

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΜΣ "Δημόσια Διοίκηση - Δημόσιο Μάνατζμεντ"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

**«Η σχέση πειθαρχικής και ποινικής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων -
Ιδίως η αρχή ‘non bis in idem’»**

**«The relation between disciplinary and penal liability of the civil servants –
especially the principle ‘non bis in idem’»**

Ελένη Κουτουβάλα (Α.Μ.: 2081)

Επιβλέπων καθηγητής: Απόστολος Μάνθος

Αθήνα

Οκτώβριος 2022

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

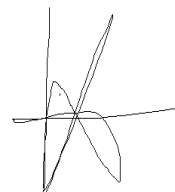
Η κάτωθι υπογεγραμμένη Κουτουβάλα Ελένη του Κωνσταντίνου, με αριθμό μητρώου 2081 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Διοίκηση – Δημόσιο Μάνατζμεντ» του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, της Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Η Δηλούσα

Ε. Κουτουβάλα

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής

1.

2.

3.

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΑΔΕ Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
ΑΕΙ Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
ΑΚ Αστικός Κώδικας
ΑΠ(Ολομ.) Άρειος Πάγος (Ολομέλεια)
ΑΤΕΙ Ανώτατα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
Γνμδ ΝΣΚ Γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους
ΔΕΕ Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
(Διοικ)ΕφΑθ (Διοικητικό) Εφετείο Αθηνών
ΔΣ Διοικητικό Συμβούλιο
ΔΣΑΠΔΑ Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΕΑΔ Εθνική Αρχή Διαφάνειας
ΕΔΔΑ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΥ Εθνικό Σύστημα Υγείας
ΙΔΑΧ Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου
ΚΠΔ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Ν. (ή ν.) Νόμος
ΝΠΔΔ Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΝΣΚ Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
ΟΤΑ Οργανισμός(οί) Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΠΚ Ποινικός Κώδικας
Ποιν. Χρον. Ποινικά Χρονικά
ΠΠΠ(ΕΣΔΑ) Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο (ΕΣΔΑ)
Σ Σύνταγμα
ΣτΕ(Ολομ.) Συμβούλιο της Επικρατείας (Ολομέλεια)
Τ.Ε.Ε. Τεχνολογικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο
ΥΚ Υπαλληλικός Κώδικας

ΦΕΚ Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ΧΘΔΕΕ Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου, η σχέση του με το κράτος και ο ρόλος του πειθαρχικού δικαίου

1.1 Η έννοια του δημοσίου υπαλλήλου

1.2. Η ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου

1.2.1 Πειθαρχική ευθύνη

1.2.2 Ποινική ευθύνη

1.2.3 Αστική ευθύνη

1.3 Η έννοια της πειθαρχίας και η σημασία του πειθαρχικού δικαίου

1.3.1 Σκοπός και είδη του πειθαρχικού δικαίου

1.3.2 Οι αρχές του πειθαρχικού δικαίου

1.4 Η πειθαρχία διαμέσου του πειθαρχικού δικαίου στο Δημόσιο

1.4.1 Το πεδίο εφαρμογής του πειθαρχικού δικαίου στον δημόσιο τομέα

1.4.2 Η πειθαρχική ευθύνη των δημοσίων υπαλλήλων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

Μια πρώτη εννοιολογική προσέγγιση: Η αρχή non ή ne bis in idem στο ελληνικό και ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο

2.1 Η νομική θεμελίωση της αρχής non ή ne bis in idem στην ελληνική και ευρωπαϊκή έννομη τάξη

2.1.1 Στην ελληνική έννομη τάξη

2.1.2 Η ευρωπαϊκή θεώρηση

2.1.2.1 Ευρωπαϊκή θεώρηση και εγχώρια δικαστική πρακτική

2.1.2.2 Παρατηρήσεις επί των ερμηνειών εφαρμογής της αρχής ne bis in idem

2.2. Αρχές και μηχανισμοί προστασίας του ελεγχόμενου / διωκόμενου υπαλλήλου

2.3 Η περίπτωση της δίωξης Δημοσίων Υπαλλήλων

2.4. Τα συστατικά στοιχεία της αρχής non (ne) bis in idem

2.4.1 Το στοιχείο «bis»

2.4.2. Το στοιχείο «idem»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:

Η σχέση μεταξύ πειθαρχικού και ποινικού δικαίου

3.1 Αλληλεπίδραση πειθαρχικού και ποινικού δικαίου

3.2 Πειθαρχικό δίκαιο δημοσίων υπαλλήλων και πειθαρχικά παραπτώματα – ποινές

3.2.1 Η διαφορά της παράβασης καθήκοντος στο πειθαρχικό και το ποινικό δίκαιο

3.2.1.1 Η παράβαση καθήκοντος στο ισχύον πειθαρχικό δίκαιο δημοσίων υπαλλήλων

3.2.1.2 Η παράβαση καθήκοντος κατά τον ποινικό κώδικα ή άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους

3.2.2 Οι ποινές στο πειθαρχικό δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων

3.2.3 Αναλογία πειθαρχικού παραπτώματος και επιβληθείσας / επιβλητέας ποινής

3.3 Σύγκριση πειθαρχικού – ποινικού δικαίου ως προς την ευθύνη και την έκταση πειθαρχικής – ποινικής εξουσίας επί των δημοσίων υπαλλήλων

3.3.1 Πειθαρχική – ποινική ευθύνη

3.3.2 Πειθαρχική εξουσία

3.3.3 Η ποινή στο δημοσιοϋπαλληλικό και το ποινικό δίκαιο

3.4 Αναλογική εφαρμογή αρχών και κανόνων του ποινικού δικαίου

3.4.1 Επιπλέον στοιχεία αναλογικής εφαρμογής

3.4.1.1 Επιβαρυντικές και ελαφρυντικές περιστάσεις

3.4.1.2 Η ειλικρινής μεταμέλεια

3.4.1.3 Το δικαίωμα σιωπής / σιγής

3.4.1.4 Το τεκμήριο αθωότητας

3.4.1.5 Η αρχή της επιείκειας

3.4.1.6 Προστασία δικαιολογημένων συμφερόντων πειθαρχικώς διωκόμενου

3.5 Σχέση της πειθαρχικής διαδικασίας με την ποινική δίκη

3.5.1 Η ανεξαρτησία και αυτοτέλεια της πειθαρχικής διαδικασίας

3.5.2 Μη αναστολή της πειθαρχικής διαδικασίας

3.5.3 Δέσμευση από αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου

3.5.4 Επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

Η αρχή ne (non) bis in idem

4.1 Η αρχή non bis in idem ως γενική αρχή δικαίου

4.2 Η ‘ποινική’ προέλευση της αρχής ne (non) bis in idem

4.2.1 Κριτήρια της υπόθεσης Engel κ.ά. κατά Κάτω Χωρών

4.2.2 Παραδείγματα εφαρμογής

4.3 Η αρχή ne bis in idem στην ελληνική έννομη τάξη. Η σχέση με το δεδικασμένο

4.3.1 Αμετάκλητη απόφαση

4.3.2 Ταυτότητα προσώπου

4.3.3 Ταυτότητα πράξης

4.4 Ο αντίκτυπος της ευρωπαϊκής θεώρησης της αρχής non bis in idem στο εσωτερικό δίκαιο

4.4.1 Οι συνέπειες στο άρθρο 9 ΠΚ

4.4.2 Η επίδραση στο άρθρο 57 ΚΠΔ

4.4.3 Τι ισχύει σε περίπτωση ποινικής και διοικητικής κύρωσης

4.4.3.1 Σώρευση ποινικής και διοικητικής κύρωσης

4.4.3.2 Η περίπτωση επιβολής περισσότερων διοικητικών κυρώσεων

4.4.3.3. Διάκριση ποινικών και πειθαρχικών κυρώσεων

4.5 Διάκριση από το τεκμήριο αθωότητας

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πειθαρχική και η ποινική ευθύνη αποτελούν δύο είδη ευθύνης που συνοδεύουν τον δημόσιο υπάλληλο από τη στιγμή του διορισμού του και σε όλη τη σταδιοδρομία του, μέχρι τη λύση της σχέσης εργασιακής του σχέσης με το Δημόσιο.

Η αρχή *ne (ή non) bis in idem*, η οποία κατά λέξη μεταφράζεται: ουχί δις επί τω αυτό, ουσιαστικά σημαίνει πως κανείς δεν πρέπει να διώκεται δεύτερη φορά για ένα παράπτωμα για το οποίο έχει ήδη διωχθεί (ίσως και τιμωρηθεί).

Έχει «ποινική» προέλευση, υπό την έννοια ότι ξεκίνησε μεν από τις υποθέσεις του ποινικού δικαίου, ωστόσο σήμερα πλέον εφαρμόζεται (μέσα από μια διασταλτική ερμηνεία του τι συνιστά ποινική κύρωση) και στο διοικητικό δίκαιο επί διοικητικών ποινών (όπου περιλαμβάνονται και οι πειθαρχικές κυρώσεις) υπό την προϋπόθεση ακριβώς ότι μπορεί να αποδειχθεί πως αν και διοικητικές ουσιαστικά έχουν ποινικό χαρακτήρα, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), ενίοτε όμως και του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ). Είναι δυνατόν να εφαρμοστεί σε περιπτώσεις αθροιστικής επιβολής ποινικών και διοικητικών (πειθαρχικών) κυρώσεων αλλά και περισσότερων διοικητικών κυρώσεων για το ίδιο αδίκημα.

Πρόκειται για μια αρχή δικαίου η εφαρμογή της οποίας ενσωματώνει έννοιες όπως ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η αρχή της επιείκειας και η αρχή της αναλογικότητας.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την εφαρμογή της αρχής αρχή *ne (ή non) bis in idem* μέσα από μια αντιπαραβολή της πειθαρχικής και ποινικής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων.

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η σχέση του δημοσίου υπαλλήλου με το κράτος, το δεύτερο πραγματεύεται τη θέση της αρχής *ne (ή non) bis in idem* στο ευρωπαϊκό πλαίσιο και την εσωτερική έννομη τάξη, το τρίτο ασχολείται με τη σχέση ποινικού και πειθαρχικού δικαίου όπως αποτυπώνεται σε έννοιες όπως η παράβαση καθήκοντος, οι ποινές, η αναλογική εφαρμογή αρχών και κανόνων του ποινικού δικαίου στο πειθαρχικό, η σχέση της πειθαρχικής διαδικασίας με την ποινική δίκη, και τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η αρχή *ne (non) bis in idem* και η εφαρμογή της στο πλαίσιο που περιγράφηκε παραπάνω.

Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε για την παρούσα μελέτη χρησιμοποίησε κάποια από την κρίσιμη νομολογία του ΕΔΔΑ, του ΣτΕ αλλά και του Αρείου Πάγου, σχετικά με την εφαρμογή της εν λόγω αρχής στο ποινικό και πειθαρχικό δίκαιο που αφορά τους δημοσίους υπαλλήλους.

Λέξεις – Κλειδιά: δημόσιος υπάλληλος, ΕΔΔΑ, ΣτΕ, πειθαρχική ευθύνη, ποινική ευθύνη, υπαλληλικός κώδικας, αρχή ‘non bis in idem’, πειθαρχικό δίκαιο, ποινικό δίκαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Η ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου, η σχέση του με το κράτος και ο ρόλος του πειθαρχικού δικαίου

Το ελληνικό Σύνταγμα, στην παράγραφο 1 του άρθρου 26, ορίζει ότι η εκτελεστική / διοικητική λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση διά των δημοσίων υπηρεσιών (όπως ορίζονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 82 του Συντάγματος) και κατ' επέκταση των δημοσίων υπαλλήλων, οι οποίοι μέσω της άσκησης των καθηκόντων τους και κατά τη διάρκεια αυτής, υπηρετούν το λαό και αποτελούν εκτελεστές της βούλησής του, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 103 του Συντάγματος.

Με άλλα λόγια, μέσα από τη δράση των διοικητικών οργάνων που ανήκουν οργανικά στο νομικό πρόσωπο του Κράτους (Δημόσιο) ή στα άλλα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (και οι δύο προαναφερθείσες κατηγορίες νομικών προσώπων αθροιστικά αποτελούν την ελληνική Δημόσια Διοίκηση), πραγματώνεται η βούληση της Διοίκησης.

Η (ελληνική) Δημόσια Διοίκηση έχει ως βασικό χαρακτηριστικό της ότι είναι ιεραρχικά οργανωμένη σε μορφή πυραμίδας, στην κορυφή της οποίας βρίσκονται η Κυβέρνηση και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Η ιεραρχία βασίζεται στην έννομη σχέση που δημιουργείται μεταξύ προϊσταμένου και υφισταμένου, και στοχεύει στη διασφάλιση της συνέχειας του έργου της δημόσιας διοίκησης, ανεξάρτητα από τα συγκεκριμένα πρόσωπα που καταλαμβάνουν κάθε φορά τις θέσεις.

1.1 Η έννοια του δημοσίου υπαλλήλου

Με τον όρο 'δημόσιοι υπάλληλοι' νοούνται τα φυσικά πρόσωπα τα οποία συνδέονται με το Κράτος ή με Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) και ασκούν δημόσια εξουσία κατ' επάγγελμα και με αμοιβή¹. Η υπηρεσιακή τους κατάσταση κατοχυρώνεται από τις διατάξεις των άρθρων 103 και 104 του Συντάγματος και συμπληρωματικά κάποια δικαιώματά τους στα άρθρα 12, 29 και 56 του Συντάγματος, η δε νομοθετική θεμελίωση της υπηρεσιακής τους κατάστασης διέπεται από τον Ν. 3528/2007 «Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ» (ΦΕΚ 26 Α') ή Υπαλληλικό Κώδικα (ΥΚ), όπως ισχύει κάθε φορά. Η ιδιότητα του δημοσίου

---

¹ Ακριβοπούλου Χ. & Ανθόπουλος Χ, *Εισαγωγή στο Διοικητικό Δίκαιο*, www.kallipos.gr, Σπηλιωτόπουλος, Ε., *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, Τόμος Ι, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015, Σπηλιωτόπουλος Ε. - Χρυσανθάκης Χ, *Βασικοί θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 84.

υπαλλήλου συνιστά πολιτικό δικαίωμα, αντίστοιχο με αυτό του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι και μπορεί να αποδοθεί καταρχήν σε όσους διαθέτουν την ελληνική ιθαγένεια (Έλληνες και Ελληνίδες πολίτες, σύμφωνα με το άρθρο 4, του Ν. 3528/2007, όπως ισχύει), με την εξαίρεση σε αυτό τον κανόνα για τους κατοίκους κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (οι οποίοι ωστόσο δεν μπορούν να τοποθετηθούν σε θέσεις που συνεπάγονται για τους φορείς τους την άσκηση δημόσιας εξουσίας)². Όπως αναφέρεται στην παράγραφο 4 του προαναφερθέντος άρθρου, όσοι αποκτούν με πολιτογράφηση την ελληνική ιθαγένεια, χρειάζεται να συμπληρωθεί τουλάχιστον ένα (1) έτος από την απόκτησή της, προκειμένου να μπορέσουν να διοριστούν ως υπάλληλοι.

Περαιτέρω ιδιότητες που συνδέονται με τον ορισμό του δημοσίου υπαλλήλου είναι πως αποτελεί έμμεσο, έμμισθο όργανο του κράτους, το οποίο βρίσκεται σε προαιρετική, υπηρεσιακή και πειθαρχική σχέση με το κράτος. Απαραίτητη προϋπόθεση για έναν δημόσιο υπάλληλο ώστε να ασκεί με νόμιμο τρόπο τις αρμοδιότητές του, αποτελεί το να διαθέτει νόμιμη υπόσταση, δηλαδή ο διορισμός του ή η εκλογή του να έχουν γίνει με την τήρηση όλων των νομίμων προϋποθέσεων. Διαφορετικά οι πράξεις του θεωρούνται ανυπόστατες³.

Ο χαρακτηρισμός που συνοδεύει κάθε δημόσιο υπάλληλο ότι αποτελεί έμμεσο όργανο του κράτους, ουσιαστικά δηλώνει και συνεπάγεται πως τα άμεσα όργανα του κράτους (δηλαδή η Κυβέρνηση και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας), είναι εκείνα τα οποία δια πράξεων που εκδίδουν καθορίζουν τις αρμοδιότητες των δημοσίων υπαλλήλων. Με τα εν λόγω κρατικά όργανα υπάρχει ιεραρχική υποταγή⁴. Η σχέση του δημοσίου υπαλλήλου προς το κράτος είναι υπηρεσιακή, γεγονός που σημαίνει ότι λειτουργεί ενταγμένος σε μια συγκεκριμένη ιεραρχική δομή. Συνολικά, μπορεί να σημειωθεί πως ο δημόσιος υπάλληλος αποτελεί όργανο του κράτους, το οποίο ασκώντας τα καθήκοντά του και παρέχοντας τις υπηρεσίες του διαμέσου αυτών, σύμφωνα με τις αρμοδιότητες που του έχουν ανατεθεί, εκπληρώνει την αποστολή του που είναι η πραγμάτωση του δημοσίου συμφέροντος και της κρατικής βούλησης⁵. Κατά το άρθρο 103 του Συντάγματος, οι δημόσιοι υπάλληλοι υπηρετούν το Λαό και οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην Πατρίδα. Τα

² Ακριβοπούλου Χ. & Ανθόπουλος Χ, *ό.π.*, σελ. 85.

³ Ακριβοπούλου Χ. & Ανθόπουλος Χ, *Εισαγωγή στο Διοικητικό Δίκαιο*, www.kallipos.gr, σελ. 80-88. Τάχος Α.Ι., Συμεωνίδης Ι.Λ., *Ερμηνεία υπαλληλικού κώδικα*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 30-72.

⁴ Σπυριδάκης, Μ. Ι., *Εισηγήσεις Δημοσίου Δικαίου*, Εκδόσεις Θέμις, 2012, σελ. 199-200.

⁵ Ακριβοπούλου Χ. & Ανθόπουλος Χ, *ό.π.*, σελ. 85. Πρβλ. επίσης, Σπηλιωτόπουλος Ε., Χρυσανθάκης Χ., *Βασικοί Θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 10^η έκδοση, Αθήνα 2021, κυρίως σελ. 1-9 και 22-24.

προσόντα και ο τρόπος διορισμού τους καθορίζονται από τον νόμο ενώ δεν μπορούν να διοριστούν σε οργανική θέση που δεν είναι νομοθετημένη, εκτός αν ειδικός νόμος προβλέπει διαφορετικά για κάλυψη απρόβλεπτων και επείγουσών αναγκών.

Κατά δε την παρ. 4 του άρθρου 4 του Συντάγματος, με την εξαίρεση μόνο όσων τυχόν προβλέπονται σε ειδικούς νόμους, κανένας Έλληνας πολίτης δεν αποκλείεται από τις δημόσιες λειτουργίες, χωρίς διακρίσεις όσων αφορά το φύλο τις πολιτικές πεποιθήσεις ή άλλες παρόμοιες ιδιότητες.

Σε αυτό το πλαίσιο, η πρόσληψη, η σταδιοδρομία και όλες οι υπηρεσιακές μεταβολές πρέπει να γίνονται με όρους προσωπικής αξίας και ικανότητας κάθε προσώπου και να διέπονται από την αρχή της αξιοκρατίας⁶.

Δεν είναι δημόσιοι υπάλληλοι όσοι χαρακτηρίζονται ως δημόσιοι λειτουργοί από το Σύνταγμα ή τον κοινό νομοθέτη, καθώς εξαιρούνται από τη διοικητική ιεραρχία, έχουν μεγαλύτερη ευχέρεια επιλογών και πρωτοβουλιών, βρίσκονται σε πιο χαλαρή σχέση εξάρτησης από την κρατική μηχανή: Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν:

- α) Οι δικαστικοί λειτουργοί των οποίων η λειτουργία διέπεται καταρχήν από τα άρθρα 87-91 του Συντάγματος.
- β) Οι στρατιωτικοί, δηλαδή οι μόνιμοι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων, οι λιμενικοί καθώς και όσοι υπηρετούν σε σώματα ασφαλείας, όπως οι αστυνομικοί.
- γ) Οι λειτουργοί της εκκλησίας.
- δ) Οι επίτιμοι (κρατικοί) λειτουργοί, οι οποίοι ασκούν τα καθήκοντά τους αμισθί, όπως για παράδειγμα ο Δήμαρχος, ο Πρόεδρος της Κοινότητας, τα μέλη ενός δημοτικού συμβουλίου.
- ε) Επιπλέον, περιλαμβάνονται οι διδάσκοντες στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ) και Ανώτατα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΤΕΙ), τα μέλη των Ανεξάρτητων Αρχών, καθώς και οι γιατροί του Εθνικού Συστήματος Υγείας (Ε.Σ.Υ.) όπως επίσης οι δάσκαλοι και οι καθηγητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και οι υπάλληλοι της Βουλής.

1.2. Η ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου

Οι δημόσιοι υπάλληλοι, ασκώντας τα καθήκοντα που τους έχουν ανατεθεί, ουσιαστικά εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον. Σε αυτό το πλαίσιο, και λόγω της ιδιότητάς

---

⁶ Πρβλ. ΣτΕ 2396/2004 και ΣτΕ 4498/2005.

τους, είναι φορείς συγκεκριμένων υποχρεώσεων, υπόκεινται σε συνταγματικούς και νομοθετικούς περιορισμούς και φέρουν την προβλεπόμενη ευθύνη.

Ειδικότερα, ο δημόσιος υπάλληλος υπέχει ευθύνη: α) πειθαρχική (αφορά την τέλεση κάποιου εκ των προβλεπόμενων πειθαρχικών παραπτώματων), β) ποινική (αφορά την τέλεση ποινικού αδικήματος κατά την άσκηση των καθηκόντων του (π.χ., δωροδοκία, υπεξαίρεση κλπ.)) και γ) αστική (αφορά τη θετική ζημιά την οποία από δόλο ή από αμέλεια προκάλεσε στο Κράτος κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του), στο πλαίσιο που ορίζουν η αρχή της νομιμότητας, η αρχή της αναλογικότητας, και η ανάγκη προστασίας του δημοσίου συμφέροντος και των δικαιωμάτων των διοικουμένων⁷.

Οι επιπρόσθετες υποχρεώσεις που δημιουργούνται στους δημοσίους υπαλλήλους λόγω της ιδιότητάς τους, επιφέρουν διαφοροποιημένες συνέπειες στις πράξεις ή / και στις παραλείψεις τους. Για το λόγο αυτό, έχει προβλεφθεί ένα ειδικό σύστημα κυρώσεων στις περιπτώσεις παραβίασης των ειδικών εκείνων κανόνων που συνδέονται με τους περιορισμούς και τα καθήκοντά τους, το οποίο προσδιορίζει την πειθαρχική τους ευθύνη απέναντι στο κράτος⁸. Οι σχετικές διατάξεις που έχουν μοναδικούς αποδέκτες τους δημοσίους υπαλλήλους, αποτελούν το πειθαρχικό δίκαιο.

1.2.1 Πειθαρχική ευθύνη

Η υπαίτια παράβαση του υπαλληλικού καθήκοντος, όπως αυτό προσδιορίζεται από τις κείμενες κάθε φορά διατάξεις, εντολές και οδηγίες, ενεργοποιεί την πειθαρχική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου.

Η πειθαρχική του ευθύνη περιγράφεται στα άρθρα 106 και 107 του Ν. 3528/2007 (ΦΕΚ 26 Α'), όπως έχουν τροποποιηθεί και ισχύουν, όπου αναφέρεται ρητώς πως πειθαρχικό παράπτωμα συνιστά η οποιαδήποτε παράβαση υπαλληλικού καθήκοντος η οποία συντελείται με υπαίτια πράξη ή παράλειψη και μπορεί να καταλογιστεί σε έναν υπάλληλο. Στο δε άρθρο 107 του ως άνω νόμου, απαριθμούνται τα πειθαρχικά παραπτώματα, όπως έχουν διαμορφωθεί και ισχύουν⁹.

⁷ Ακριβοπούλου Χ. & Ανθόπουλος Χ, *ό.π.*, σελ. 89, Σπηλιωτόπουλος Ε. - Χρυσανθάκης Χ, *Βασικοί θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 93-98.

⁸ Βλ. Τάχος Α., - Συμεωνίδης Ι. «*Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα*», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 13-14.

⁹ Πανταζής Ν., *ό.π.*, κυρίως σελ. 39-153.

Η εν λόγω ευθύνη διακρίνεται από τα δύο άλλα είδη ευθύνης που υπέχουν οι δημόσιοι υπάλληλοι: την ποινική (η οποία αφορά παραβάσεις του ποινικού κώδικα που μπορεί να προσβάλλουν τόσο τη λειτουργία της υπηρεσίας όσο και της κοινωνίας γενικότερα, και μπορεί να επισύρει χρηματικές ποινές ή / και ποινές φυλάκισης), και την αστική (η οποία αφορά ζημιές που προκαλούνται στο Δημόσιο από δημοσίους υπαλλήλους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, και υφίσταται μόνο έναντι του Δημοσίου και όχι και τρίτων, οι οποίοι μπορούν να στραφούν μόνο κατά του Κράτους, άρθρο 38 ΥΚ).

1.2.2 Ποινική ευθύνη

Εκτός της πειθαρχικής ευθύνης, ο δημόσιος υπάλληλος υπέχει και ποινική ευθύνη, δυνάμει της οποίας τιμωρείται εφόσον αποδειχθεί ότι διέπραξε παράβαση που εμπίπτει σε μια ιδιαίτερη κατηγορία αδικημάτων, τα οποία προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα στα άρθρα 235-263Α, και ονομάζονται / χαρακτηρίζονται ως «εγκλήματα περί την υπηρεσίαν». Από τον ορισμό τους στον Ποινικό Κώδικα, συνάγεται πως η αντικειμενική υπόσταση των παραβάσεων αυτών προϋποθέτει και απαιτεί την ύπαρξη / συνδρομή της δημοσιοϋπαλληλικής ιδιότητας στο υποκείμενο της διάπραξής τους.¹⁰

Περαιτέρω, η ποινική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου υφίσταται στο ακέραιο και στις περιπτώσεις τέλεσης οποιουδήποτε κοινού ποινικού αδικήματος.

Οι διατυπώσεις αυτές είναι χαρακτηριστικές για τη σχέση μεταξύ πειθαρχικής και ποινικής διαδικασίας αλλά και της αντίστοιχης ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων, και δηλώνουν, μεταξύ άλλων, πως αν τα πραγματικά περιστατικά μιας παράβασης δεν μπορούν να αμφισβητηθούν ποινικά, υπάρχει η δυνατότητα για τον πειθαρχικό δικαστή να καταλογίσει στον πειθαρχικώς διωκόμενο πειθαρχικό παράπτωμα¹¹. Για παράδειγμα, στην απόφαση 352/2013 του Συμβουλίου της Επικρατείας, γινόταν δεκτό πως ο προσφεύγων – στον οποίο με απόφαση τόσο του Ανωτέρου Περιφερειακού Υπηρεσιακού Συμβουλίου Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αττικής όσο και με πρωτοβάθμια πειθαρχική απόφαση του είχε επιβληθεί η πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης - με περισσότερες από μία πράξεις του οι οποίες θεωρήθηκε πως συνιστούσαν εξακολούθηση του ίδιου εγκλήματος, πέτυχε με εξαπάτηση να βεβαιωθεί σε δημόσιο έγγραφο αναληθώς περιστατικό που μπορούσε να έχει έννομες συνέπειες. Ειδικότερα, ο προσφεύγων κρίθηκε ότι εκμεταλλευόμενος την ιδιότητά

¹⁰ Πρβλ. ΑΠ 262/1961 (ολομ.) και ΑΠ 360/1992 (ολομ.).

¹¹ Ενδεικτικά, ΣτΕ 352/2013, 2166/2011, 3825/1995.

του ως Υποδιευθυντής Τεχνικού Επαγγελματικού Εκπαιδευτηρίου (Τ.Ε.Ε.), μεθόδευσε και πέτυχε (αναληθώς) την εγγραφή ως φοιτήτρια και ως αποφοίτου στο ως άνω Τ.Ε.Ε., της συζύγου του. Για τις ενέργειές του αυτές, με απόφαση του Εφετείου Αθηνών είχε καταδικαστεί σε συνολική ποινή φυλάκισης 22 μηνών για τα αδικήματα της υπεξαγωγής εγγράφων από υπάλληλο κατ' εξακολούθηση, της υφαρπαγής ψευδούς βεβαιώσεως κατ' εξακολούθηση και της ψευδούς βεβαιώσεως κατ' εξακολούθηση.

Αντίστοιχα, στο σκεπτικό της απόφασης ΣτΕ 2166/2011 (που εκδόθηκε επί προσβαλλόμενης απόφασης προσφεύγοντος σύμφωνα με την οποία η επαγγελματική του σταδιοδρομία στηριζόταν σε τίτλο (ιατρική ειδικότητα), που αποκτήθηκε και αποδεικνυόταν, με μη σύννομο τρόπο, ήτοι, μέσω πλαστού πιστοποιητικού, συνέχιζε δε μέχρι την εξέταση της υπόθεσης ο προσφεύγων να ανέχεται και να κάνει χρήση της ειδικότητάς του αυτής, η οποία είχε αποκτηθεί με δόλιες ενέργειές του), αναφερόταν πως αν το ποινικό δικαστήριο δεν έχει δεχθεί τη μη ύπαρξη των πραγματικών περιστατικών, τότε ο πειθαρχικός δικαστής έχει τη δυνατότητα, εκτιμώντας ελεύθερα τα αποδεικτικά στοιχεία, να καταλογίσει στον διωκόμενο πειθαρχικό παράπτωμα. Η εν λόγω προσφυγή απορρίφθηκε και η ήδη επιβληθείσα πειθαρχική ποινή (μετά του προστίμου) κρίθηκε ως η προσήκουσα.

1.2.3 Αστική ευθύνη

Τέλος, όσον αφορά στο ζήτημα της αστικής ευθύνης, ο δημόσιος υπάλληλος σύμφωνα με το άρθρο 38 του Ν. 3528/2007, όπως ισχύει, υπέχει αστική ευθύνη για εκείνες τις πράξεις ή / και παραλείψεις του που προκάλεσαν ζημιά στους διοικούμενους είτε περιουσιακή είτε ακόμα και ηθική βλάβη, καθώς οι θιγόμενοι μπορούν να προσφύγουν στα διοικητικά δικαστήρια αξιώνοντας αποζημίωση και για τα δύο είδη ζημίας. Πρόκειται όμως για έμμεση ευθύνη, καθώς ως υπόχρεος για την καταβολή αποζημίωσης έναντι των διοικουμένων εμφανίζεται καταρχήν το Κράτος και όχι κάποιο διοικητικό όργανο. Εξακολουθούν να ισχύουν οι ειδικές διατάξεις που προβλέπουν την προσωπική αστική ευθύνη δημοσίων υπαλλήλων έναντι τρίτων. Σημειώνεται πως η αστική ευθύνη του Κράτους ή των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου για πράξεις ή παραλείψεις τους προσδιορίζεται στα άρθρα 105 και 106 του ΕισΝΑΚ. Εξ αυτών, στο άρθρο 105, γίνεται λόγος για την ευθύνη του Κράτους, ενώ το άρθρο 106 αναφέρεται στην ευθύνη των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των υπόλοιπων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.).

1.3 Η έννοια της πειθαρχίας και η σημασία του πειθαρχικού δικαίου

Η πειθαρχία, η οποία ετυμολογικά (πείθω+άρχω) σημαίνει υποταγή, συμμόρφωση, τήρηση αρχών, κανόνων και νόμων, στην αρχαία Ελλάδα αποτελούσε βασική αξία της κοινωνικής της οργάνωσης, συνδεδεμένη με την υπακοή και ευπείθεια στους νόμους. Έτσι, στην *Αντιγόνη* του Σοφοκλή¹² για παράδειγμα, η αναρχία παρουσιάζεται ως αιτία συμφοράς και διάλυσης των κρατών ενώ η πειθαρχία και η τήρηση των νόμων, πέραν του ότι χαρακτηρίζονται ως αρετές για τον πολίτη, θεωρούνται προϋποθέσεις για την επιβίωση και την ευημερία μιας πόλης.

Στους νεότερους χρόνους, ο Γάλλος φιλόσοφος Μισέλ Φουκώ (1936-1984) ασχολήθηκε με τη σχέση ανάμεσα στην πειθαρχία και την εξουσία. Υποστήριξε πως η έννοια της πειθαρχίας και η μέριμνα για την τήρηση ή / και την επιβολή της δεν πρέπει να προκαλούν φόβο και αναταραχή. Αντίθετα, θεωρούσε πως η επικράτησή της μπορεί να γίνεται με ηπιότερους και αποτελεσματικούς τρόπους. Η επιβολή της πειθαρχίας δια του τρόμου αποτελούσε χαρακτηριστικό παλαιότερων εποχών και δη της φεουδαρχικής εξουσίας που αποσκοπούσε στην επιβολή της κυριαρχίας του ηγεμόνα¹³. Εξ ορισμού η πειθαρχία συνδέεται με την επιβολή περιορισμών στη συμπεριφορά των ατόμων, συνήθως εντός μιας ιεραρχικής δομής και υπό την απειλή κυρώσεων εφόσον παραβιαστεί.¹⁴

Σύμφωνα με τον Αθηναίο φιλόσοφο Σωκράτη (470 π.Χ. – 399 π.Χ.), όταν οι πολίτες πειθαρχούν στους νόμους, τότε η πατρίδα γίνεται ευδαίμων και ισχυρή.

Αντίστοιχες διαπιστώσεις μπορούν να εντοπιστούν και για την έννοια της ποινής. Ο Πλάτωνας στον *Πρωταγόρα*¹⁵ εκφράζοντας τις απόψεις του για τη λειτουργία της ποινής σε μια ευνομούμενη πολιτεία, υποστηρίζει πως η τιμωρία έχει διττή λειτουργία: την αποκατάσταση της διαταραχθείσας από το έγκλημα έννομης τάξης και την ικανοποίηση του αισθήματος δικαίου, αφενός, και αφετέρου, την πρόληψη τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων τόσο από τον ίδιο τον εγκληματήσαντα όσο και από το σύνολο των μελών της κοινωνίας. Η πολιτεία τιμωρεί τον δράστη όχι για να εκδικηθεί για το κακό που συνέβη (άλλωστε η ζημιά που έγινε δεν ξεγίνεται), αλλά για να καταλάβει μέσω της τιμωρίας του ότι παραβίασε νόμο / νόμους «αγαθών και παλαιών νομοθετών ευρήματα» και να τον διδάξει αρετή όπως επίσης και την υποχρέωση σεβασμού στις αρχές της.

¹² Σοφοκλής, *Αντιγόνη*, www.openbook.gr/antigoni-sofoklis-metafrasi, σελ. 30-33.

¹³ Βλ. Φουκώ Μ., *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*, Μτφ. Ζήσης Σαρίκας, εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1987, σελ. 45-48.

¹⁴ Πρβλ. Φουκώ Μ., *ό.π.*

¹⁵ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 324b.

Οι θέσεις αυτές του Πλάτωνα για τον ρόλο της τιμωρίας σε μια ευνομούμενη κοινωνία, δεν απέχουν από τη βάση των σύγχρονων θεωριών περί ποινής.

Η έννοια της πειθαρχίας, στο συγκεκριμένο πλαίσιο του δημοσίου τομέα δεν αποτελεί φιλοσοφική θεώρηση αλλά πραγματικότητα συνδεδεμένη με την υποχρέωση των προσώπων που εντάσσονται σε αυτό το χώρο ως δημόσιοι υπάλληλοι να τηρούν την εκ του νόμου προβλεπόμενη και αναμενόμενη εκ της θέσεώς τους συμπεριφορά, με την ύπαρξη μάλιστα κυρώσεων στις περιπτώσεις παραβίασης των κανόνων που ορίζουν τις υποχρεώσεις τους. Η ειδική έννομη σχέση του δημοσίου υπαλλήλου με τη δημόσια διοίκηση, έχει ως επακόλουθο το να απορρέει η ανάγκη για την ύπαρξη πειθαρχίας από τον χαρακτήρα, τη δομή και τη λειτουργία μιας δημόσιας υπηρεσίας, οι σκοποί και το κύρος της οποίας – ως φορέα δημοσίου συμφέροντος - θα πρέπει πρωτίστως να διασφαλίζονται. Αυτή η διασφάλιση είναι ο λόγος ύπαρξης και εφαρμογής των πειθαρχικών διατάξεων¹⁶. Οι κανόνες συμμόρφωσης και οι κυρώσεις - ποινές, που προσδιορίζουν την πειθαρχική ευθύνη του (δημοσίου) υπαλλήλου, ορίζονται στο Μέρος Ε΄ του ν. 3528/2007, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει, αποτελώντας το Πειθαρχικό Δίκαιο.

1.3.1 Σκοπός και είδη του πειθαρχικού δικαίου

Το πειθαρχικό δίκαιο, το οποίο ρυθμίζει τη συμπεριφορά και τις υποχρεώσεις των δημοσίων υπαλλήλων, αποτελεί μέρος του Διοικητικού Δικαίου, το οποίο ρυθμίζει τόσο τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης όσο και τη σχέση μεταξύ κράτους και διοικουμένων¹⁷. Το δημοσιοϋπαλληλικό δίκαιο, μέρος του οποίου αποτελεί το πειθαρχικό δίκαιο, εντάσσεται στο διοικητικό δίκαιο. Σκοπός του τελευταίου είναι η ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ της Δημόσιας Διοίκησης και των διοικουμένων, όπως επίσης και η διασφάλιση της οργάνωσης και λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης, όπως ο νόμος ορίζει. Από τα όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα, συνάγεται πως ο ρόλος του ύπαρξης και εφαρμογής του πειθαρχικού δικαίου στον δημόσιο τομέα εμπίπτει στην ανωτέρω περιγραφή, ήτοι, της διασφάλισης της ορθής λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, γι' αυτό παρά το γεγονός ότι έχει ως αντικείμενο τα πειθαρχικά παραπτώματα των δημοσίων υπαλλήλων και τις αντίστοιχες ποινές, ανήκει στο διοικητικό και όχι στο ποινικό δίκαιο (παρά τις όποιες αναλογίες μεταξύ των δύο (πειθαρχικού /ποινικού) μπορούν να εντοπιστούν), χωρίς συστηματική αυτοτέλεια από το

¹⁶ Πρβλ. Ναυπλιώτης Γ., *Πειθαρχικό Δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σελ. 18-19.

¹⁷ Βλ. Δαγτόγλου Π. «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2011, σελ. 33.

υπόλοιπο δημοσιοϋπαλληλικό δίκαιο. Άλλωστε, ο ιεραρχικός έλεγχος – στο πλαίσιο του οποίου εφαρμόζεται, αποτελεί γενική αρχή του διοικητικού δικαίου¹⁸.

Περαιτέρω, το πειθαρχικό δίκαιο διακρίνεται στο συστηματικό ή ουσιαστικό (περιλαμβάνει πειθαρχικά παραπτώματα και ποινές) και στο τυπικό ή δικονομικό (που αναφέρεται στα πειθαρχικά όργανα και τις πειθαρχικές διαδικασίες, όπως η διαδικασία επιβολής των ποινών).

Οι αρχές που διέπουν το (ουσιαστικό) πειθαρχικό δίκαιο, μαζί με εκείνες του δικονομικού πειθαρχικού δικαίου, λειτουργούν από κοινού προς την κατεύθυνση της προστασίας του υπαλλήλου που διώκεται πειθαρχικά, από τυχόν αυθαιρεσία κατά την άσκηση της πειθαρχικής εξουσίας¹⁹.

Σκοπός του πειθαρχικού δικαίου των δημοσίων υπαλλήλων είναι η τήρηση των υποχρεώσεων τις οποίες οι δημόσιοι υπάλληλοι αναλαμβάνουν από τον διορισμό τους και μέχρι την με οποιονδήποτε τρόπο λύση της υπαλληλικής τους σχέσης, με γνώμονα την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, μέσα από την τήρηση της αρχής της νομιμότητας, η οποία διέπει τη δημόσια διοίκηση σε όλο το εύρος της δραστηριότητάς της, και της απρόσκοπτης και εύρυθμης λειτουργίας της υπηρεσίας²⁰. Με τις πειθαρχικές διατάξεις επιδιώκεται τόσο η προστασία της δημόσιας υπηρεσίας ως φορέα δημοσίου συμφέροντος όσο και τα ατομικά αλλά και υπαλληλικά δικαιώματα των πειθαρχικά διωκόμενων υπαλλήλων. Κατά μία έννοια²¹ το δημόσιο συμφέρον αποτελεί προϋπόθεση αλλά και όριο για τον συνταγματικά επιτρεπτό περιορισμό ενός ατομικού δικαιώματος και λαμβάνεται υπόψη από το νομοθέτη κατά τη ρύθμιση ορισμένων θεμάτων. Εκτείνεται, όπως προκύπτει και από την απαρίθμηση των πειθαρχικών παραπτωμάτων, τόσο στην εντός όσο και στην εκτός υπηρεσίας συμπεριφορά του υπάλληλου, στοχεύοντας στη διασφάλιση του συμφέροντος της δημόσιας υπηρεσίας αλλά και στην προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων των δημοσίων υπαλλήλων, που αποτελεί βασική παράμετρο για ένα κράτος δικαίου.

---

¹⁸ Πρβλ. ΣτΕ 1678/1985.

¹⁹ Πρβλ. Καίσαρη Α. «*Το Πειθαρχικό Δίκαιο των Υπαλλήλων του Δημοσίου*», τόμος Α΄, Νομόγραμμα, Αθήνα 2013, σελ. 37.

²⁰ Πρβλ. απόφαση Α.Π. 262/1961 (ολομ.).

²¹ Πρβλ. Δαγτόγλου Π. «*Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2011, σελ. 149, και Σπηλιωτόπουλος Ε. *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, τ. 1, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, σελ. 93.

1.3.2 Οι αρχές του πειθαρχικού δικαίου

Μερικές από τις γενικές αρχές του ποινικού δικαίου που εφαρμόζονται – αναλογικά - και στο πειθαρχικό δίκαιο είναι οι ακόλουθες:

α) *Nullum crimen nulla poena sine lege certa* (αρχή της πρόβλεψης). Μία πράξη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως εγκληματική και να επιβληθεί ποινή αν της τέλεσης ή της παράλειψής της δεν προϋπάρχει νόμος που να την προβλέπει, ώστε τυχόν τιμωρία να είναι σύμφωνη με τις συνταγματικές αρχές και τα προβλεπόμενα στην ΕΣΔΑ (παρ. 1 του άρθρου 7 του Συντάγματος).

Το πρόβλημα με την εφαρμογή της συγκεκριμένης αρχής στο πειθαρχικό δίκαιο είναι πως, όσον αφορά τις πειθαρχικές κυρώσεις δεν μπορούν να ισχύσουν οι κανόνες του ποινικού δικαίου για την ακριβή αντιστοιχία μεταξύ παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και ποινής, όπως επίσης και για το τι ακριβώς συνιστά (κάθε φορά) παράνομη πράξη ή παράλειψη²². Ειδικότερα, το πειθαρχικό παράπτωμα, καθώς συνδέεται τόσο με το υπαλληλικό καθήκον και τη διαγωγή που οφείλει να επιδεικνύει ένας δημόσιος υπάλληλος, όχι μόνο εντός αλλά και εκτός της υπηρεσίας του, όσο και με το κύρος μιας δημόσιας υπηρεσίας, εξαιτίας του μη ακριβούς και σαφούς περιεχομένου αυτών των δύο παραμέτρων του ορισμού του, δεν είναι εφικτό να προσδιοριστεί επακριβώς.

β) *Nullum crimen nulla poena sine praevia lege* (αρχή της απαγόρευσης της αναδρομικότητας). Δεν μπορεί να επιβληθεί πειθαρχική τιμωρία για παραπτώματα που διαπράχθηκαν προ της ισχύος του πειθαρχικού δικαίου ούτε να επιβληθεί πειθαρχική ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν από τον κατά τον χρόνο τέλεσης του παραπτώματος ισχύοντα σχετικό νόμο.

Ερμηνεύοντας στενά την παρ. 1 του άρθρου 7 του Συντάγματος, η απαγόρευση της αναδρομικότητας ως προς την ισχύ των νόμων και ως εκ τούτου και των επιβλητέων ποινών, εφαρμόζεται μόνο για κυρώσεις του ποινικού δικαίου και όχι για πειθαρχικές ποινές επί παραπτωμάτων που δεν συνιστούν (και) εγκλήματα²³. Η μη εφαρμογή της εν λόγω αρχής στο πειθαρχικό δίκαιο, θα μπορούσε να σημαίνει τη δυνατότητα επιβολής (πειθαρχικής) ποινής σε δημόσιο υπάλληλο σύμφωνα με διάταξη νόμου που τέθηκε σε ισχύ μετά τη διάπραξη του

²² Πρβλ. Τάχος Α., - Συμμεωνίδης Ι. «Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 1186.

²³ Πρβλ. ΣτΕ 4662/2012 (ολομ.), όπου αναφέρεται: «... στις πειθαρχικές υποθέσεις δεν εφαρμόζεται το άρθρο 7 παρ. 1 του Συντάγματος ..., όπως και τα άρθρα 5 παράγραφος 1 και 7 παράγραφος 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εφόσον ο πειθαρχικώς διωκόμενος κατηγορείται για πράξη που στοιχειοθετεί μόνον παράβαση του υπηρεσιακού καθήκοντος και δεν συνιστά κατ' ουσίαν εγκληματική πράξη ....».

παραπτώματος για το οποίο ελέγχεται. Ενίοτε ίσως είναι και βαρύτερη από την ισχύουσα κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης.

Ωστόσο, κατά αναλογική εφαρμογή του άρθρου 2 του Ποινικού Κώδικα, ως προς την αναδρομική εφαρμογή του ηπιότερου νόμου, είναι δυνατή η εφαρμογή, αναδρομικά, ηπιότερης πειθαρχικής διάταξης (άρα και επιβολής επιεικέστερης ποινής), αν και η απαγόρευση της αναδρομικότητας των νόμων είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη, με το σκεπτικό της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των διοικουμένων και της υφιστάμενης νομικής κατάστασης του υπαλλήλου, και αυτό αφορά και το πειθαρχικό δίκαιο²⁴.

γ) *Ne bis in idem* (αρχή της απαγόρευσης της διπλής δίωξης). Απαγορεύεται η διπλή τιμωρία του εργαζόμενου για το ίδιο πειθαρχικό παράπτωμα, το να δικάζεται ή / και να τιμωρείται κανείς δύο φορές για την ίδια παράβαση (θεμελίωση στο άρθρο 123 ΥΚ, και στο 7^ο Πρωτόκολλο, άρθρο 4 παρ. 1 ΕΣΔΑ). Μία παρόμοια διατύπωση συναντάται αιώνες νωρίτερα στον Δημοσθένη,²⁵ όταν αναφέρει πως οι νόμοι δεν επιτρέπουν ούτε δίκες, ούτε αγωγές, ούτε λογοδοσίες, ούτε διαδικασίες, ούτε άλλο παρόμοιο να υπάρχουν δύο φορές για τα ίδια πράγματα κατά του ίδιου προσώπου.

Εντούτοις, είναι δυνατή η ποινική καταδίκη και η πειθαρχική τιμωρία του ίδιου υπαλλήλου, ακόμα και στις περιπτώσεις που διέπραξε αμιγώς υπηρεσιακό παράπτωμα. Η ερμηνεία αυτής της διαφοροποίησης μπορεί να στοιχειοθετηθεί βάσει και της μη εφαρμογής στο πειθαρχικό δίκαιο της συνταγματικής αρχής *nullum crimen nulla poena sine lege certa*, που αναφέρθηκε παραπάνω.

Η επιβολή στον ίδιο παραβάτη – δημόσιο υπάλληλο τόσο ποινικής όσο και πειθαρχικής ποινής για την ίδια πράξη ή παράλειψη, δεν αποτελεί παραβίαση της αρχής *ne bis in idem* όταν το τελεσθέν πειθαρχικό παράπτωμα συνιστά ταυτόχρονα και ποινικό αδίκημα²⁶.

Τέλος, σημειώνεται, παρόλο που δεν αποτελεί ακριβώς αρχή του πειθαρχικού δικαίου, αλλά εφαρμογή μιας σημαντικής καινοτομίας υπέρ του υπαλλήλου, πως στο ελληνικό πειθαρχικό δίκαιο συναντάται το φαινόμενο της δυνατότητας του δημοσίου υπαλλήλου να ασκήσει προσφυγή σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 104 του Συντάγματος

²⁴ Πρβλ. Ναυπλιώτης Γ., «*Πειθαρχικό Δίκαιο*», εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003, σελ. 446-449.

²⁵ Δημοσθένης, *Περί της ατέλειας προς Λεπτίην* (20.147)

²⁶ Πρβλ. ΔΕΦΑΘ 1110/2012.

(κάτι που περιβάλλει τη δυνατότητα αυτή με αυξημένη τυπική ισχύ), δυνάμει της οποίας για μείζονα θέματα που τυχόν αντιμετωπίζει κατά την υπηρεσιακή του διαδρομή (π.χ., μη μονιμοποίηση, επιβολή ποινής υποβιβασμού ή οριστικής παύσης) μπορεί να προσφύγει στο Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ), το οποίο θα εξετάσει όλη την υπόθεση από την αρχή όχι μόνο κατά το τυπικό αλλά και κατά το ουσιαστικό της σκέλος²⁷.

1.4 Η πειθαρχία διαμέσου του πειθαρχικού δικαίου στο Δημόσιο

Τα ζητήματα πειθαρχίας των δημοσίων υπαλλήλων ρυθμίζονται από το Μέρος Ε΄ του ν. 3528/2007 (ΦΕΚ 26 Α΄), όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει, ενώ για συγκεκριμένες κατηγορίες προσωπικού (π.χ., γιατροί, καθηγητές ΑΕΙ, κ.ά.) υπάρχουν επιπλέον σε ισχύ και ειδικές διατάξεις επί πειθαρχικών θεμάτων.

1.4.1 Το πεδίο εφαρμογής του πειθαρχικού δικαίου στον δημόσιο τομέα

Οι διατάξεις του Μέρους Ε΄ του ν. 3528/2007 (ΦΕΚ 26 Α΄), ήτοι το πειθαρχικό δίκαιο, όπως έχει διαμορφωθεί και ισχύει μετά τις τελευταίες τροποποιήσεις του, εφαρμόζονται για τους μόνιμους δημόσιους, καθώς και για τους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, πολιτικούς διοικητικούς υπαλλήλους, τους υπαλλήλους των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), το μόνιμο προσωπικό των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) Α΄ και Β΄ βαθμού, όπως επίσης και των Ν.Π.Δ.Δ. αυτών.

Οι δημόσιοι λειτουργοί, οι οποίοι ασκούν μεν δημόσια εξουσία χωρίς όμως να κατέχουν δημοσιοϋπαλληλική σχέση, όπως είναι οι φορείς νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας (κατά το άρθρο 26 του Συντάγματος) και οι επικεφαλής των Ο.Τ.Α. Α΄ και Β΄ βαθμού, υπόκεινται κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους. Επίσης, σύμφωνα με τα άρθρα 87 παρ. 1, 16 παρ. 6 και 88 του Συντάγματος, οι δημόσιοι λειτουργοί (όπως οι καθηγητές πανεπιστημίου, οι δικαστικοί κλπ.), απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας. Ο ιεραρχικός έλεγχος στον οποίο υπόκεινται είναι ηπιότερος σε σύγκριση με τους δημοσίους υπαλλήλους, καθώς μέσω της άσκησης των καθηκόντων τους υπερασπίζονται το δημόσιο συμφέρον μέσα από ανώτερες βαθμίδες της πολιτειακής διάρθρωσης. Σημειώνεται εδώ, πως ο ιεραρχικός έλεγχος είναι έννοια ευρύτερη από τον πειθαρχικό έλεγχο, και δυνητικά μπορεί να αφορά έλεγχο της προϊσταμένης αρχής επί μιας πληθώρας ενεργειών οι οποίες συνδέονται με την άσκηση των καθηκόντων και

²⁷ Ενδεικτικά, ΣτΕ 1926/2002, ΣτΕ 2037/2002 και ΣτΕ 2612/2015.

αρμοδιοτήτων των υφισταμένων. Η διενέργειά του δεν προϋποθέτει απαραίτητα έστω την υποψία τέλεσης πειθαρχικού παραπτώματος. Ο έλεγχος αυτός, των κατώτερων από τα ανώτερα όργανα της διοικητικής ιεραρχίας, θεωρείται ως γενική αρχή του διοικητικού δικαίου²⁸. Ο πειθαρχικός έλεγχος, ωστόσο, έχει ως αντικείμενο την εξακρίβωση διάπραξης ή μη πειθαρχικού παραπτώματος, και στις περισσότερες περιπτώσεις ξεκινά από κάποια σχετική καταγγελία.

Από τις κατηγορίες λειτουργών που αναφέρθηκαν παραπάνω, διαφοροποιημένη πειθαρχική ευθύνη, λόγω της ιδιαίτερης φύσης των καθηκόντων τους και της ιδιότητας που φέρουν, έχουν και οι στρατιωτικοί, που υπάγονται πειθαρχικά σε ειδικούς νόμους.

Σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 2 του Υπαλληλικού Κώδικα που φέρει τον τίτλο «Έκταση εφαρμογής» οι υπάλληλοι ή οι λειτουργοί του Ν.Π.Δ.Δ. - Κράτος ή άλλων Ν.Π.Δ.Δ., για τους οποίους ισχύουν ειδικές διατάξεις, όπως και οι υπάλληλοι των Ο.Τ.Α., για εκείνα τα θέματα που δεν ρυθμίζονται από τις ειδικές διατάξεις υπάγονται στον ν. 4057/2012.

Περιπτώσεις στις οποίες εφαρμόζονται και ο ν. 3528/2007, όπως ισχύει, αλλά και ο εκάστοτε ειδικός νόμος, αποτελούν το προσωπικό της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας, οι υπηρετούντες στο Δημόσιο γιατροί, κλπ..

Το δημόσιο συμφέρον είναι το κριτήριο που καθορίζει την συμπεριφορά των δημοσίων υπαλλήλων, με γνώμονα την απαίτηση ικανοποίησής του από τη μια και την κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων των φορέων της δημοσιούπαλληλικής ιδιότητας από την άλλη. Η κατοχύρωση αυτή αφορά και τις περιπτώσεις διαδικασιών επιβολής κάποιας κύρωσης / ποινής²⁹.

1.4.2 Η πειθαρχική ευθύνη των δημοσίων υπαλλήλων

Η πειθαρχική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου είναι απόρροια της δημοσιούπαλληλικής του ιδιότητας, μέσω της ευθύνης που αναλαμβάνει κατά την ορκωμοσία και την ανάληψη των καθηκόντων του³⁰. Η εν λόγω ευθύνη προβλέπεται / περιγράφεται στο πειθαρχικό δίκαιο, μέσω τριών παραμέτρων: α) με τον προσδιορισμό του τι αποτελεί πειθαρχικό παράπτωμα, β) ποιες είναι οι πράξεις εκείνες ή οι παραλείψεις

²⁸ Πρβλ. ΣτΕ 1678/1985 (Ολομ.).

²⁹ Πρβλ. Cardona Fr. «*Liabilities and Discipline of Civil Servants*», OECD-SIGMA-EU, 2003, σελ. 8.

³⁰ Πρβλ. Καίσαρη Α. «*Το Πειθαρχικό Δίκαιο των Υπαλλήλων του Δημοσίου*», τόμος Α΄, Νομόγραμμα, Αθήνα 2013, σελ. 255.

οφειλόμενων ενεργειών του δημοσίου υπαλλήλου, οι οποίες μπορούν να του καταλογιστούν, και λαμβάνοντας χώρα είτε από δόλο είτε από αμέλεια στο πλαίσιο άσκησης των καθηκόντων του ή εξ αφορμής αυτών, προκαλούν βλάβη στην υπηρεσία, και γ) ποιες ποινές είναι δυνατόν να επιβληθούν.

Επίσης, η πειθαρχική ευθύνη είναι ατομική, το οποίο σημαίνει προσωποπαγής, οπότε δεν μπορεί να θεωρηθεί συλλογική³¹, ανεξάρτητα από το αν στη διάπραξη ενός συγκεκριμένου πειθαρχικού παραπτώματος είναι δυνατόν να εμπλέκονται περισσότεροι από ένας υπάλληλοι. Τα παραπάνω απορρέουν από την αρχή της προσωπικής ευθύνης του υπαλλήλου για τις υπηρεσιακές του ενέργειες³².

Η ρύθμιση της πειθαρχικής ευθύνης από το πειθαρχικό δίκαιο, στοχεύει διπλά: αφενός στην εξασφάλιση της ομαλής και απρόσκοπτης λειτουργίας μιας δημόσιας υπηρεσίας και αφετέρου στην προστασία των δικαιωμάτων των υπαλλήλων τόσο ως πολιτών όσο και ως ανθρώπων³³.

Από τα μέχρι εδώ αναφερθέντα, συνάγεται πως ο λόγος της ύπαρξης και εφαρμογής του πειθαρχικού δικαίου στον δημόσιο τομέα είναι η διασφάλιση του πρωταρχικού σκοπού του Κράτους, που συνίσταται στην εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος μέσα από την τυπικά και ουσιαστικά σωστή λειτουργία του που διασφαλίζει η αρχή της νομιμότητας. Η παραδοχή αυτή αποτελεί και το υπόβαθρο για τη νομιμοποίηση κάθε πειθαρχικής εξουσίας στο Δημόσιο, η οποία επιβάλλεται κατασταλτικά όταν οι δημόσιοι υπάλληλοι ενεργούν παρά τω νόμω, θίγοντας αμέσως ή εμμέσως το κύρος και τη λειτουργία ενός δημόσιου φορέα και, κατ' επέκταση, του Κράτους, ακόμα και αν η παράβαση αυτή καθ' αυτή τελείται εκτός του χρόνου υπηρεσίας τους (άσκησης των καθηκόντων τους), ωστόσο όμως μπορεί να έχει επίδραση / αντίκτυπο σε αυτή³⁴.

---

³¹ Πρβλ. ΣτΕ 2960/1994.

³² Πρβλ. Ναυπλιώτης Γ., *Πειθαρχικό Δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σελ. 68.

³³ Βλ. εγκύκλιο ΔΔΑΔ Δ 1093685 ΕΞ 2019/28-06-2019, ΑΑΔΕ.

³⁴ Πρβλ. ΣτΕ 654/1996.

Κεφάλαιο 2: Μια πρώτη προσέγγιση: Η αρχή non ή ne bis in idem στο ελληνικό και ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο

Η αρχή non ή ne bis in idem αποτελεί για τη σημερινή ελληνική - και όχι μόνο - νομική πραγματικότητα, εκτός από ατομικό δικαίωμα και μια γενική αρχή δικαίου στενά συνδεδεμένη με την έννοια του κράτους δικαίου³⁵.

2.1 Η νομική θεμελίωση της αρχής non ή ne bis in idem στην ελληνική και ευρωπαϊκή έννομη τάξη

Η εφαρμογή της αρχής ουχί δις επί τω αυτώ, που είναι θεμελιώδης για το ποινικό δίκαιο, δια της οποίας επιδιώκεται η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, εντοπίζεται σε νομοθετικά κείμενα που θεσπίστηκαν και ισχύουν εκτός των συνόρων ενός συγκεκριμένου κράτους. Άλλωστε, και η κατοχύρωση / θεμελίωσή της έγινε με την παρ. 1 του άρθρου 4 του 7ου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και την παρ. 7 του άρθρου 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του Ανθρώπου, που κυρώθηκαν από το ελληνικό εθνικό δίκαιο (με τον ν. 1705/1987 και τον ν. 2462/1997, αντιστοίχως). Βρίσκει, επομένως, έρεισμα τόσο στο ευρωπαϊκό όσο και στο εσωτερικό (εθνικό) δίκαιο ενός κράτους.

2.1.1 Στην ελληνική έννομη τάξη

Στο ελληνικό Σύνταγμα, η αρχή ne bis in idem δεν θεωρείται ότι κατοχυρώνεται ρητώς και με σαφήνεια, ωστόσο έχει υποστηριχθεί πως μπορεί η ισχύς της μπορεί να συναχθεί μέσω της ερμηνείας του άρθρου 7 του Συντάγματος, καθώς το ελληνικό Σύνταγμα, σε αντίθεση με κάποια ξένα συντάγματα και διεθνείς διακηρύξεις, δεν διακηρύσσει ρητώς την αρχή 'ουχί δις επί τω αυτώ' αλλά η ανωτέρω προκύπτει αβίαστα από την έννοια της ποινής κατά την παρ. 1 του άρθρου 7. Μπορεί επίσης να διαπιστωθεί από μία παρόμοια διατύπωση, σύμφωνα με την οποία, σε περίπτωση επιβολής δεύτερης ποινής για το ίδιο έγκλημα, όταν η πρώτη έχει ήδη καταγνωστεί ως αμετάκλητη, τελικά (αλλά και ουσιαστικά) πρόκειται για επιβολή βαρύτερης ποινής από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης. Βάσιμα λοιπόν, κατά την συγκεκριμένη οπτική, μπορεί να υποστηριχθεί πως η αρχή

---

³⁵ Πρβλ. Blekxtoon R., Ballegooij van W., «*The European Arrest Warrant and the principle ne bis in idem*», Handbook on the European Arrest Warrant, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2005, σελ. 99.

του δεδικασμένου (ενίοτε χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο non bis in idem) θεμελιώνεται συνταγματικά στο εδ. β της παρ. 1 του άρθρου του Συντάγματος³⁶.

Επιπροσθέτως, φαίνεται να προκύπτει και από τη γενικότερη θεώρηση / διατύπωση των συνταγματικών αρχών του κράτους δικαίου, ενίοτε και σε συνδυασμό με τις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 2, των παρ. 1 και 3 του άρθρου 5, και παρ. 1 του άρθρου 25 του ελληνικού Συντάγματος, σύμφωνα με τις οποίες, αντιστοίχως, ως πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας λογίζεται ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, το δικαίωμα καθενός να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην οικονομική, κοινωνική, και πολιτική ζωή της Χώρας, στο βαθμό που κάτι τέτοιο δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των υπολοίπων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή / και τα χρηστά ήθη, και, επίσης, η προσωπική ελευθερία αναγνωρίζεται και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως απαραβίαστη. Γι' αυτό ακριβώς και δεν επιτρέπεται να καταδιώκεται κάποιος ούτε να συλλαμβάνεται ούτε να φυλακίζεται ούτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο να περιορίζεται, παρά μόνο στις περιπτώσεις και με τον τρόπο που προβλέπει και ορίζει ο νόμος.

Ειδικότερα στο άρθρο 25 του Συντάγματος, σε συνάφεια με τον σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης προσωπικότητας και αξιοπρέπειας, αναφέρεται πως τα δικαιώματα του ανθρώπου τόσο ως μεμονωμένου ατόμου όσο και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, όπως επίσης και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, βρίσκονται υπό την εγγύηση και την προστασία του Κράτους, το οποίο μέσω των οργάνων του μεριμνά ώστε να διασφαλίζεται η απρόσκοπτη και αποτελεσματική άσκηση αυτών. Τα εν λόγω δικαιώματα επεκτείνονται και μεταξύ ιδιωτών σε εκείνες τις σχέσεις στις οποίες προσιδιάζουν, ενώ οι όποιοι περιορισμοί, κατά το Σύνταγμα, είναι δυνατόν να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά, πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το ίδιο το Σύνταγμα είτε από κάποιον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού, και πάντοτε υπό την προϋπόθεση του σεβασμού της αρχής της αναλογικότητας.

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, συνάγεται πως η αρχή της αναλογικότητας ενσωματώνει τις αξίες της δικαιοσύνης και του μέτρου. Έτσι, η δικαστική εξουσία με βάση την εν λόγω αρχή – και τυχόν επιμέρους εκδηλώσεις της – όταν αποφαίνεται, για

---

³⁶ Βλ. σχετικά, αντιστοίχως, στο: Δαγτόγλου Πρ., «*Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α΄*», 2005, σελ. 329, και στο: *Μανωλεδάκης Ι*, σε: Κασιμάτη Γ./Μαυριά Κ. (επιμ.), *Ερμηνεία του Συντάγματος*, 2003, άρθρο 7, όπου η αρχή του δεδικασμένου γενικά φέρεται να ταυτίζεται εννοιολογικά με την αρχή ne bis in idem.

παράδειγμα, επί της συνταγματικότητας ενός νόμου, ελέγχει αν ο περιορισμός που επιβάλλεται από το νομοθετικό ή το εκτελεστικό σώμα ή κάποιο διοικητικό όργανο είναι συνταγματικός ή μη, υπό την έννοια της προσφορότητας και της αναγκαιότητας (καταλληλότητας) για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου θεσμοθέτησής του, π.χ., η προστασία ενός άλλου δικαιώματος ή του δημοσίου συμφέροντος³⁷. Ουσιαστικά λοιπόν εξετάζεται η συνάφεια του μέσου προς τον σκοπό, στη βάση των δημοκρατικών αξιών ενός κράτους³⁸. Επιπλέον, ελέγχεται αν είναι το λιγότερο επαχθές μέσο, από άποψη διάρκειας, έντασης και έκτασης προσβολής του συγκεκριμένου (συνταγματικού) δικαιώματος³⁹. Για να κριθεί συνταγματικός κάποιος περιορισμός που θίγει ένα δικαίωμα σε μεγάλο βαθμό, θα πρέπει αποδεδειγμένα να εξυπηρετείται πολύ ανώτερος και σοβαρότερος λόγος δημοσίου συμφέροντος⁴⁰.

Εντούτοις, κατά το άρθρο 57 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως ισχύει, όταν κάποιος έχει αμετάκλητη καταδίκη ή έχει αθωωθεί ή έχει παύσει η εναντίον του ποινική δίωξη, δεν μπορεί να ασκηθεί εκ νέου σε βάρος του δίωξη για την ίδια πράξη, ακόμη και αν η πράξη αυτή έχει λάβει διαφορετικό χαρακτηρισμό. Από τον κανόνα αυτό εξαιρούνται οι περιπτώσεις που περιγράφονται στα άρθρα 58, 81 παρ. 2, 525 και 527 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ωστόσο, στην περίπτωση κατά την οποία ασκηθεί ποινική δίωξη, παρά το ότι συντρέχουν οι λόγοι της παραπάνω απαγόρευσης, τότε η εν λόγω δίωξη θα κηρυχθεί απαράδεκτη λόγω δεδικασμένου.

Στο ίδιο άρθρο προβλέπεται πως εφόσον εναντίον του αυτού ατόμου για την ίδια πράξη έχουν ασκηθεί περισσότερες από μία δίωξεις, τότε όσες εξ αυτών έχουν ασκηθεί μεταγενέστερα θα κηρυχθούν απαράδεκτες λόγω εκκρεμοδικίας.

Τέλος, στην παράγραφο 4 του εν λόγω άρθρου, αποτυπώνεται η σχέση που μπορεί να έχει επί της παρούσας προβληματικής η ιδιότητα του κράτους – μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς προβλέπεται η δυνατότητα για τον εισαγγελέα να απόσχει από τη δίωξη συγκεκριμένου ατόμου, εφόσον προηγουμένως έχει ζητηθεί ευρωπαϊκή δικαστική συνδρομή η οποία κατέληξε στη διαπίστωση πως για τον ίδιο διωκόμενο έχει ήδη ασκηθεί σε βάρος του δίωξη για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, σε άλλο κράτος - μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

---

³⁷ Πρβλ. Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σελ. 90 κ.ε..

³⁸ Πρβλ., Harbo T. «*The Function Of Proportionality Analysis In European Law*», Leiden; 2015, σελ. 22-28 και 36-38.

³⁹ Ο.π., και Α.Π. 10/2003 (ολομ.).

⁴⁰ Ο.π..

Στην προαναφερθείσα διάταξη (άρθρο 57 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) εδράζεται ουσιαστικά ο θεσμός της αρχής του (ποινικού) δεδικασμένου που δημιουργείται μόνο από τις αμετάκλητες αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων της χώρας. Με τη διάταξη αυτή απαγορεύεται η δίωξη ή η δίκη (και πολύ περισσότερο η τιμωρία) του ίδιου προσώπου δυο φορές «ουχί δις επί τω αυτώ» για τις ίδιες πράξεις, συμπεριφορές ή εν γένει πραγματικά περιστατικά επί των οποίων υπάρχει ήδη αμετάκλητη απόφαση⁴¹.

2.1.2 Η ευρωπαϊκή θεώρηση

Η αρχή non (ή ne) bis in idem συναντάται ως γενική παραδοχή στο ευρωπαϊκό δίκαιο και αποτυπώνεται σε κείμενα Συμβάσεων και Συμφωνιών που χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή αλλά και τη διεθνή έννομη τάξη. Η αποτύπωση αυτή αφορά κυρίως σε θέματα προάσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, συχνά με μια ευρεία αντίληψη της έννοιας της ποινικής διαδικασίας. Άλλωστε, για την ποινική διαδικασία θεμελιώθηκε καταρχήν και εφαρμόστηκε η εν λόγω αρχή, και μία ευρύτερη θεώρησή της εκτείνεται όχι μόνο σε παραδοσιακά ποινικά ζητήματα αλλά και σε παραβάσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως διοικητικές, εφόσον τεκμηριώνεται πως οι συγκεκριμένες στην ουσία τους έχουν ποινικό χαρακτήρα ή τουλάχιστον προσιδιάζουν σε ποινικές⁴².

Ειδικότερα, η ανωτέρω αρχή κατοχυρώθηκε στην παρ. 1 του άρθρου 4, του Έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), που κυρώθηκε, και κατά συνέπεια ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο της Ελλάδας, με το Ν. 1705/1987, όπου προβλεπόταν ότι κανένας δεν μπορεί να υποστεί δίωξη ή ποινική καταδίκη για μία παράβαση από τα δικαστήρια του Κράτους εκείνου, από την έννομη τάξη του οποίου έχει ήδη είτε αθωωθεί είτε καταδικαστεί με αμετάκλητη απόφαση που ελήφθη κατά τους νόμους και την ποινική δικονομία του συγκεκριμένου Κράτους⁴³.

---

⁴¹ Πρβλ. ΣτΕ 1008/2002, ΣτΕ 2472/2011 και ΣτΕ 1900/2014 (ολομ.)

⁴² Σισιλιάνος Λ.-Α., «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο», Νομική Βιβλιοθήκη 2017. Επίσης, Παυλίδου Ε., *Ne bis in idem: «Προς μία απόλυτα ευρωπαϊκή ερμηνεία ενός απόλυτου δικαιώματος* (με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ της 30.4.2015, Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδα)», διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.humanrightscaselaw.gr.

⁴³ Σχετ. ΣτΕ Β' Τμ. 951/2018 επταμ. *Μείζονες σκέψεις για το ne bis in idem, το τεκμήριο αθωότητας και την ερμηνεία της νέας διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 εδαφ. β' του ΚΔΔ*. Επίσης, πρβλ. Blektoon R., Ballegooi j van W., «*The European Arrest Warrant and the principle ne bis in idem*», Handbook on the European Arrest Warrant, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2005, σελ. 99.

Επίσης, βλ. ενδεικτικά, ΕΔΔΑ ευρ. συνθ. 8.7.2019, *Mihalache κατά Ρουμανίας*, ΕΔΔΑ (ευρ. συνθ.) 15.11.2016, Α και Β κατά Νορβηγίας, διαθέσιμα στον ιστότοπο: www.humanrightscaselaw.gr.

Στην υπόθεση Mihalache κατά Ρουμανίας (καταδίκη προσφεύγοντος σε ένα έτος φυλάκισης με αναστολή, λόγω σύλληψής του όταν αρνήθηκε να δώσει βιολογικό δείγμα προκειμένου να ανιχνευθεί το επίπεδο αλκοόλ στο αίμα του, αφού το τεστ αναπνοής είχε βγει θετικό), εντοπίστηκε παραβίαση της παρ. 1 του άρθρου 4 του 7ου ΠΠ ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, η ποινική διαδικασία τερματίστηκε με την έκδοση διάταξης του γραφείου της εισαγγελικής αρχής, και επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα διοικητικό πρόστιμο 250 ευρώ, αφού ελήφθησαν υπόψη η ειλικρίνειά του και ότι η προσβολή των κοινωνικών αγαθών που προστατεύει ο νόμος, δεν έφθαναν τη σοβαρότητα ενός ποινικού αδικήματος. Περίπου πέντε μήνες αργότερα, η εποπτεύουσα εισαγγελική αρχή ακύρωσε την ανωτέρω διάταξη και εκκίνησε εκ νέου την σε βάρος του ποινική διαδικασία, με το σκεπτικό πως μόνο με το διοικητικό πρόστιμο, ο προσφεύγων δεν τιμωρήθηκε προσηκόντως για την πράξη του, καταδικάζοντάς τον σε ένα έτος φυλάκιση με αναστολή. Με αμετάκλητη απόφαση που εκδόθηκε περίπου μετά από ενάμιση χρόνο, απορρίφθηκε η έφεση του προσφεύγοντος, κρίνοντας πως η αρχική διάταξη της εισαγγελικής αρχής δεν ισοδυναμούσε με αμετάκλητη δικαστική απόφαση.

Στο σκεπτικό της απόφασής του το δικαστήριο έκρινε πως τόσο το παράπτωμα για το οποίο ο προσφεύγων διώχθηκε όσο και η κύρωση που του επιβλήθηκε (το διοικητικό πρόστιμο) είχαν “ποινικό” χαρακτήρα, κατά το νόημα που δίνει στον όρο αυτό το άρθρο 4 του 7ου ΠΠ της ΕΣΔΑ. Το ίδιο θεώρησε πως ισχύει και για τη φυλάκιση ενός έτους με αναστολή, η οποία ήταν και η τελική του ποινή. Εξάλλου, και οι δύο διαδικασίες που χαρακτήρισε “ποινικές” διεξήχθησαν επί της ίδιας παράβασης, και ως μη συμπληρωματικές μεταξύ τους, άρα δεν αποτελούσαν ένα ενιαίο σύνολο. Τέλος, απεφάνθη πως δεν μπορεί να εφαρμοστεί η παράγραφος 2 του άρθρου 4 του 7ου ΠΠ της ΕΣΔΑ, καθώς η επανεκκίνηση της ποινικής διαδικασίας σε βάρος του προσφεύγοντος, με την νεότερη διάταξη του Εισαγγελέα, δεν στηρίχτηκε στο ότι προέκυψαν καινούργια αποδεικτικά στοιχεία ή στον εντοπισμό θεμελιώδους ελαττώματος στην πρώτη διαδικασία. Δεν διαπιστώθηκε δηλαδή, κάποια παραβίαση η οποία θα ήταν ικανή να υπονομεύσει την αξιοπιστία και την ακεραιότητα της ποινικής διαδικασίας, καθώς ουσιαστικά επρόκειτο για επανεκτίμηση των ήδη υπαρχόντων αποδεικτικών στοιχείων της υπόθεσης από άλλο όργανο της δικαιοσύνης. Επομένως, η αρχική απόφαση πληρούσε τα κριτήρια ώστε να θεωρηθεί και ποινική και αμετάκλητη με βάση την ποινική δικονομία του ρουμανικού κράτους, γι’ αυτό και το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα πως υπήρξε παραβίαση της παρ. 1 του άρθρου 4 του 7ου ΠΠ ΕΣΔΑ (άρα και της αρχής non bis in idem).

Η υπόθεση A και B κατά Νορβηγίας⁴⁴, αφορούσε προσφυγή επί επικαλούμενης παραβίασης της προαναφερθείσας αρχής λόγω διαπίστωσης διπλής διαδικασίας επιβολής κυρώσεων, ήτοι ποινικής και διοικητικής, επί σοβαρών φορολογικών αδικημάτων. Σημειώνεται, ότι στην συγκεκριμένη διαδικασία υπέρ της Νορβηγίας παρενέβησαν έξι χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα. Το ΕΔΔΑ κατέληξε πως δεν υπήρξε παραβίαση της αρχής non bis in idem⁴⁵, επειδή θεώρησε πως ανάμεσα στη διοικητική και την ποινική διαδικασία υπήρχε στενός δεσμός, χρονικός και ουσιαστικός, όπως ανέφερε. Αυτό οφειλόταν στο ότι κρίθηκε πως υπήρχε αλληλοσύνδεση των δύο διαδικασιών, στον βαθμό που τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων στηρίχτηκε η ποινική διαδικασία ήταν τα ίδια με εκείνα που στοιχειοθέτησαν τη διοικητική. Επιπλέον, κατά τον προσδιορισμό της ποινικής κύρωσης ελήφθη υπόψη και η προσαύξηση του φόρου που είχε επιβληθεί κατά τη διοικητική διαδικασία. Με αυτή την απόφαση το ΕΔΔΑ ουσιαστικά αποσαφήνισε πως οι εθνικές έννομες τάξεις μπορούν να προβλέπουν περισσότερες από μία κυρώσεις για την ίδια παράβαση, και από διαφορετικές αρχές, αρκεί να υπάρχει μεταξύ τους σύνδεση, ώστε να μην τίθεται ζήτημα παραβίασης της εγγύησης που διασφαλίζει την προστασία του ατόμου από το να διωχθεί διπλά για το ίδιο αδίκημα.

Η αρχή non bis in idem καθιερώθηκε επιπλέον και με τα οριζόμενα στην παρ. 7 του άρθρου 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ), το οποίο κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν. 2462/1997, όπου δηλωνόταν ρητά πως κανένας δεν μπορεί να δικαστεί ούτε να τιμωρηθεί για μία παράβαση για την οποία έχει ήδη είτε απαλλαγεί είτε καταδικαστεί με αμετάκλητη απόφαση η οποία εκδόθηκε σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο και την ποινική δικονομία εκάστοτε χώρας. Το προαναφερθέν κείμενο υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 16/12/1966.

2.1.2.1 Ευρωπαϊκή θεώρηση και εγχώρια δικαστική πρακτική

Στην εγχώρια δικαστική πρακτική, η διατύπωση ‘από τα δικαστήρια του ίδιου κράτους’ οδήγησε στην έκδοση αποφάσεων οι οποίες δέχονταν ότι το δεδικασμένο που είχε δημιουργηθεί αφορούσε μόνο την εσωτερική έννομη τάξη, και ως εκ τούτου έκριναν ότι η ισχύς της αρχής θα έπρεπε να περιορίζεται στα όρια των εθνικών εννόμων τάξεων. Φυσικά,

⁴⁴ ΕΔΔΑ, *A και B κατά Νορβηγίας*, 15/11/2016.

⁴⁵ Βλ. και Βιτάλη Σ., «*Η αρχή ne bis in idem κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας*», του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΕΔΔΑ», διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.ethemis.gr.

υπήρχαν και αποφάσεις που έκριναν πως από τη στιγμή που η εν λόγω διάταξη είχε ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο, κατά την παρ. 1 του άρθρου 28 του Συντάγματος, υπερισχύει έναντι κάθε αντίθετης διάταξης, το οποίο σημαίνει πως κάθε απόφαση μη εθνικού δικαστηρίου συνιστά δεδικασμένο για την Ελλάδα. Ειδικότερα, μετά την κύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας με τον ν. 3671/2008, αλλά και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι όποιες τυχόν διαφωνίες επί του άρθρου 55 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν σταμάτησαν να ισχύουν, καθώς στο άρθρο 50 του εν λόγω Χάρτη δεν προβλέπονται περιπτώσεις εξαιρέσεων όσον αφορά τη διακρατική ισχύ της αρχής *non bis in idem*⁴⁶. Σημειώνεται επίσης ότι δεδικασμένο παράγεται και από τα αμετάκλητα βουλεύματα,⁴⁷ κάτι που προκύπτει άμεσα και από τα αναφερόμενα στο άρθρο 138 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως ισχύει.

Επισημαίνεται, ότι ο Άρειος Πάγος είχε τοποθετηθεί νωρίτερα επί του θέματος με την υπ' αρ. 7/2002 απόφαση της Ολομέλειάς του⁴⁸, δια της οποίας καθιερώθηκε τελικά στη νομολογία η θέση πως το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων αναγνωρίζει την εν λόγω αρχή ως κανόνα δεσμευτικό σε εθνικό επίπεδο, ήτοι, δεν παράγει δεδικασμένο χωρίς να συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 8 και 9 του Π.Κ.. Οπότε, απόφαση αλλοδαπού ποινικού δικαστηρίου είχε κριθεί πως δεν εμποδίζει την άσκηση ποινικής δίωξης στην ημεδαπή, εφόσον δεν υπάρχει κάποια ειδική συμφωνία μεταξύ κρατών που να ορίζει διαφορετικά και να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη.

2.1.2.2 Παρατηρήσεις επί των ερμηνειών εφαρμογής της αρχής *non bis in idem*

Για το εν θέματι ζήτημα, στο άρθρο 54 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν της 14.06.1985, η οποία κυρώθηκε με τον Ν. 2514/1997, αναφέρεται πως όποιος έχει δικαστεί τελεσίδικα από ένα Συμβαλλόμενο Μέρος τότε δεν επιτρέπεται να διωχθεί για τα ίδια πραγματικά περιστατικά και από έτερο Συμβαλλόμενο Μέρος, θέτοντας όμως ως προϋπόθεση για κάτι τέτοιο πως επί ύπαρξης καταδικαστικής απόφασης, η επιβληθείσα ποινή είτε έχει εκτιθεί ή βρίσκεται σε εξέλιξη η έκτισή της ή δεν μπορεί πλέον να εκτιθεί σύμφωνα κατά τους νόμους που ισχύουν στην έννομη τάξη εκείνου του Συμβαλλόμενου Μέρους που επέβαλε την καταδίκη.

⁴⁶ Πρβλ. ΑΠ 1/2011 και ΕφΑ04703/2011.

⁴⁷ Βλ., ενδεικτικά, Καρράς Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 3η Έκδοση, Σάκκουλας 2007, σελ. 316.

⁴⁸ Ενδεικτικά, Αναγνωστόπουλος Η., *Ne bis in idem : Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις*, Σάκκουλας, 2008.

Όμως, στο αμέσως επόμενο άρθρο της Συμφωνίας, ήτοι, στο άρθρο 55, γίνεται λόγος για τη δυνατότητα των κρατών μελών να διατυπώσουν επιφυλάξεις ως προς τη μη δέσμευσή τους από το δεδικασμένο αμετάκλητων αποφάσεων αλλοδαπών ποινικών δικαστηρίων. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη διατύπωση του ανωτέρω άρθρου, ένα συμβαλλόμενο μέρος έχει τη δυνατότητα, κατά τον χρόνο κύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης της εν λόγω Σύμβασης, να δηλώσει πως δεν δεσμεύεται από τα διαλαμβανόμενα στο άρθρο 54 σε μια ή περισσότερες περιπτώσεις. Αναφέρονται τρεις (3) ομαδοποιημένες κατηγορίες περιπτώσεων: α. όταν τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων βασίστηκε η εκτός συνόρων δικαστική απόφαση, έλαβαν χώρα είτε συνολικά είτε εν μέρει στο έδαφός του, με την ταυτόχρονη προϋπόθεση, για να ισχύσει η εξαίρεση, τα πραγματικά αυτά περιστατικά να μην έχουν τελεσθεί έστω και κατά ένα μέρος, στο έδαφος του συμβαλλόμενου εκείνου που στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του εκδόθηκε η δικαστική απόφαση.

β. Ως έτερος λόγος εξαίρεσης αναφέρεται πως τα πραγματικά περιστατικά, βάσει των οποίων αποφάσισε η αλλοδαπή δικαστική αρχή, δεν πρέπει να συνιστούν αξιόποινη πράξη σε βάρος της ασφάλειας του κράτους ή εναντίον άλλων εξίσου σημαντικών συμφερόντων του συμβαλλόμενου αυτού.

γ. Τρίτη κατηγορία αποτρεπτική της εξαίρεσης, αποτελεί η περίπτωση όπου τα πραγματικά περιστατικά στα οποία θεμελιώθηκε η αλλοδαπή δικαστική απόφαση έχουν διαπραχθεί από δημόσιο λειτουργό του συμβαλλόμενου μέρους που καλείται να αποφασίσει επί της εξαιρέσεως, παραβαίνοντας τα υπηρεσιακά του καθήκοντα.

Η Ελλάδα ανήκε σε εκείνα τα κράτη - μέλη τα οποία αξιοποιώντας τη δυνατότητα που τους παρείχε το άρθρο 55 της Σύμβασης Σένγκεν, είχαν νομοθετήσει χωρίς να δεσμεύονται από το άρθρο 54. Ενδεικτική περίπτωση ο Ν. 2514/1997, με τον οποίο εξαιρέθηκαν από την εφαρμογή της αρχής όλες οι αναφερόμενες στο άρθρο 8 του Ποινικού Κώδικα αξιόποινες πράξεις⁴⁹, όπως επίσης και οι πράξεις εκείνες α) που έλαβαν χώρα συνολικά ή εν μέρει στο έδαφος της ελληνικής επικράτειας, β) οι οποίες θίγουν τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας ή ουσιαστικά συμφέροντα της χώρας και γ) που συνιστούν εγκλήματα για τα οποία η εφαρμογή των ελληνικών ποινικών νόμων προβλέπεται από διεθνείς συμβάσεις.

---

⁴⁹ Αναγνωστόπουλος Ηλ., «*Ne bis in idem στην Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*», Ποιν. Χρ 2010, 797.

Αντιστοίχως, στο άρθρο 50 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται πως κανένας δεν μπορεί να διωχθεί ούτε να τιμωρηθεί ποινικά για αδίκημα για το οποίο είτε έχει ήδη αθωωθεί είτε έχει καταδικαστεί με τελεσίδικη απόφαση δικαστηρίου ποινικής αρμοδιότητας εντός της Ένωσης, σύμφωνα με τον νόμο. Δηλώνεται, δηλαδή, η διακρατική ισχύς της αρχής μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επί των ανωτέρω, μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις τόσο δικονομικής φύσεως όσο και ως προς το πεδίο εφαρμογής τους: Η παρ. 7 του άρθρου 14 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναφέρεται σε οριστική απόφαση που λαμβάνεται στο πλαίσιο της ποινικής δικονομίας κάθε χώρας. Η συγκεκριμένη διατύπωση μπορεί να ερμηνευτεί ως εφαρμογή της εν λόγω αρχής μόνο στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε χώρας και όχι σε υπερεθνικό επίπεδο, το οποίο σημαίνει ότι δεν εκτείνεται στις ποινικές αποφάσεις άλλων κρατών⁵⁰. Η ίδια αρχή, σύμφωνα με το άρθρο 50 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, φαίνεται να έχει διακρατική ισχύ στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵¹.

Το άρθρο 4 του 7^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κάνει λόγο αφενός για (ποινική) απόφαση που έχει καταστεί αμετάκλητη και αφετέρου απαγορεύει τη διπλή δίωξη και κυρίως την καταδίκη εφόσον αυτή προέρχεται μόνο από τα δικαστήρια μιας επικράτειας (ήτοι, σε εθνικό επίπεδο), αποκλείοντας κατ' αυτό τον τρόπο την υπερεθνική ισχύ της αρχής.

Το άρθρο 54 της Συμφωνίας Σένγκεν αναφέρεται σε τελεσίδικη εκδίκαση και έχει ως προϋπόθεση εφαρμογής, το πρόσωπο που διώκεται από ένα συμβαλλόμενο μέλος να έχει προηγουμένως ήδη δικαστεί / κριθεί από άλλο μεν αλλά επίσης συμβαλλόμενο μέλος.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) δίνει μια πιο διασταλτική ερμηνεία στις έννοιες της ποινικής διαδικασίας και της ποινής, ώστε να καλύπτουν και το πεδίο των διοικητικών κυρώσεων. Ουσιαστικά, η συγκεκριμένη ερμηνεία αφορά τις περιπτώσεις στις οποίες οι διοικητικές κυρώσεις έχουν κατ' ουσίαν ποινικό χαρακτήρα, οπότε, στοχεύει στην αποφυγή

---

⁵⁰ Διασαφηνίσεις επί του θέματος αποτελούν: Η υπ' αριθμ. 204/16.07.1986 απόφαση της Διεθνούς Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αλλά και οι αποφάσεις του Αρείου Πάγου ΑΠ 887/2001 και ΟλΑΠ 7/2002.

⁵¹ Αναγνωστόπουλος Η., «*Ne bis in idem, Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις*», ό.π., σελ. xiv, 215.

καταστρατήγησης της αρχής που επέρχεται στην περίπτωση κατά την οποία για το ίδιο παράπτωμα / αδίκημα επιβάλλονται ποινικές και διοικητικές κυρώσεις⁵².

2.2. Άλλες αρχές και μηχανισμοί προστασίας του ελεγχόμενου / διωκόμενου υπαλλήλου

Στο γενικότερο πλαίσιο της προστασίας των δικαιωμάτων του ατόμου σε βάρος του οποίου υπάρχουν καταγγελίες, προστασία την οποία στοχεύει να διασφαλίσει και η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*, συναντάται επίσης –σε εξέχουσα ίσως θέση - και η εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας (που για πρώτη φορά εισήχθη στην ελληνική νομική πραγματικότητα με το Σύνταγμα του 1827, με τη διατύπωση «έκαστος προ της καταδίκης του δεν λογίζεται ένοχος»), όπως εφαρμόζεται πλέον μετά την ισχύ του Ν. 4596/2019 (ΦΕΚ 32 Α'). Από την ανάγνωση και τη διατύπωση του ανωτέρω νόμου μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες διαπιστώσεις ως προς την εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας κατά την ποινική διαδικασία, με την επισήμανση ότι, όπως ισχύει και για άλλες αρχές αλλά και κανόνες του ποινικού δικαίου, μπορούν να τύχουν αναλογικής εφαρμογής και κατά την πειθαρχική διαδικασία.

Από τον συνδυασμό των διαλαμβανομένων στην παρ. α του άρθρου 2 και στο άρθρο 5, μπορεί να συναχθεί ότι το τεκμήριο αθωότητας ισχύει μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ή αμετάκλητο βούλευμα. Κατά το άρθρο 7 του ίδιου νόμου, το τεκμήριο αυτό είναι δυνατόν να παραβιαστεί μόνο από κρατικές / δημόσιες αρχές αλλά όχι και από ιδιώτες. Αυτού του είδους η παραβίαση από τις δημόσιες αρχές, λαμβάνει χώρα είτε όταν ενισχύεται η δημιουργία εντύπωσης / βεβαιότητας υπέρ της ενοχής του καταγγελλόμενου προσώπου είτε όταν τα πραγματικά περιστατικά τυγχάνουν τέτοιας εκτίμησης / ερμηνείας που ουσιαστικά μοιάζει να προδικάζεται η δικαστική εκτίμηση της υποθέσεως.

Οι δύο όροι (*non bis in idem* και τεκμήριο αθωότητας) αποτελούν μεν κάποιες εγγυήσεις υπέρ των καταγγελλόμενων, ωστόσο, διακρίνονται μεταξύ τους σε σημείο ώστε η

---

⁵² Πρεβεδούρου Ε. (2015) «Η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων με αφορμή την απόφαση του ΣτΕ 1091/2015».

μία να μην θεωρείται υπάλληλη της άλλης⁵³. Μάλιστα, η πρώτη αναφέρεται ως διαδικαστική εγγύηση και η δεύτερη ως ουσιαστική⁵⁴.

Η διαδικαστική εγγύηση θεωρείται πως παραβιάζεται στην περίπτωση που η ποινική διαδικασία βρίσκεται μεν σε εκκρεμότητα / σε εξέλιξη, ωστόσο το πρόσωπο που κατηγορείται ως ύποπτο για την τέλεση αξιόποινης πράξης αντιμετωπίζεται από το δικαστήριο ως ένοχο, παρόλο που δεν υπάρχει οριστική και επίσημη σχετική απόφασή του⁵⁵.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2 της Οδηγίας 2016/343(ΕΕ) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9^{ης} Μαρτίου 2016, το τεκμήριο αθωότητας εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια μιας ποινικής διαδικασίας. Ειδικότερα, ισχύει από την στιγμή που κάποιος θεωρηθεί ύποπτος ή κατηγορηθεί για την τέλεση μιας αξιόποινης / ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης, έως την τελική εκτίμηση / απόφαση του βαθμού ενοχής του συγκεκριμένου προσώπου και μέχρι η εν λόγω απόφαση να καταστεί αμετάκλητη.

Το τεκμήριο αθωότητας παραμένει ισχυρό από το χρονικό σημείο της επίσημης γνωστοποίησης, από την αρμόδια αρχή, τέλεσης ποινικού αδικήματος από ορισμένο άτομο, μέχρι και την έκδοση αμετάκλητης καταδικαστικής ή αθωωτικής απόφασης ή απαλλακτικού βουλεύματος⁵⁶. Επίσης, η ισχύς του δεν φαίνεται να εξαντλείται μόνο σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου ο προσφεύγων εμπλέκεται ως κατηγορούμενος για διάπραξη ποινικού αδικήματος αλλά ακόμα και όταν επιδιώκει την απαλλαγή του στο πλαίσιο μιας (κατασταλτικής) διοικητικής διαδικασίας⁵⁷. Έτσι, προκειμένου να εκκινήσει πειθαρχική διαδικασία σε βάρος συγκεκριμένου υπαλλήλου πρέπει να έχουν προκύψει επαρκείς ενδείξεις ως προς την ενοχή του. Όταν όμως από το αποδεικτικό υλικό που έχει συγκεντρωθεί δεν αποδεικνύεται / τεκμηριώνεται η διάπραξη πειθαρχικού παραπτώματος εκ μέρους του, τότε ο φάκελος θα πρέπει να τεθεί στο αρχείο. Για επιβολή δε πειθαρχικής ποινής, η προστασία του κατηγορουμένου δια του τεκμηρίου αθωότητας εκφράζεται μέσω της απαίτησης για ύπαρξη απόλυτης βεβαιότητας διάπραξης του πειθαρχικού παραπτώματος από τον διωκόμενο υπάλληλο.

---

⁵³ Δημητρακόπουλος Ι., *Ne bis in idem και τεκμήριο αθωότητας στις υποθέσεις φορολογικών ή τελωνειακών παραβάσεων*, κατόπιν των αποφάσεων ΣτΕ Β' Τμ. 1992/2016, 1993/2016, 434/2017, 680/2017, διαθέσιμο στον ιστότοπο www.humanrightscaselaw.gr.

⁵⁴ Δημητρακόπουλος, Ι., ό.π., Βογιατζής Π., *Το τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 6, παρ. 2, ΕΣΔΑ)*, στο: Σισιλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη 2017, σελ. 252 επ..

⁵⁵ Ενδεικτικά, Βογιατζής Π., ό.π., σελ. 252-256.

⁵⁶ Πρβλ. ΕΔΔΑ, *Κόνστας κατά Ελλάδα*, 28/11/2011.

⁵⁷ Πρβλ. ΕΔΔΑ, *Σταυρόπουλος κατά Ελλάδα*, 27/12/2007, ΕΔΔΑ, *Μαμιδάκης κατά Ελλάδα*, 11/04/2007.

Από το τεκμήριο της αθωότητας προέρχεται μία άλλη αρχή του ποινικού δικαίου η οποία εφαρμόζεται και σε διοικητικές αποφάσεις (όπου εντάσσονται και οι πειθαρχικές κυρώσεις), η αρχή *in dubio pro reo* (σε περίπτωση αμφιβολίας (η απόφαση είναι) υπέρ του κατηγορουμένου).

Σε αυτό το πλαίσιο που περιγράφηκε παραπάνω, το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) πλέον δέχεται πως οι αθωωτικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, ακόμη και όταν η αθώωση έχει προκύψει λόγω αμφιβολιών, όπως επίσης και τα απαλλακτικά βουλεύματα, έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τον πειθαρχικό δικαστή, ιδίως όταν πρόκειται για εκδίκαση επί υπαλληλικής προσφυγής της παρ. 4 του άρθρου 103 του Συντάγματος, υπό τον όρο ότι πρόκειται αποδεδειγμένα για τα ίδια πραγματικά περιστατικά στα οποία θεμελιώνεται η αντικειμενική υπόσταση (και) του υπό εξέταση πειθαρχικού παραπτώματος⁵⁸.

Στην υπ' αρ. ΣτΕ 1670/2009 απόφαση, επί υποθέσεως δίωξης υπαλλήλου (διαχειριστή ΔΟΥ) για παράνομη παρακράτηση χρημάτων, το Δικαστήριο έκρινε πως υπήρχε πλήρης ταύτιση ως προς τα πραγματικά περιστατικά που οδήγησαν στην ποινική και πειθαρχική δίωξη του προσφεύγοντος. Οπότε, ο πειθαρχικός δικαστής δεσμευόμενος από την υπάρχουσα αμετάκλητη ποινική απόφαση, κατά το σκέλος της αθώωσής του για το αδίκημα της μη συνδρομής στον έλεγχο της περιουσιακής του κατάστασης, έπρεπε συνακόλουθα να τον αθώοσει και για το πειθαρχικό παράπτωμα της εξαιρετικώς σοβαρής απείθειας. Το Δικαστήριο δεσμευόταν όμως από την αμετάκλητη ποινική απόφαση και όσον αφορά την παραδοχή ότι έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων στηρίχθηκε η καταδίκη του προσφεύγοντος σε ποινή φυλάκισης πέντε μηνών με τριετή αναστολή για το αδίκημα της παρακράτησης χρημάτων από υπάλληλο (άρθρο 246 ΠΚ). Κατά συνέπεια, σύμφωνα με το προηγούμενο σκεπτικό, ο ελεγχόμενος υπάλληλος υπέπεσε στο πειθαρχικό παράπτωμα της χαρακτηριστικώς αναξιοπρεπούς ή ανάξιας για υπάλληλο συμπεριφοράς εντός της υπηρεσίας (άρθρο 109 του ν. 3528/2007, όπως ισχύει), για το οποίο το Δικαστήριο έκρινε ως προσήκουσα την πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης.

Ομοίως, στην απόφαση ΣτΕ 2689/2008, επί προσφυγής υπαλλήλου κατηγορούμενης για κατ' εξακολούθηση απάτη σε βάρος του ΙΚΑ, κρίθηκε ότι η υπάρχουσα αμετάκλητη απόφαση του Εφετείου ήταν δεσμευτική για το Δικαστήριο, επειδή η παράβαση για την

---

⁵⁸ Ενδεικτικά: ΣτΕ 2689/2008, 1670/2009, 116/2010, 2043/2011, (πρβλ. ΣτΕ 213/2005, 1436/2008, 2709/2010 κ.ά.) στο: Πανταζής, Ν. *Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 194-217.

οποία είχε ήδη καταδικαστεί η προσφεύγουσα στηριζόταν επί των ίδιων πραγματικών περιστατικών για τα οποία είχε ασκηθεί και η σε βάρος της πειθαρχική δίωξη. Επομένως, αφού έγινε δεκτό πως η εν λόγω υπάλληλος προέβη στις παράνομες ενέργειες που της αποδίδονταν και οι οποίες συνιστούσαν το αδίκημα της κατ' εξακολούθηση απάτης σε βάρος του ΙΚΑ, οι ίδιες πράξεις την καθιστούσαν ένοχη και για το παράπτωμα της χαρακτηριστικώς αναξιοπρεπούς ή ανάξιας για υπάλληλο συμπεριφοράς εντός υπηρεσίας.

Για την προστασία των συμφερόντων του διωκόμενου υπαλλήλου εφαρμόζονται επίσης, κατά την πορεία μιας υπόθεσης είτε ποινικής ή / και πειθαρχικής, διατάξεις ορισμού της υπαιτιότητας, ύπαρξης λόγων αποκλεισμού ή άρσης αυτής, διατάξεις σχετικά με την ικανότητα προς καταλογισμό, την αναγνώριση ελαφρυντικών ή επιβαρυντικών περιστάσεων κατά την επιμέτρηση μιας ποινής, τη δυνατότητα απολογίας του κατηγορουμένου, το δικαίωμα παράστασής του με συνήγορο, το δικαίωμα μη παραδοχής της ενοχής του (εξ ου και η ανωμοτί εξέτασή του).

2.3 Η περίπτωση της δίωξης των Δημοσίων Υπαλλήλων

Στόχος των κεφαλαίων που ακολουθούν είναι να διαπιστωθεί η εφαρμογή εκ των προαναφερθέντων της αρχής non bis in idem στις περιπτώσεις στις οποίες οι καταγγελλόμενοι είναι δημόσιοι υπάλληλοι, όπως ορίστηκαν στο πρώτο κεφάλαιο του παρόντος, ως προς το είδος της ευθύνης που έχουν λόγω της ιδιότητας που φέρουν, τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητές τους.

Υπενθυμίζεται πως ο δημόσιος υπάλληλος υπέχει α) πειθαρχική, β) ποινική και γ) αστική ευθύνη κατά την άσκηση των καθηκόντων του, στο πλαίσιο που ορίζουν κάθε φορά η αρχή της νομιμότητας, η αρχή της αναλογικότητας, και η ανάγκη προστασίας του δημοσίου συμφέροντος και των δικαιωμάτων των διοικουμένων⁵⁹.

Η υπαίτια παράβαση του υπαλληλικού καθήκοντος, όπως αυτό προσδιορίζεται από τις κείμενες κάθε φορά διατάξεις, εντολές και οδηγίες, ενεργοποιεί την πειθαρχική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου.

Η πειθαρχική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου περιγράφεται στα άρθρα 106 και 107 του Ν. 3528/2007 (ΦΕΚ 26 Α'), όπως έχουν τροποποιηθεί και ισχύουν, όπου αναφέρεται ρητώς πως πειθαρχικό παράπτωμα συνιστά η οποιαδήποτε παράβαση υπαλληλικού

---

⁵⁹ Ακριβοπούλου Χ. & Ανθόπουλος Χ, *ό.π.*, σελ. 89, Σπηλιωτόπουλος Ε. - Χρυσανθάκης Χ, *Βασικοί θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013.

καθήκοντος η οποία συντελείται με υπαίτια πράξη ή παράλειψη υπαλλήλου και μπορεί να καταλογιστεί στον υπάλληλο αυτό. Στο δε άρθρο 107 του ως άνω νόμου, απαριθμούνται τα πειθαρχικά παραπτώματα, όπως έχουν διαμορφωθεί και ισχύουν⁶⁰.

Εκτός της πειθαρχικής ευθύνης, ο δημόσιος υπάλληλος υπέχει και ποινική ευθύνη, δυνάμει της οποίας τιμωρείται εφόσον αποδειχθεί ότι διέπραξε παράβαση που εμπίπτει σε μια ιδιαίτερη κατηγορία αδικημάτων, τα οποία προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα στα άρθρα 235-263Α, και ονομάζονται «εγκλήματα περί την υπηρεσίαν». Από τον ορισμό τους στον Ποινικό Κώδικα, συνάγεται πως η αντικειμενική υπόσταση των ανωτέρω αδικημάτων προϋποθέτει και απαιτεί να συντρέχει η δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα στο υποκείμενο της διάπραξής τους.

Περαιτέρω, η ποινική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου υφίσταται στο ακέραιο και στις περιπτώσεις τέλεσης οποιουδήποτε κοινού ποινικού αδικήματος.

Στο άρθρο 114 του Ν. 3528/2007, όπως ισχύει, και θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, ορίζεται η σχέση ανάμεσα στην πειθαρχική διαδικασία και την ποινική δίκη, και αναφέρεται χαρακτηριστικά αφενός πως η πειθαρχική διαδικασία είναι αυτοτελής και ανεξάρτητη από την πορεία της ποινικής ή άλλης δίκης (π.χ., διοικητικού ή αστικού χαρακτήρα), και αφετέρου πως το πειθαρχικό όργανο δεσμεύεται από την κρίση που περιέχεται σε αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου (καταδικαστική ή αθωωτική) ή σε αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα, μόνο ως προς την ύπαρξη ή την ανυπαρξία εκείνων των πραγματικών περιστατικών από τα οποία προκύπτει με σαφήνεια αν διέπραξε ή δεν διέπραξε την συγκεκριμένη πράξη / τις επίδικες πράξεις για τις οποίες κατηγορείται, υπό τις δεδομένες συνθήκες⁶¹. Επίσης, στην παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου προβλέπεται επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας, στην περίπτωση κατά την οποία η πειθαρχική διαδικασία κατέληξε σε καταδικαστική πειθαρχική απόφαση και σε μεταγενέστερο χρόνο εκδόθηκε αμετάκλητη αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου ή αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα που διαπιστώνουν πως ο (πειθαρχικά) διωκόμενος υπάλληλος δεν τέλεσε την/τις πράξη/εις ή την/τις παράλειψη/παραλείψεις, για την/τις οποία/ες διώκεται. Ομοίως, η πειθαρχική διαδικασία επαναλαμβάνεται όταν μετά την έκδοση είτε αθωωτικής πειθαρχικής απόφασης είτε καταδικαστικής με ποινή μικρότερη της οριστικής παύσης, ακολουθήσει η έκδοση αμετάκλητης καταδικαστικής ποινικής απόφασης που αποφαίνεται επί των πραγματικών

⁶⁰ Πανταζής Ν., *ό.π.*, κυρίως σελ. 39-153.

⁶¹ Πανταζής Ν., *ό.π.*, σελ. 194-217.

περιστατικών της περίπτωσης α' της παραγράφου 5 του άρθρου 109 του Ν. 3528/2007, όπως ισχύει⁶².

Οι διατυπώσεις αυτές είναι χαρακτηριστικές για τη σχέση μεταξύ πειθαρχικής και ποινικής διαδικασίας αλλά και της αντίστοιχης ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων, και δηλώνουν, μεταξύ άλλων, πως αν τα πραγματικά περιστατικά μιας παράβασης δεν μπορούν να αμφισβητηθούν ποινικά, υπάρχει η δυνατότητα για τον πειθαρχικό δικαστή να καταλογίσει στον πειθαρχικώς διωκόμενο πειθαρχικό παράπτωμα⁶³.

Τα παραπάνω τείνουν να καταδείξουν πως και στην περίπτωση πειθαρχικής / ποινικής παράβασης εκ μέρους των δημοσίων υπαλλήλων υπάρχουν δικλείδες για αποφυγή διπλής δίωξης ή / και τιμωρίας τους, άρα προστασίας της προσωπικότητας και των δικαιωμάτων τους, με ταυτόχρονη διασφάλιση της αρχής της νομιμότητας και της χρηστής διοίκησης.

Τέλος, όσον αφορά στο ζήτημα της αστικής ευθύνης, ο δημόσιος υπάλληλος κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 38 του Ν. 3528/2007, όπως ισχύει, υπέχει αστική ευθύνη για εκείνες τις πράξεις ή / και παραλείψεις του οι οποίες προκάλεσαν ζημιά στους διοικούμενους είτε περιουσιακή είτε ακόμα και ηθική βλάβη, καθώς οι θιγόμενοι μπορούν να προσφύγουν στα διοικητικά δικαστήρια αξιώνοντας αποζημίωση και για τα δύο είδη ζημίας. Πρόκειται όμως για έμμεση ευθύνη, επειδή ως υπόχρεος για να καταβάλλει αποζημίωση έναντι των διοικουμένων εμφανίζεται καταρχήν το Κράτος και όχι κάποιο διοικητικό όργανο. Εξακολουθούν να ισχύουν οι ειδικές διατάξεις που προβλέπουν την προσωπική αστική ευθύνη δημοσίων υπαλλήλων έναντι τρίτων. Σημειώνεται, όπως έχει ειπωθεί, ότι η αστική ευθύνη του Κράτους ή των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου για πράξεις ή παραλείψεις τους περιγράφεται στα άρθρα 105 και 106 του ΕισΝΑΚ. Εξ αυτών, στο άρθρο 105, γίνεται λόγος για την ευθύνη του Κράτους, ενώ το άρθρο 106 αναφέρεται στην ευθύνη των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των υπολοίπων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.).

---

⁶² Πανταζής Ν., *ό.π.*.

⁶³ Ενδεικτικά, ΣτΕ 352/2013, 2166/2011, 3825/1995.

2.4. Τα συστατικά στοιχεία της αρχής non (ne) bis in idem

Από τα μέχρι τώρα αναφερθέντα συνάγεται πως δύο (2) είναι τα καίρια (εννοιολογικά) στοιχεία της αρχής non (ne) bis in idem τα οποία προσδιορίζουν το πλαίσιο εφαρμογής, άρα, και της παραβίασής της: το στοιχείο «bis» και το στοιχείο «idem».

2.4.1 Το στοιχείο «bis»

Το στοιχείο «bis», συνοδευόμενο από το αρνητικό μόριο non (ή ne), αναφέρεται στην απαγόρευση διεξαγωγής δεύτερης ποινικής διαδικασίας όταν έχει ήδη περατωθεί αμετάκλητα μία πρώτη για την ίδια αξιόποινη πράξη, ανεξάρτητα από το αν είχε καταλήξει σε καταδίκη ή αθώωση του διωκόμενου⁶⁴. Το γεγονός ότι γίνεται αναφορά σε *διαδικασία* αφήνει το περιθώριο να υποτεθεί πως η έννοια του στοιχείου bis δεν αφορά αποκλειστικά και μόνο το να μην τιμωρείται κανείς για το ίδιο αδίκημα δύο φορές, αλλά αναφέρεται επίσης και στο δικαίωμα του υποψήφιου διωκόμενου προσώπου να μην παραπεμφθεί εκ νέου σε δίκη, να μην δικαστεί και φυσικά να μην τιμωρηθεί δεύτερη φορά για το ίδιο παράπτωμα. Εντούτοις γίνεται ένας ουσιώδης διαχωρισμός⁶⁵ ανάμεσα στο αν η πρώτη διαδικασία είχε λήξει χωρίς καταδίκη οφειλόμενη σε ουσιαστικό λόγο (π.χ., παραγραφή ή έλλειψη επαρκών αποδείξεων) οπότε υπάρχει πράγματι αθώωση, ή σε τυπικό λόγο (π.χ., κάποια παράλειψη στην τήρηση της προβλεπόμενης διαδικασίας), οπότε δεν μπορεί να εκληφθεί ως πραγματική αθώωση, διαχωρισμός βάσει του οποίου δεν μπορεί να αποκλειστεί η κίνηση νέας διαδικασίας, χωρίς τα σφάλματα της προηγούμενης.

Επιπλέον, το ΣτΕ (990/2004 Ολομ.) έχει κρίνει ως αυτοτελή τη διοικητική διαδικασία επιβολής πολλαπλού τέλους για τελωνειακή παράβαση λόγω λαθρεμπορίας έναντι της αντίστοιχης ποινικής διαδικασίας. Κατά συνέπεια, και το διοικητικό δικαστήριο όταν δικάζει υπόθεση επιβολής πολλαπλού τέλους κατά τα ανωτέρω, δεν δεσμεύεται από τυχόν προϋπάρχουσα σχετική αθωωτική απόφαση δικαστηρίου ποινικής αρμοδιότητας αλλά μόνο από την καταδικαστική. Υποχρεούται, ωστόσο, να την συνεκτιμήσει κατά τον σχηματισμό της κρίσης του, χωρίς απαραίτητα να το δηλώνει ρητά, αρκεί να προκύπτει με σαφήνεια από το συνολικό κείμενο / σκεπτικό της απόφασης του δικαστηρίου ουσίας. Η σημείωση αυτή γίνεται, γιατί η επιβολή πολλαπλού τέλους, πέρα από το καθαρά οικονομικό και διοικητικό

⁶⁴ Πρβλ. ΕΔΔΑ 10/02/2009, *Zolotoukhin κατά Ρωσίας*, ΔΕφΘεσ/κης 62/2013, ΕΔΔΑ *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδα*, 30/04/2015.

⁶⁵ Δημητρακόπουλος Ι., *Διοικητικές κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

σκέλος της, μπορεί να έχει και ποινικό χαρακτήρα, όταν ο στόχος είναι να λειτουργήσει τιμωρητικά και αποτρεπτικά ως προς την τέλεση ανάλογων παραβάσεων.

2.4.2. Το στοιχείο «idem»

Το συστατικό στοιχείο του «idem» αφορά το ζητούμενο της «ίδιας παράβασης», δηλαδή τα ίδια (ουσιαστικά όμοια) πραγματικά περιστατικά της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, τα οποία είναι αναπόσπαστα δεμένα μεταξύ τους χρονικά και τοπικά, και στα οποία εμπλέκεται ο ίδιος κατηγορούμενος (οι κυρώσεις να αφορούν το ίδιο φυσικό ή νομικό πρόσωπο), ανεξάρτητα από τον νομικό χαρακτηρισμό που αποδίδεται από την έννομη τάξη στην πράξη που τα εμπεριέχει⁶⁶. Τα δικαστήρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης φαίνεται να συνδέουν το εν λόγω στοιχείο με την εξής τριπλή προϋπόθεση: της ταυτότητας των πραγματικών γεγονότων, της ταυτότητας του παραβάτη και της ταυτότητας του προστατευόμενου έννομου συμφέροντος⁶⁷.

Το κριτήριο της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών / γεγονότων συναντάται και στη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), κατά την ερμηνεία των αναφερομένων στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το στοιχείο του idem ουσιαστικά αποτυπώνεται εδώ ως το ζητούμενο του αν είχαν επιβληθεί στο ίδιο άτομο περισσότερες κυρώσεις για την ίδια πράξη. Για παράδειγμα, η απόφαση του ΔΕΕ Aklagaren κατά Hans Akerberg Fransson με ημερομηνία 26/03/2013⁶⁸. Η ποινική υπόθεση αυτής αφορούσε ποινική κατηγορία για φοροδιαφυγή σε σχέση με ΦΠΑ κατά τα έτη 2004 και 2005. Στον κατηγορούμενο είχαν επιβληθεί διοικητικά πρόστιμα τα οποία δεν προσέβαλε με κάποιο ένδικο βοήθημα, με αποτέλεσμα να οριστικοποιηθούν. Το ποινικό δικαστήριο έκρινε πως υπήρξε παραβίαση της αρχής ‘ουχί δις επί τω αυτώ’ (non bis in idem), καθώς κατά την κρίση του στον κατηγορούμενο είχαν επιβληθεί, με αμετάκλητες αποφάσεις, φορολογικά πρόστιμα, για τις ίδιες παραβάσεις για τις οποίες διωκόταν και ποινικά, και απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΔΕ.

Το ΔΕΕ δήλωνε στο αιτιολογικό της απόφασής του πως το άρθρο 50 του Χάρτη δεν εμποδίζει κάποιο κράτος μέλος να επιβάλλει, για την ίδια πράξη της παράβασης των

⁶⁶ Πρβλ. ΕΔΔΑ 10/02/2009, *Zolotoukhin κατά Ρωσίας*.

⁶⁷ Βλ. ΕΔΔΑ *Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής* (2004), Πρεβεδούρου Ε. (2015), *Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων με αφορμή την απόφαση του ΣτΕ 1091/2015*.

⁶⁸ Διαθέσιμη στο: www.curia.europa.eu.

υποχρεώσεων που σχετίζονται με την υποβολή δηλώσεων στον τομέα του ΦΠΑ, έναν συνδυασμό φορολογικών και ποινικών κυρώσεων. Συγκεκριμένα, για να εξασφαλιστεί η είσπραξη του συνόλου των εσόδων από ΦΠΑ και, κατά συνέπεια, να προστατευθούν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, παραχωρείται η ελευθερία στα κράτη - μέλη να επιλέξουν τις κυρώσεις που θα επιβάλλουν. Κατά συνέπεια, μπορούν να έχουν διοικητικό ή ποινικό χαρακτήρα ή έναν συνδυασμό και των δύο. Μόνον στην περίπτωση που η φορολογική κύρωση έχει ποινικό χαρακτήρα, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 50 του Χάρτη, και επιπλέον έχει καταστεί απρόσβλητη (πάντα σύμφωνα με τη διατυπωμένη κρίση του ΔΕΕ), το ως άνω Δικαστήριο δέχεται πως η εν λόγω διάταξη δεν επιτρέπει να ασκηθεί ποινική δίωξη κατά του ίδιου προσώπου για την ίδια παράβαση. Το εθνικό δικαστήριο θα αποφανθεί επί της σόρευσης φορολογικών (διοικητικών) και ποινικών κυρώσεων, κατά τα εθνικά πρότυπα. Κατόπιν των ανωτέρω, επί του συγκεκριμένου ερωτήματος το ΔΕΕ αποφαίνεται πως η αρχή *ne bis in idem* κατά το άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν εμποδίζει ένα κράτος – μέλος να επιβάλλει διαδοχικά, για την ίδια πράξη, εν προκειμένω, της παράβασης υποβολής δηλώσεων ΦΠΑ, μια φορολογική και μια ποινική κύρωση, στον βαθμό που η πρώτη εξ αυτών δεν αποτελεί κύρωση ποινικού χαρακτήρα, κάτι το οποίο το δικαστήριο (που έθεσε το προδικαστικό ερώτημα) οφείλει να εξακριβώσει⁶⁹.

Δεν ισχύει όμως το ίδιο, όταν σε μία συγκεκριμένη συμπεριφορά του ίδιου προσώπου συρρέουν δύο ή περισσότερες διαφορετικές και διακριτές μεταξύ τους παραβάσεις, με άλλα λόγια, όταν στην ίδια πράξη πληρούται η αντικειμενική υπόσταση διαφορετικών κολάσιμων συμπεριφορών, ανεξάρτητα αν εκδικάζονται μεμονωμένα ή από κοινού. Σε αυτή την περίπτωση δεν συντρέχει στο ίδιο πρόσωπο ταυτότητα ή έστω ουσιώδης ομοιότητα πραγματικών περιστατικών κατά τόπο και χρόνο (δεν έχει υπόσταση η έννοια του ‘*idem*’).

Ενδεικτικά αναφέρεται η υπόθεση *Oliveira κατά Ελβετίας*,⁷⁰ στην οποία το ΕΔΔΑ έκρινε πως δεν υπήρξε παραβίαση της αρχής *non bis in idem*. Στην υπό κρίση αυτή υπόθεση που αφορούσε προσφυγή επί επιβολής τόσο διοικητικής κύρωσης (διοικητικό πρόστιμο) όσο και κύρωσης από ποινικό δικαστήριο λόγω πρόκλησης ατυχήματος με αυτοκίνητο σε πάγο, το σκεπτικό της απόφασης ήταν πως μια ενιαία πράξη ή συμπεριφορά μπορεί να απαρτίζεται από περισσότερες της μιας παραβάσεις, ήτοι να στοιχειοθετεί την αντικειμενική υπόσταση

⁶⁹ Πρβλ. επίσης ΣτΕ 1741/2015 (ολομ.) και ΕΔΔΑ *Muller-Hartburg κατά Αυστρίας*, 19/02/2013 και ΔΕΕ *Toshiba Corporation*, 14/02/2012.

⁷⁰ ΕΔΔΑ, *Oliveira κατά Ελβετίας*, 30/07/1998.

διαφορετικών εγκλημάτων, τα οποία είναι δυνατόν να εκδικάζονται είτε μεμονωμένα είτε από κοινού. Τελικώς, το Δικαστήριο απεφάνθη πως δεν υπήρξε παραβίαση της εν θέματι αρχής, καθώς αυτή αφορά (και απαγορεύει) τις περιπτώσεις διπλής δίωξης, εκδίκασης ή ακόμα και τιμωρίας για την ίδια παράβαση. Δεν καλύπτει όμως τις περιπτώσεις εκείνες που από την ίδια συμπεριφορά του ίδιου προσώπου, προκύπτουν περισσότερες από μία ξεχωριστές παραβάσεις. Πρόκειται για τη θεώρηση της κατ' ιδέαν συρροής εγκλημάτων.

Ωστόσο, στην υπόθεση Franz Fischer κατά Αυστρίας⁷¹, που αφορούσε περίπτωση / παράβαση οδήγησης υπό την επήρεια μέθης και πρόκλησης θανάτου εξ αμελείας (λόγω μέθης), το Δικαστήριο αποφάσισε πως η αρχή non bis in idem δεν παραβιάστηκε. Συγκεκριμένα, καταρχήν επιβεβαίωσε προηγούμενη θέση του ως προς τη συμβατότητα ανάμεσα στη σωρεία διώξεων για παραβάσεις οι οποίες απορρέουν από την ίδια πράξη, τόσο με το άρθρο 4 του 7^{ου} ΠΠ της ΕΣΔΑ (που απαγορεύει όχι μόνο τις πολλαπλές καταδίκες αλλά και τις πολλαπλές διώξεις για το ίδιο γεγονός) όσο και με την αρχή 'ουχί δις επί τω αυτώ'. Ωστόσο, έκρινε πως η συμβατότητα αυτή δεν επεκτείνεται στις περιπτώσεις αδικημάτων που διαφοροποιούνται μόνο κατ' όνομα αλλά έχουν τελεστεί με την ίδια πράξη. Στη δεδομένη υπόθεση, το Δικαστήριο κατέληξε στη διαπίστωση πως η διοικητική παράβαση της οδήγησης υπό την επήρεια μέθης και το ποινικό αδίκημα της πρόκλησης θανάτου εξ αμελείας ένεκα της μέθης αυτής αποτελούνται από τα ίδια συστατικά στοιχεία. Τελικώς όμως, αποφάσισε πως όταν από μία παράβαση απορρέουν / στοιχειοθετούνται περισσότερα του ενός αδικήματα, θα εκδικαστεί μόνο εκείνο που περιέχει τα σημαντικά εκείνα στοιχεία τα οποία περιλαμβάνονται και σε όλα τα υπόλοιπα, αποκλείοντας έτσι τη δίωξη για κάποιο από αυτά (καθώς κάτι τέτοιο θα αποτελούσε δεύτερη δίωξη – άρα παραβίαση της αρχής ne bis in idem).

Σημειώνεται, πως συχνά συναντώνται διαφοροποιήσεις στη νομολογία των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων ως προς το εύρος της προστασίας που παρέχεται από την εφαρμογή της αρχής non bis in idem, ανάλογα με το αν εκτείνεται μόνο στο πλαίσιο μιας εθνικής δικαιοδοσίας ή στο επίπεδο της ίδιας της Ένωσης⁷².

Σύμφωνα με νομολογία του ΕΔΔΑ, όταν μία κύρωση έχει χαρακτηριστεί ως διοικητική σε εθνικό επίπεδο, δεν εμποδίζει το να μην εφαρμοστεί το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ

---

⁷¹ ΕΔΔΑ, *Franz Fischer κατά Αυστρίας*, 29/05/2001.

⁷² Βλ. Δημητρακόπουλος Ι., ό.π., σελ.169.

κατά τη διαδικασία επιβολής της⁷³. Κατά την άποψη του Γενικού Εισαγγελέα της υπόθεσης *Aklagaren κατά Hans Akerberg*, κριτήριο για την ύπαρξη και λειτουργία της εν λόγω αρχής αποτελεί το ότι η Ένωση έχει συμφέρον να ασκήσει την επιρροή της προκειμένου να υπερισχύει ο δικός της τρόπος ερμηνείας για το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα αντί της ερμηνείας που προτείνεται από καθένα από τα κράτη-μέλη. Το συμφέρον αυτό μπορεί να αιτιολογηθεί και με βάση την υπεροχή του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι εκείνου των κρατών μελών.

Στις υποθέσεις *Gozutok και Brugge* (11/02/2003), οι οποίες συνεκδικάστηκαν, το ΔΕΚ είχε αποφασίσει πως η αρχή *non bis in idem* συνιστά εγγύηση θεμελιώδη υπέρ των πολιτών και δεσμεύει αμοιβαία τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προστατεύοντας τους πολίτες από την επανειλημμένη δίωξή τους για την ίδια πράξη⁷⁴.

Με βάση τα κριτήρια *Engel*, το ΕΔΔΑ αποδέχεται την απόδοση ποινικού χαρακτήρισμού μιας διαδικασίας κατά το εθνικό δίκαιο ενώ δεν δεσμεύεται από τον χαρακτήρισμό της ως μη ποινικής από την εσωτερική έννομη τάξη και τον αξιολογεί κατά περίπτωση, σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η σχέση μεταξύ πειθαρχικού και ποινικού δικαίου

Το πειθαρχικό δίκαιο προβλέπει και ρυθμίζει την πειθαρχική διαδικασία ενώ οι κανόνες του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας διέπουν την ποινική διαδικασία. Μεταξύ αυτών των δύο κλάδων του δικαίου μπορούν να εντοπιστούν αλληλεπιδράσεις αλλά και διαφοροποιήσεις, τουλάχιστον όσον αφορά την εφαρμογή τους στη Δημόσια Διοίκηση.

3.1 Αλληλεπίδραση πειθαρχικού και ποινικού δικαίου

Ο βαθμός αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο πειθαρχικό και το ποινικό δίκαιο αποτυπώνεται στην πρακτική και τη νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων που εξετάζουν πειθαρχικές υποθέσεις δημοσίων υπαλλήλων, απ' όπου προκύπτει καταρχήν ότι γίνεται

⁷³ Πρβλ. ΣτΕ 3182/2010 και ΣτΕ 2067/2011.

⁷⁴ Πρβλ., Verveale J., «*The transnational ne bis in idem principle in the EU, Mutual recognition and equivalent protection of human rights*», *Utrecht Review*, Volume I, Issue 2, December 2005, σελ. 110 επ.

συχνά επίκληση και αναλογική εφαρμογή αρχών και κανόνων που πηγάζουν από και χρησιμοποιούνται ευρύτατα στο ποινικό δίκαιο⁷⁵.

Στη νομολογία των Διοικητικών Δικαστηρίων επί θεμάτων πειθαρχικού δικαίου δημοσίων υπαλλήλων εντοπίζεται συχνά χρήση εννοιών και αρχών του ποινικού δικαίου, παρόλο που η ποινική δικαιοσύνη είναι αντικείμενο της δικαστικής εξουσίας, η οποία ασκείται σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας, ενώ η πειθαρχική διαδικασία άπτεται της εκτελεστικής εξουσίας και οι αποφάσεις των πειθαρχικών οργάνων δεν αποτελούν δικαστικές αποφάσεις με τη στενή έννοια του όρου αλλά εκτελεστές διοικητικές πράξεις.

Στο άρθρο 108 του ν. 3528/2007 όπως ισχύει, γίνεται ενδεικτική αναφορά στους κανόνες και τις αρχές του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας που μπορούν να εφαρμοστούν και στο πειθαρχικό δίκαιο, στον βαθμό που κάτι τέτοιο δεν είναι αντίθετο με το τελευταίο και δεν αντίκειται στη φύση και τον σκοπό της πειθαρχικής διαδικασίας⁷⁶.

Η αλληλεπίδραση πειθαρχικού και ποινικού δικαίου εντοπίζεται επίσης και στην αναφορά της έκτασης στην οποία (άρθρο 114 ν. 3528/2007, όπως ισχύει) ο πειθαρχικός δικαστής δεσμεύεται από αμετάκλητη απόφαση δικαστηρίου ποινικής αρμοδιότητας. Οι εξαιρετικοί λόγοι αναστολής της πειθαρχικής διαδικασίας, οι περιπτώσεις επανάληψής της, όπως επίσης η ενημέρωση από την Εισαγγελία ότι έχει ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος υπαλλήλου και την ενημέρωση τυχόν εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα, που περιγράφονται στο ίδιο άρθρο, αποτελούν πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία της σχέσης μεταξύ πειθαρχικού και ποινικού δικαίου.

Ωστόσο, στο προαναφερθέν άρθρο κατοχυρώνεται επίσης η ανεξαρτησία και η αυτοτέλεια της πειθαρχικής διαδικασίας από οποιαδήποτε άλλη δίκη (είτε ολοκληρωμένη είτε σε εξέλιξη) που σχετίζεται με την ίδια εξεταζόμενη υπόθεση.

Στο ποινικό δίκαιο υπάρχει σαφής ορισμός του αδικήματος και ρητή αντιστοίχιση μεταξύ παράβασης και ποινής ενώ στο πειθαρχικό δεν υπάρχει τόσο αυστηρή οριοθέτηση λόγω της ευρύτητας ορισμού κάποιων εννοιών / παραπτωμάτων (π.χ., τι ακριβώς συνιστά παράβαση υπαλληλικού καθήκοντος)⁷⁷, με συνέπεια και οι απειλούμενες ποινές (πλην

---

⁷⁵ Βλ., ενδεικτικά, ΣτΕ 2030/2021, ΣτΕ 2062/2020, ΣτΕ 1285/1990, ΣτΕ 990/1996, ΣτΕ 2174/1999 και ΣτΕ 2163/2004.

⁷⁶ Πρβλ. Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι. «*Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα*», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ. 1192-1195.

⁷⁷ Ο.π., σελ 1186.

εξαιρέσεων) να μην είναι απολύτως συγκεκριμένες για κάθε αδίκημα αλλά να κινούνται / κυμαίνονται σε ένα εύρος επιλογών.

3.2 Πειθαρχικό δίκαιο δημοσίων υπαλλήλων και πειθαρχικά παραπτώματα - ποινές

Το πειθαρχικό δίκαιο αποτελεί ένα σύνολο κανόνων διοικητικού δικαίου με τους οποίους η Πολιτεία ασκεί εξουσία πειθαρχικής φύσεως, αποσκοπώντας στην εύρυθμη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που ασκούν διοίκηση. Έχει ως αντικείμενό του την ορθή και νόμιμη άσκηση των υπηρεσιακών καθηκόντων των δημοσίων υπαλλήλων και δια του ορισμού και προσδιορισμού της πειθαρχικής ευθύνης, των πειθαρχικών παραπτωμάτων και των αντίστοιχων ποινών στοχεύει στην πρόληψη της όποιας παρέκκλισης κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους⁷⁸. Οι πειθαρχικές ποινές επιβάλλονται από τα όργανα της Διοίκησης και έχουν διοικητικό και όχι ποινικό χαρακτήρα. Επομένως, ο σκοπός του πειθαρχικού δικαίου στον δημόσιο τομέα είναι η διασφάλιση της νομιμότητας της συμπεριφοράς των δημοσίων λειτουργών τόσο εντός όσο και εκτός Υπηρεσίας, όπως συνάγεται μέσω της απαρίθμησης των πειθαρχικών παραπτωμάτων και των προβλεπόμενων κυρώσεων, στις περιπτώσεις εκείνες που η νομιμότητα αυτή παραβιάζεται.

Από την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4057/2012, συμπεραίνεται πως οι διατάξεις οι σχετικές με την πειθαρχική ευθύνη των δημοσίων υπαλλήλων έχουν τόσο προληπτικό όσο και κατασταλτικό χαρακτήρα. Ο προληπτικός τους χαρακτήρας έγκειται στο ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι γνωρίζοντας το πλαίσιο που διαμορφώνεται από τους νόμους και τους κανόνες που σχετίζονται με τη θέση και τα καθήκοντά τους, εντός του οποίου οφείλουν να κινούνται στην υπηρεσία τους αλλά και εκτός αυτής, εφόσον κάτι τέτοιο συνδέεται με τη δημοσιοϋπαλληλική τους ιδιότητα, μπορούν να αποφεύγουν ενέργειες και συμπεριφορές που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση των πειθαρχικών παραπτωμάτων που κατά το νόμο συνδέονται με την ιδιότητά τους, προς όφελος της εύρυθμης και αποτελεσματικής λειτουργίας της Δημόσιας Υπηρεσίας. Γιατί το πειθαρχικό παράπτωμα δεν αφορά μόνο τη συμπεριφορά του υπαλλήλου εντός της υπηρεσίας του αλλά εκτείνεται και στην εν γένει συμπεριφορά του σε συνάφεια προς την υπηρεσιακή του δράση (ήτοι, ακόμα και εκτός

---

⁷⁸ Πρβλ. Φθενάκης Γ. Χ., «Η πολιτεία και το δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 2000, σελ. 150.

υπηρεσίας), και με αυτή την έννοια περιλαμβάνεται και μεταξύ των στοιχείων που προσδιορίζουν το υπαλληλικό καθήκον⁷⁹.

Στην απόφαση ΣτΕ 2747/2020, για παράδειγμα, που εκδόθηκε επί προσφυγής του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης κατά της υπ' αριθμ. 530/14.07.2015 απόφασης του Δευτεροβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, κρίθηκε και αποφασίστηκε τελικώς ως αρμόζουσα βαρύτερη πειθαρχική ποινή της αρχικώς επιβληθείσας, λόγω της πειθαρχικής απαξίας της επίδικης συμπεριφοράς. Ειδικότερα, με την ελεγχόμενη απόφαση είχε επιβληθεί στην Ε. Ι., εκπαιδευτικό, η πειθαρχική ποινή της προσωρινής παύσης των 12 μηνών με πλήρη στέρηση αποδοχών της, για τα πειθαρχικά αδικήματα της παράβασης καθήκοντος κατά τον ποινικό νόμο και της αναξιοπρεπούς ή ανάρμοστης ή ανάξιας για υπάλληλο συμπεριφοράς εντός υπηρεσίας. Η πειθαρχικά διωκόμενη υπάλληλος είχε κηρυχθεί ένοχη για το πειθαρχικό παράπτωμα της ανάρμοστης για υπάλληλο συμπεριφοράς εντός υπηρεσίας, και συγκεκριμένα του ότι στις 22.08.2012 στη Λάρισα έκανε χρήση του καταρτισθέντος από αυτή σε μη εξακριβωμένη ημερομηνία του πρώτου εξαμήνου του 2005 πλαστού διπλώματος διδακτορικής εξειδίκευσης φερόμενου να έχει εκδοθεί από το Τμήμα Ιατρικής της Σχολής Επιστημόνων Υγείας του Πανεπιστημίου Πατρών, και συγκεκριμένα το κατέθεσε στην Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Θεσσαλίας, στο πλαίσιο αξιολόγησης υποψηφίων εκπαιδευτικών για τοποθέτηση υπευθύνων ΣΕΠ και ΚΕΣΥΠ Θεσσαλίας. Επιπροσθέτως, παράλληλα με την πειθαρχική δίωξη για τα παραπάνω παραπτώματα, είχε ασκηθεί, αντιστοίχως, σε βάρος της και ποινική δίωξη για α) απάτη ιδιαίτερα μεγάλης αξίας τελεσθείσα κατ' εξακολούθηση, β) χρήση πλαστού εγγράφου και γ) υφαρπαγή ψευδούς βεβαίωσης. Με την 720/2015 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Τρικάλων, η οποία εκδόθηκε μετά την προσβαλλόμενη πειθαρχική απόφαση, κηρύχθηκε ένοχη, με απόρριψη της έφεσής της κατά της πρωτόδικης απόφασης, με την 1518/2017 αμετάκλητη απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Λάρισας, με την οποία κρίθηκε επίσης ένοχη και της επιβλήθηκε συνολική ποινή φυλάκισης 10 μηνών με τριετή αναστολή. Με δεδομένο όλο αυτό το ιστορικό της υπόθεσης, ο Γενικός Επιθεωρητής Δημόσιας Διοίκησης προσέφυγε κατά της πειθαρχικής ποινής που της είχε επιβληθεί από το Δευτεροβάθμιο Πειθαρχικό Συμβούλιο του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, ήτοι, της προσωρινής παύσης 12 μηνών με πλήρη στέρηση των αποδοχών της, θεωρώντας ως

⁷⁹ Βλ., ενδεικτικά, ΣτΕ 1480/1982, ΣτΕ 654/1996 και ΣτΕ 2747/2020.

προσήκουσα την πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης, η οποία και έγινε τελικώς αποδεκτή, καθώς θεωρήθηκε πως με τη συμπεριφορά της αυτή εθίγη το κύρος της εκπαίδευσης και του Ελληνικού Δημοσίου εν γένει και ότι η παραμονή της στην υπηρεσία θα έδινε το λάθος παράδειγμα στο σώμα των εκπαιδευτικών και στη μαθητική κοινότητα. Η βαρύτητα του παραπτώματος επιτεινόταν από την ιδιότητά της ως εκπαιδευτικού, η οποία επιβάλλει συμπεριφορά - πρότυπο για τους μαθητές και μια ιδιαίτερη υποχρέωση για τη διαφύλαξη του κύρους της δημόσιας εκπαίδευσης.

Η κατασταλτική λειτουργία των πειθαρχικών διατάξεων συνίσταται στην κίνηση της πειθαρχικής διαδικασίας από τα όργανα τα οποία ο νόμος ορίζει, κατά περίπτωση, ως αρμόδια επί συγκεκριμένης συμπεριφοράς υπαλλήλου για την οποία επιβάλλεται να διακριβωθεί αν πράγματι αποτελεί διάπραξη πειθαρχικού παραπτώματος και σε θετική περίπτωση να επιβληθεί η κατάλληλη πειθαρχική ποινή.

Εκείνο που επιδιώκει ο νομοθέτης δια των συγκεκριμένων ρυθμίσεων είναι η τήρηση της αρχής της νομιμότητας μέσω της σύννομης λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών και κατ' επέκταση η ομαλή λειτουργία της Δημόσιας Διοίκησης προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος, κάτι που γενικότερα αποτελεί πρωταρχικό σκοπό του κράτους. Από την άλλη μεριά, στόχος του ποινικού δικαίου, είναι αφενός η τιμωρία όσων αποδεδειγμένα διέπραξαν ποινικά αδικήματα και αφετέρου η αποφυγή τέλεσης ποινικώς κολάσιμων πράξεων από το σύνολο των μελών του κοινωνικού συνόλου (συνήθως ολόκληρου του κράτους) επί του οποίου έχει θεσμοθετημένη ισχύ.

Το Μέρος Ε' του Ν. 3528/2007 (ΦΕΚ 26 Α'), όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει, αποτελεί το Πειθαρχικό Δίκαιο των Δημοσίων Υπαλλήλων. Στο Μέρος Α' αυτού απαριθμούνται τα πειθαρχικά παραπτώματα και οι πειθαρχικές ποινές.

Ειδικότερα, στο άρθρο 106 παρ. 1 προσδιορίζονται τα στοιχεία που συγκροτούν την έννοια του πειθαρχικού παραπτώματος, σύμφωνα με τα οποία πειθαρχικό παράπτωμα αποτελεί κάθε παράβαση του υπαλληλικού καθήκοντος που συντελείται με υπαίτια πράξη ή παράλειψη του υπαλλήλου και μπορεί να του καταλογιστεί. Από τον ορισμό αυτό συνάγεται πως οι έννοιες πειθαρχικό παράπτωμα και υπαλληλικό καθήκον συνδέονται στενά. Για να υπάρχει πειθαρχική παράβαση πρέπει προηγουμένως να υπάρχει υπαλληλικό καθήκον το οποίο έχει παραβιαστεί⁸⁰. Το τελευταίο προσδιορίζεται από τις κείμενες διατάξεις, εντολές και οδηγίες που επιβάλλουν στον υπάλληλο ορισμένη συμπεριφορά αλλά και από το πώς ο

---

⁸⁰ Πρβλ. Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σ. 39.

ίδιος συμπεριφέρεται τόσο εντός όσο και εκτός υπηρεσίας. Σε κάθε περίπτωση, λόγω υπέρσχυσης της αρχής της νομιμότητας, η οποία διέπει και τη διοικητική δράση σε όλες τις μορφές της, το υπαλληλικό καθήκον δεν μπορεί να υπαγορεύει στον υπάλληλο ενέργειες ή παραλείψεις οι οποίες έρχονται σε σύγκρουση με τα όσα ορίζουν το Σύνταγμα και οι νόμοι⁸¹.

Η έννοια του υπαλληλικού καθήκοντος είναι ευρύτερη εκείνης του υπηρεσιακού καθήκοντος, καθώς μπορεί να συμπεριλάβει και στάσεις / συμπεριφορές / πρακτικές ενός υπαλλήλου εκτός των αμιγώς υπηρεσιακών του καθηκόντων, για τις οποίες μπορεί να διωχθεί πειθαρχικά. Για τις εν λόγω ενέργειες, συμπεριφορές, ενίοτε και παραλείψεις του, δεν μπορεί όμως να υποστεί και ποινική δίωξη βάσει του άρθρου 259 ΠΚ, γιατί δεν άπτονται των υπηρεσιακών του καθηκόντων, οπότε δεν μπορούν να στοιχειοθετήσουν αδίκημα περί την υπηρεσία, κατά τον ορισμό αυτού στο προαναφερθέν άρθρο του ΠΚ.

Κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 27 του ν. 3528/2007, ο τρόπος που συμπεριφέρεται ένας δημόσιος υπάλληλος τόσο μέσα όσο και έξω από την υπηρεσία του οφείλει να είναι τέτοια που να τον καθιστά άξιο της κοινής εμπιστοσύνης - είναι, με άλλα λόγια, βασική του υποχρέωση να λειτουργεί με τρόπο τέτοιο ώστε να καθίσταται αξιόπιστος στα μάτια των διοικουμένων χωρίς να προσβάλλεται / μειώνεται το κύρος της υπηρεσίας ούτε να δημιουργείται αρνητική εικόνα στην κοινωνία για τους δημοσίους υπαλλήλους⁸². Από τον συνδυασμό των ανωτέρω, μπορεί να συναχθεί πως η μη αρμόζουσα για υπάλληλο συμπεριφορά εκτός της υπηρεσίας είναι δυνατόν να στοιχειοθετήσει σε βάρος του πειθαρχικό παράπτωμα, όχι όμως και το ποινικό αδίκημα που ορίζεται στο άρθρο 259 ΠΚ.

Επομένως, το υπαλληλικό καθήκον, με το οποίο κατά κύριο λόγο ασχολείται το πειθαρχικό δίκαιο, καλύπτει την απήχηση που έχουν στους πολίτες όχι μόνο οι υπηρεσιακές ενέργειες ή παραλείψεις των δημοσίων υπαλλήλων αλλά και η εκτός υπηρεσίας συμπεριφορά τους, ως εκπροσώπων της Δημόσιας Διοίκησης.

Άλλο στοιχείο διαφοροποίησης μεταξύ υπαλληλικού και υπηρεσιακού καθήκοντος αποτελεί το τι προστατεύεται από τον νόμο ως έννομο αγαθό. Για παράδειγμα, η παράβαση της υποχρέωσης εχεμύθειας υπαλλήλου αποτελεί πειθαρχικό παράπτωμα, όχι όμως και ποινικό, εκτός αν έχει κάποια πολύ συγκεκριμένη μορφή (π.χ., παραβίαση υπηρεσιακού ή δικαστικού απορρήτου), γιατί πρόκειται κυρίως για συμπεριφορά και όχι για έννομο αγαθό

---

⁸¹ Βλ. Τάχος Α., - Συμεωνίδης Ι., «Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα», Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 1193-1194.

⁸² Πρβλ. ΣτΕ 323/2000.

που υπόκειται σε ποινική προστασία. Πρόκειται δηλαδή για διοικητική παράβαση και όχι για προσβολή εννόμου αγαθού⁸³, γιατί όταν εμπεριέχεται και συγκεκριμένο προστατευόμενο αγαθό που παραβιάζεται, τότε γίνεται λόγος για ποινικό αδίκημα.

Το πειθαρχικό παράπτωμα συγκροτείται με τη σωρευτική συνδρομή των ακόλουθων στοιχείων: α) την ύπαρξη πράξης ή παράλειψης που αποτελεί το αντικειμενικό στοιχείο της ύπαρξης του πειθαρχικού παραπτώματος⁸⁴. Δεν επιτρέπεται η θεμελίωση πειθαρχικού παραπτώματος όταν από τα στοιχεία της υπόθεσης δημιουργούνται ερωτήματα ως προς τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του πειθαρχικού παραπτώματος ή ως προς το πρόσωπο του φερόμενου ως δράστη⁸⁵. β) Την ύπαρξη υπαιτιότητας του υπαλλήλου, δηλαδή δόλου (πρόθεσης) ή απλής αμέλειας (μη επίδειξη της αρμόζουσας στις περιστάσεις επιμέλειας)⁸⁶, στην οποία συνίσταται το υποκειμενικό στοιχείο του πειθαρχικού παραπτώματος⁸⁷. Με την απουσία υπαιτιότητας δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί πειθαρχικό παράπτωμα. γ) Ικανότητα προς καταλογισμό: όταν η πράξη ή η παράλειψη συναρτάται καθ' οιονδήποτε τρόπο από τη βούληση του υπαλλήλου. Προϋποθέτει πνευματική ωριμότητα, ψυχική υγεία και όχι διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών δυνάμενη να στερήσει την ικανότητα προς καταλογισμό του ατόμου που την έχει υποστεί⁸⁸. Η υπαιτιότητα οδηγεί στον καταλογισμό, όρος που συναντάται και στο ποινικό δίκαιο, με διαφορετική όμως εννοιολογική βάση.

Σημειώνεται πως πριν από τον νόμο 4057/2012, η διατύπωση του συγκεκριμένου άρθρου ουσιαστικά όριζε το πειθαρχικό παράπτωμα ως *παράβαση υπαλληλικού καθήκοντος*, όπως το τελευταίο προσδιοριζόταν από τη νομοθεσία, τις ισχύουσες διατάξεις, διαταγές και οδηγίες, αλλά και τη γενικότερη συμπεριφορά του υπαλλήλου τόσο στην υπηρεσία όσο και εκτός αυτής, ώστε να μην επηρεάζεται δυσμενώς το κύρος της τελευταίας⁸⁹. Μετά την ισχύ του προαναφερθέντος νόμου, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 106 για την στοιχειοθέτηση του πειθαρχικού παραπτώματος απαιτείται υπαίτια ενέργεια ή παράλειψη του υπαλλήλου η οποία αφενός μπορεί να του καταλογιστεί και αφετέρου συνιστά κάποιο από τα

---

⁸³ Βλ. άρθρα 248-251 ΠΚ.

⁸⁴ Βλ. Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ 39.

⁸⁵ Πρβλ. ΣτΕ 1186/2000 και ΣτΕ 3440/1989.

⁸⁶ Πρβλ. ΣτΕ 4185/2001.

⁸⁷ Βλ. Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ 39

⁸⁸ Πρβλ. ΣτΕ 1214/2015, 294/2015.

⁸⁹ Βλ. Τάχος Α., - Συμεωνίδης Ι., «Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.

παραπτώματα που απαριθμούνται στο άρθρο 107 του ίδιου νόμου, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει. Στο ίδιο άρθρο εντάσσεται πλέον και η παράβαση υπαλληλικού καθήκοντος ως αυτοτελές πειθαρχικό παράπτωμα. Επιπλέον, στο άρθρο 106, το οποίο τροποποίησε το ταυτάριθμο του ν. 3528/2007, αφαιρείται η λέξη «ορισμός» πειθαρχικού παραπτώματος, όπως επίσης και η προϋπάρχουσα παρ. 3, που ουσιαστικά ανέφερε πως δε νοείται υπαλληλικό καθήκον που να επιβάλλει στον υπάλληλο πράξη ή παράλειψη η οποία να αντίκειται στο Σύνταγμα και τους νόμους.

Ακολούθως, στο άρθρο 107 του υπαλληλικού κώδικα, γίνεται η απαρίθμηση των πειθαρχικών παραπτωμάτων. Στο άρθρο αυτό ορίζονται οι συμπεριφορές εκείνες που συνιστούν πειθαρχικά παραπτώματα, χωρίς όμως να διευκρινίζεται ρητώς ποια είναι τα στοιχεία εκείνα που ορίζουν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση καθενός από τα παραπτώματα αυτά. Η αντικειμενική υπόσταση αποτελείται από την παράνομη ενέργεια / πράξη στην οποία προέβη ο ελεγχόμενος υπάλληλος ή την παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας / πράξης στο πλαίσιο άσκησης των υπηρεσιακών του καθηκόντων, όπως αυτά προσδιορίζονται από τις κείμενες διατάξεις, εντολές και οδηγίες (μερική συμφωνία ορισμού του υπαλληλικού καθήκοντος και με προηγούμενες τροποποιήσεις του ν. 3528/2007). Η αναφορά των παραπτωμάτων στο άρθρο αυτό, μετά τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί, είναι συγκεκριμένη, περιοριστική και όχι ενδεικτική, καθώς έχει πλέον απαλειφθεί η λέξη 'ιδίως' κατά την απαρίθμησή τους⁹⁰. Επίσης, δεν κλιμακώνεται ανάλογα με την βαρύτητα της ποινής που επισύρουν. Επιπλέον, δεν θίγονται, αλλά αντιθέτως διατηρούνται σε ισχύ, διατάξεις που ορίζουν ειδικά (πειθαρχικά) παραπτώματα. Η περιοριστική αυτή αναφορά ισχυροποιεί τον θεσμό του κράτους δικαίου και ενισχύει την προστασία των δικαιωμάτων των υπαλλήλων, μη παραχωρώντας στη Διοίκηση και τον πειθαρχικό δικαστή τη διακριτική ευχέρεια να αναγάγουν και να αντιμετωπίσουν ως πειθαρχικά αδικήματα ενέργειες ή παραλείψεις που δεν περιλαμβάνονται στο συγκεκριμένο άρθρο.

3.2.1 Η διαφορά της παράβασης καθήκοντος στο πειθαρχικό και το ποινικό δίκαιο

Έγινε μνεία νωρίτερα στο ότι η έννοια της παράβασης του υπαλληλικού καθήκοντος στο πλαίσιο του πειθαρχικού δικαίου, ήτοι, κατά το άρθρο 106 του Ν. 3528/2007, αλλά και 107 με την απαρίθμηση αυτών, δεν ταυτίζεται με την έννοια της παράβασης καθήκοντος που περιγράφεται στο άρθρο 259 του Ποινικού Κώδικα. Είναι ευρύτερη και προϋποθέτει δόλο.

⁹⁰ Βλ. Παναγόπουλος Θ., «Δημόσιο Υπαλληλικό Δίκαιο», εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2014.

3.2.1.1 Η παράβαση καθήκοντος στο ισχύον πειθαρχικό δίκαιο δημοσίων υπαλλήλων

Κατά το άρθρο 106 του υπαλληλικού κώδικα, όπως ισχύει, η στοιχειοθέτηση πειθαρχικού παραπτώματος απαιτεί την ύπαρξη υπαίτιας και καταλογιστέας πράξης ή παράλειψης του υπαλλήλου. Σε προηγούμενη διατύπωση του άρθρου αυτού, αναφερόταν ως προϋπόθεση το ότι η πράξη ή η παράλειψη αυτή συνιστούσε παράβαση υπαλληλικού καθήκοντος. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο ο φερόμενος ως παραβάτης να φέρει την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου, την οποία αποκτά με τον διορισμό του. Όταν την απωλέσει με οποιονδήποτε τρόπο, δεν μπορεί πλέον να εκκινήσει πειθαρχική δίωξη σε βάρος του, εκτός και αν αυτή έχει ήδη ξεκινήσει πριν τη λύση της υπαλληλικής του σχέσης.

Έτερο στοιχείο του ορισμού της πειθαρχικής παράβασης αποτελεί η υπαίτια πράξη ή παράλειψη με την οποία εκδηλώνεται η παράβαση αυτή, και προϋποθέτει το να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στην πράξη αυτή και στα υπηρεσιακά καθήκοντα που έχουν ανατεθεί στον υπάλληλο⁹¹. Να σχετίζεται, δηλαδή, με τη δραστηριότητά του στο πλαίσιο λειτουργίας της υπηρεσίας του, ή εξ αφορμής αυτής (π.χ., μη υπακοή σε εντολή ανωτέρου ή μη εξυπηρέτηση πολίτη ή διάπραξη ποινικού αδικήματος σχετιζόμενου με την υπηρεσία). Με τον όρο 'πράξη', πέρα από τις ενέργειες που τελούν σε σχέση συνάφειας με τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί, μπορεί να νοηθεί η έκδοση οποιασδήποτε ατομικής διοικητικής πράξης, αλλά η υπό εξέταση συμπεριφορά μπορεί να περιλαμβάνει και οποιαδήποτε ενέργεια η οποία άπτεται ζητημάτων οργάνωσης και λειτουργίας του δημόσιου φορέα όπου εργάζεται ο εκάστοτε υπάλληλος⁹².

Ως παράλειψη νοείται η μη έκδοση ατομικής διοικητικής πράξης τόσο στην περίπτωση που είχε προηγηθεί αίτηση του διοικούμενου (οπότε πρόκειται για παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας) όσο και ως στάδιο μιας προβλεπόμενης διαδικασίας, ή γενικότερα η μη διενέργεια οποιασδήποτε οφειλόμενης υπηρεσιακής ενέργειας⁹³, που μπορεί να σχετίζεται με την εσωτερική ή εξωτερική λειτουργία της υπηρεσίας, τη διάπραξη ποινικού αδικήματος σχετικού ή όχι με την υπηρεσία, αλλά και την εντός και εκτός υπηρεσίας συμπεριφορά του υπαλλήλου.

⁹¹ Πρβλ. ΣτΕ 1225/1990.

⁹² Πρβλ. ΣτΕ 1381/1998 και ΣτΕ 4013/1996.

⁹³ Πρβλ. Σπηλιωτόπουλος Ε., «Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 2007, σελ. 235 επ..

Οποιαδήποτε κατά τα ανωτέρω μη σύννομη πράξη ή παράλειψη υπαλλήλου είτε λαμβάνει χώρα εντός είτε εκτός της υπηρεσίας θίγει όχι μόνο το συμφέρον της αλλά και τη νομιμότητα.

Προκειμένου να τεκμηριωθεί η ενοχή και να επιβληθεί η ενδεδειγμένη πειθαρχική ποινή για την παράβαση, τα στοιχεία επί των οποίων θεμελιώνεται κάθε φορά το ερευνώμενο πειθαρχικό παράπτωμα πρέπει να εξειδικεύονται και, κυρίως, να αποδεικνύονται⁹⁴.

Το υπαλληλικό καθήκον, όπως έχει επισημανθεί, είναι έννοια ευρύτερη του υπηρεσιακού καθήκοντος η παράβαση του οποίου στοιχειοθετεί ποινικό αδίκημα κατά το άρθρο 259 του Ποινικού Κώδικα (ΠΚ). Στο άρθρο 107 του ν. 3528/2007 όπως ισχύει, η παράβαση καθήκοντος διακρίνεται από την αντίστοιχη έννοια που συναντάται στον Ποινικό Κώδικα ή σε άλλους ειδικούς νόμους. Συνιστά καταρχήν ποινικό αδίκημα που τελείται από τον υπάλληλο κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Απτεται της ποινικής ευθύνης του δημοσίου υπαλλήλου και σχετίζεται με τα ποινικά αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 235-263Α του ΠΚ, όπως ισχύουν. Για το εν λόγω ποινικό αδίκημα ο υπάλληλος διώκεται και πειθαρχικά υπό τις (ποινικές) προϋποθέσεις όμως του άρθρου 259 του ΠΚ και όχι υπό τους όρους του άρθρου 106 του ν. 3528/2007. Με την έννοια αυτή διαχωρίζεται από την απλή παράβαση υπηρεσιακού καθήκοντος η οποία αποτελεί μόνο πειθαρχικό αλλά όχι και ποινικό αδίκημα. Για να χαρακτηριστεί ως ποινικό αδίκημα πρέπει να πρόκειται για παράβαση όχι απλού υπαλληλικού καθήκοντος αλλά καθήκοντος της υπηρεσίας του υπαλλήλου ενώ επίσης απαιτείται να υπάρχει δόλος του δράστη για την συγκεκριμένη αυτή παράβαση, όπως επίσης και σκοπός να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παρά τω νόμω υλικό ή / και ηθικό όφελος ή ακόμα και να προκαλέσει ζημιά σε τρίτον (είτε το κράτος ή οποιονδήποτε άλλον), ακόμα και αν δεν επήλθε το αποτέλεσμα αυτό.⁹⁵

Για την στοιχειοθέτηση της υποκειμενικής υπόστασης ενός πειθαρχικού παραπτώματος κατά το άρθρο 106 του δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα, άρα και της απλής παράβασης καθήκοντος, εφόσον μπορεί να ενταχθεί στο άρθρο αυτό, απαιτείται υπαιτιότητα του υπαλλήλου, δηλαδή να έχει ενεργήσει (ως ενέργεια νοείται και η παράλειψη) με δόλο ή αμέλεια. Προκειμένου να επιβληθεί κύρωση στον πειθαρχικώς διωκόμενο πρέπει εξ ορισμού να διαπιστωθεί η ύπαρξη υπαιτιότητας. Αντιθέτως, για τη θεμελίωση της υποκειμενικής

⁹⁴ Πρβλ. ΣτΕ 6071/1996 και ΣτΕ 1678/1999.

⁹⁵ Πρβλ. Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ 54-56 και ΑΠ 425/2014.

υπόστασης του (υπηρεσιακού) ποινικού αδικήματος του άρθρου 259 του ΠΚ δεν αρκεί η απλή αμέλεια αλλά απαιτείται να συντρέχει άμεσος δόλος, συνδεδεμένος με αιτιώδη σχέση μεταξύ της παράβασης καθήκοντος και της επίτευξης συγκεκριμένου σκοπού / επέλευσης συγκεκριμένου αποτελέσματος⁹⁶. Επίσης, δεν προϋποτίθεται η άσκηση ποινικής δίωξης για να εκκινήσει η αντίστοιχη πειθαρχική, ούτε η επιβολή πειθαρχικής ποινής εξαρτάται από το αν έχει προηγηθεί ποινική δίωξη ή / και ποινική καταδίκη σε βέρος του ελεγχόμενου υπαλλήλου.

Τέλος, για να μπορέσει να προχωρήσει μια πειθαρχική διαδικασία, πολλώ δε μάλλον να επιβληθεί και πειθαρχική ποινή, ο κατηγορούμενος θα πρέπει χωρίς αμφιβολία να έχει τελέσει την πράξη του με πλήρη συνείδηση και σε τέτοια κατάσταση που να του επιτρέπει τον καταλογισμό. Όταν όμως διαπιστωθεί αρμοδίως (είτε από το όργανο που δικάζει την υπόθεση σε πρώτο βαθμό είτε από εκείνο που δικάζει κατόπιν ασκήσεως ενδίκου μέσου) ότι απουσιάζει το στοιχείο της ικανότητας προς καταλογισμό (π.χ. λόγω ψυχικής νόσου ή πνευματικής ανικανότητας κατά τον χρόνο διάπραξης της ελεγχόμενης συμπεριφοράς, καταστάσεις δηλαδή οι οποίες δεν επέτρεπαν στον δράστη να αντιληφθεί τον μη σύννομο χαρακτήρα της πράξης του), δεν θεωρείται νόμιμη η επιβολή πειθαρχικής ποινής. Μάλιστα, πειθαρχική δίωξη που τυχόν έχει ξεκινήσει πρέπει να παύσει και ει δυνατόν να διερευνηθεί από τις προβλεπόμενες υπηρεσίες αν συντρέχουν άλλες προϋποθέσεις για τον διωκόμενο (π.χ., απόλυσης υπαλλήλου λόγω πνευματικής ανικανότητας κατά τα άρθρα 100, 165 και 167 του ν. 3528/2007, όπως ισχύουν κάθε φορά)⁹⁷.

3.2.1.2 Η παράβαση καθήκοντος κατά τον ποινικό κώδικα ή άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους

Μέχρι τώρα αναφέρθηκαν το πειθαρχικό παράπτωμα της (απλής) παράβασης καθήκοντος, καθήκοντος κατά το άρθρο 106 του ΥΚ, το ποινικό αδίκημα της παράβασης καθήκοντος (άρθρο 259 ΠΚ), και το προβλεπόμενο στο άρθρο 107 παρ. 1 του ν. 3528/2007 όπως ισχύει, ως χωριστό, αυτοτελές πειθαρχικό παράπτωμα της παράβασης καθήκοντος κατά τον ποινικό κώδικα ή άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους.

Από τον ορισμό του τελευταίου, συνάγεται πως πειθαρχική δίωξη ασκείται όχι μόνο λόγω τέλεσης της παράβασης του άρθρου 259 ΠΚ αλλά και οποιουδήποτε άλλου αδικήματος

---

⁹⁶ Ο.π..

⁹⁷ Πρβλ. ΔΕφΑθ 1301/1991, ΣτΕ 294/2015, ΣτΕ 1214/2015.

το οποίο ο ποινικός νομοθέτης χαρακτηρίζει ως υπηρεσιακό, ήτοι, σχετιζόμενο με τα υπηρεσιακά καθήκοντα του υπαλλήλου και σε συνάφεια προς την εκπλήρωση αυτών⁹⁸.

Στην απόφαση 425/2014 του Αρείου Πάγου επί υποθέσεως παράλειψης (ή μη) οφειλόμενων νόμιμων ενεργειών από Δήμαρχο πόλης της ελληνικής επικράτειας έναντι επιχειρήσεων της αρμοδιότητάς του για τις οποίες είχαν βεβαιωθεί παραβάσεις, αναφέρεται, μεταξύ άλλων, πως από τη διάταξη του άρθρου 259 ΠΚ, που σκοπό έχει τη διασφάλιση της ομαλής και απρόσκοπτης λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας με γνώμονα το συνολικό συμφέρον της κοινωνίας, συνάγονται τα στοιχεία – προϋποθέσεις που συγκροτούν την υπόσταση του εγκλήματος της παράβασης καθήκοντος. Ειδικότερα, δράστης του εν λόγω ποινικού αδικήματος μπορεί να είναι μόνο υπάλληλος κατά την έννοια των άρθρων 13 στοιχ. α' και 263 α' του ίδιου κώδικα (ποινικού) και τέτοιος θεωρείται και ο Δήμαρχος. Επιπλέον, απαιτείται να συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις: 1) η παράβαση από τον υπάλληλο να αφορά το υπηρεσιακό του καθήκον, όπως αυτό προσδιορίζεται από το νόμο ή από διοικητική πράξη ή από ιδιαίτερες κατά το νόμο οδηγίες της Προϊσταμένης αρχής ή να ενυπάρχει στη φύση της υπηρεσίας του. 2) Δόλος του δράστη ο οποίος ενυπάρχει στη βούλησή του να παραβιάσει το υπηρεσιακό καθήκον που του έχει ανατεθεί να ασκεί. 3) Επιπροσθέτως, χρειάζεται ο δράστης να επιδιώκει να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο υλικό ή ηθικό όφελος ή να βλάψει κάποιον άλλον ή το κράτος, αν και η στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του εν λόγω αδικήματος δεν απαιτεί να επέλθει και η πραγματοποίηση αυτού του επιδιωκόμενου σκοπού – οφέλους ή βλάβης.

Ενδεικτικά, στην υπ' αρ. ΣτΕ 2356/2020 απόφαση, επί υποθέσεως προσφυγής υπαλλήλου του Καταστήματος Κράτησης Τρικάλων στον οποίο είχε επιβληθεί η πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης για πειθαρχικά παραπτώματα μεταξύ των οποίων και η παράβαση καθήκοντος κατά τον Ποινικό Κώδικα, ενώ του είχε ασκηθεί και ποινική δίωξη, αναφέρονται τα ακόλουθα: Με την εκδοθείσα σε πρώτο βαθμό υπ' αριθ. 26/2014 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Λάρισας, ο κατηγορούμενος υπάλληλος κηρύχθηκε ένοχος για τις πράξεις που του αποδίδονταν και του επιβλήθηκε ποινή κάθειρξης 21 ετών.

Το πειθαρχικό συμβούλιο έκρινε πως ο προσφεύγων υπάλληλος με τις πράξεις για τις οποίες κατηγορείτο παρέβη εν γνώσει του και με πρόθεση το καθήκον της υπηρεσίας του αποσκοπώντας στο να αποκομίσει για τον εαυτό του παράνομο όφελος. Επιπλέον, οι πράξεις

---

⁹⁸ Βλ. Ναυπλιώτης Γ., «Πειθαρχικό Δίκαιο», εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003, σελ. 508.

του αυτές, πραγματοποιηθείσες εντός και εκτός της Υπηρεσίας του, αφενός τον αποξενώνουν εντελώς από την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου, και κυρίως ενός υπαλλήλου επιφορτισμένου με τη φύλαξη κρατουμένων και την ομαλή λειτουργία του Καταστήματος Κράτησης, αφετέρου πλήττουν σοβαρά το κύρος της Υπηρεσίας (έναντι τρίτων) και, ως εκ τούτου, οι πράξεις που περιλαμβάνονταν στο σε βάρος του κατηγορητήριο, στοιχειοθετούσαν τα πειθαρχικά παραπτώματα της παράβασης καθήκοντος κατά τον Ποινικό Κώδικα και της χαρακτηριστικώς αναξιοπρεπούς για υπάλληλο συμπεριφοράς εντός και εκτός υπηρεσίας, που προβλέπονται και τιμωρούνται από τις διατάξεις των άρθρων 106, 107 παρ. 1 περ. γ', ε' και 109 του ν. 3528/2007 (ΥΚ). Ο προσφεύγων, έχοντας την ιδιότητα του σωφρονιστικού υπαλλήλου, και εκμεταλλευόμενος την ιδιότητά του αυτή ως επιφορτισμένου με τη φύλαξη κρατουμένων και την ομαλή λειτουργία του Καταστήματος Κράτησης, εισήγαγε παρανόμως και διακινούσε ναρκωτικές ουσίες και κινητά τηλέφωνα στο Κατάστημα Κράτησης, πράξεις τις οποίες πράγματι τέλεσε -όπως και ο ίδιος δεχόταν με την κρινόμενη προσφυγή-, πλήττοντας σοβαρά το κύρος της υπηρεσίας του.

Βάσει του βαθμού της υπαιτιότητάς του, της σοβαρότητας των παραπτωμάτων αλλά και των συνθηκών υπό τις οποίες τελέστηκαν, ιδίως δε της επιβαρυντικής περίπτωσης ότι εκμεταλλεύτηκε την ιδιότητά του ως σωφρονιστικού υπαλλήλου και προέβη στις πράξεις του κατηγορητηρίου - όπως αυτές είχαν γίνει δεκτές από την υπ' αρ. ..../2019 αμετάκλητη απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Λάρισας – κρίθηκε πως η επιβληθείσα σε αυτόν ποινή της οριστικής παύσης ήταν η προσήκουσα, σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 109 παρ. 1 περ. η' του ν. 3528/2007, όπως ίσχυε.

Επομένως, τα προαναφερθέντα είδη παραβάσεων σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς η διάπραξη του ποινικού αδικήματος του άρθρου 259 ΠΚ, αποτελεί οπωσδήποτε συμπεριφορά και πειθαρχικά ελεγχόμενη, ως εμπίπτουσα στο οριζόμενο στην παρ. 1 του άρθρου 107 του (δημοσιο)υπαλληλικού κώδικα (ΥΚ) πειθαρχικό παράπτωμα της παράβασης καθήκοντος κατά τον ποινικό κώδικα ή άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους.

Αντιθέτως, επειδή το υπαλληλικό καθήκον δεν είναι υποκείμενο του υπηρεσιακού καθήκοντος αλλά το αντίστροφο, η διαπίστωση πειθαρχικής παράβασης κατά το άρθρο 106 ΥΚ, ήτοι, που να πληροί τα εκεί αναφερόμενα κριτήρια, και να αποτελεί ταυτόχρονα παράβαση καθήκοντος κατά τον ποινικό κώδικα ή άλλους ποινικούς νόμους, δεν συνεπάγεται αυτόματα και άσκηση ποινικής δίωξης για παράβαση καθήκοντος (άρθρο 259ΠΚ).

Το πειθαρχικό παράπτωμα της περ. γ, της παρ. 1 του άρθρου 107 ΥΚ ήτοι, η παράβαση καθήκοντος κατά τον ποινικό κώδικα ή άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους, ουσιαστικά σχετίζεται με την ποινική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου και στοιχειοθετείται από τα σχετιζόμενα με την υπηρεσία ποινικά αδικήματα, τα οποία περιγράφονται στα άρθρα 235-263^Α του Ποινικού Κώδικα⁹⁹, χωρίς να απαιτείται να έχει προηγηθεί και ποινική κύρωση για την ίδια παράβαση, στο πλαίσιο ισχύος της ανεξαρτησίας και αυτοτέλειας της πειθαρχικής δίκης από την ποινική ή άλλη δίκη. Αυτό μεταξύ άλλων σημαίνει πως ακόμα και αν ο υπάλληλος αθωωθεί στο ποινικό δικαστήριο, είναι δυνατόν να διωχθεί πειθαρχικά για παράβαση της περ. γ', της παρ. 1 του άρθρου 107 του ν. 3528/2007, όπως ισχύει¹⁰⁰.

Τέλος, αν τα πραγματικά περιστατικά μιας ελεγχόμενης συμπεριφοράς δεν συνιστούν παράβαση καθήκοντος κατά τον Ποινικό Κώδικα ή άλλο ειδικό ποινικό νόμο, τότε δεν μπορεί να ασκηθεί πειθαρχική δίωξη για το παράπτωμα της περ. γ', της παρ. 1 του άρθρου 107 του ΥΚ αλλά μόνο για εκείνο της περ. β' της παρ. 1 του άρθρου 107 του ίδιου νόμου.

Ειδικά όσον αφορά το υπαλληλικό καθήκον κατά τον ΠΚ, στην απόφαση 383/2017 του Αρείου Πάγου, αναφέρονται, μεταξύ άλλων, και τα ακόλουθα: Όσον αφορά στην ιδιότητα του υπαλλήλου, θεωρείται πως πρόκειται για έννοια που εμπεριέχει ειδικές υποχρεώσεις και καθήκοντα, δεδομένου ότι (ο δημόσιος υπάλληλος) αποτελεί τον φορέα έκφρασης της βούλησης της κρατικής εξουσίας ή του νομίμως συσταθέντος νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Μάλιστα, από την σωστή άσκηση της εξουσίας φαίνεται να επηρεάζεται και ο βαθμός στον οποίο η λειτουργία των κρατικών οργάνων ασκείται απρόσκοπτα και εποικοδομητικά, παράμετρος ουσιαστική, αν ληφθεί υπόψη πως οι αποφάσεις των οργάνων αυτών ενίοτε επιλύουν προβλήματα και διευθετούν ιδιωτικές διαφορές. Το υπαλληλικό καθήκον πηγάζει από διάταξη νόμου, διατάγματος ή ακόμα και από ιδιαίτερες οδηγίες που έχουν εκδοθεί εντός του ισχύοντος νομικού πλαισίου. Στο κείμενο της ίδιας απόφασης αναφέρεται επίσης πως ενίοτε το καθήκον ενυπάρχει στη φύση της υπηρεσίας και το περιεχόμενό του καθορίζεται εμμέσως, δεσμεύοντας τον υπάλληλο με την υποχρέωση να ενεργήσει με τον ανάλογο τρόπο, εντός ήδη προδιαγεγραμμένου πλαισίου, ή δια παραλείψεως στις περιπτώσεις εκείνες που απαγορεύεται οποιαδήποτε περαιτέρω ενέργεια, εφόσον η ενέργεια αυτή ερχόταν σε αντίθεση με τα καθήκοντα που είχαν σαφώς προσδιοριστεί. Ως καθήκον, πάντα σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η παράβαση του

⁹⁹ Πρβλ. ΣτΕ 615/2009 και ΣτΕ 770/2013.

¹⁰⁰ Πρβλ. ΣτΕ 137/2005.

οποίου καθιστά αξιόποινη την αντίστοιχη συμπεριφορά του υπαλλήλου, δεν νοείται οποιοδήποτε υπαλληλικό καθήκον, το οποίο απορρέει είτε από τον νόμο είτε από διοικητική πράξη κανονιστικού χαρακτήρα ή από ιδιαίτερες οδηγίες της προϊσταμένης αρχής ή ακόμα και από την ίδια τη φύση της υπηρεσίας και αφορά τη γενικότερη συμπεριφορά κάποιου ως υπαλλήλου, αλλά (νοείται) μόνο το καθήκον εκείνο που είναι συνδεδεμένο με την άσκηση συγκεκριμένης υπηρεσιακής δραστηριότητας εκ μέρους του υπαλλήλου, στο πλαίσιο της καθ' ύλην και κατά τόπο αρμοδιότητάς του, με άλλα λόγια εκείνο που συνδέεται (στενά) με την εκτέλεση του υπηρεσιακού έργου που του έχει ανατεθεί. Ως εκ τούτου, όπως ρητά αναφέρει η εν λόγω απόφαση του Α. Π., κατά το άρθρο 259 ΠΚ αξιόποινο χαρακτήρα, θεωρείται πως ενέχουν μόνον οι παραβάσεις συγκεκριμένων υπηρεσιακών καθηκόντων που συμβαίνουν κατά την εκτέλεση μιας υπηρεσιακής δραστηριότητας.

Κατά συνέπεια, ως αξιόποινη χαρακτηρίζεται μια ελεγχόμενη πράξη (ενέργεια ή παράλειψη) ενός υπαλλήλου μόνον εφόσον αποτελεί (θετικά ή αποθετικά) έκφραση πολιτειακής βουλήσεως και άσκηση κρατικής εξουσίας μέσα στη σφαίρα των δημοσίων υποθέσεων. Από τη διάταξη αυτή, που σκοπό έχει την προστασία του γενικότερου συμφέροντος της ομαλής και απρόσκοπτης διεξαγωγής της υπηρεσίας, προκύπτει πως για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της παράβασης καθήκοντος, ενεργητικό υποκείμενο του οποίου μπορεί να είναι μόνον υπάλληλος, κατά την έννοια των άρθρων 13 στοιχ. α' και 263 α του ίδιου Κώδικα, απαιτούνται να συντρέχουν οι προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν νωρίτερα στο παρόν κείμενο, ήτοι: α) παράβαση όχι απλού υπαλληλικού καθήκοντος, αλλά καθήκοντος της υπηρεσίας του υπαλλήλου, β) δόλος του δράστη, που περιέχει τη γνώση και τη βούληση για την παράβαση των υπηρεσιακών του καθηκόντων (άμεσος ή ενδεχόμενος δόλος) και γ) σκοπός του δράστη να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο όφελος ή να βλάψει κάποιον τρίτο ή το κράτος, χωρίς ωστόσο να είναι υποχρεωτικό να επέλθει η επιδιωκόμενη ωφέλεια ή βλάβη, είτε υλική είτε ηθική.

Όσον αφορά την έννοια του υπαλληλικού καθήκοντος στο πλαίσιο του ν. 3528/2007, όπως ισχύει, ενδεικτικά αναφέρεται η υπ' αρ. 2666/2017 απόφαση του ΣτΕ¹⁰¹ (επί αιτήματος ακυρώσεως της πειθαρχικής ποινής της προσωρινής απόλυσης διάρκειας ενός έτους που είχε επιβληθεί σε καθηγητή του Πολυτεχνείου Κρήτης για πειθαρχικό παράπτωμα που απάδει στην αξιοπρέπεια ενός πανεπιστημιακού λειτουργού). Στο σκεπτικό της εν λόγω απόφασης, αναγνωρίζεται πως το υπαλληλικό καθήκον ουσιαστικά σχετίζεται με την εν γένει

---

¹⁰¹ ΣτΕ 2666/2017.

συμπεριφορά ενός υπαλλήλου ή πανεπιστημιακού λειτουργού στην προκειμένη περίπτωση, τόσο εντός όσο και εκτός της υπηρεσίας ή του πανεπιστημίου, αντιστοίχως. Επιπλέον, συνδέεται όχι μόνο με τη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας ή του πανεπιστημίου ως ΝΠΔΔ αλλά και το κύρος αυτών. Παρόλα αυτά, δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια και εξαντλητικά εκ των προτέρων, καθώς συμπεριφορά ενός υπαλλήλου ή ενός πανεπιστημιακού λειτουργού η οποία αντιβαίνει στο υπηρεσιακό του καθήκον ή στο καθήκον του πανεπιστημιακού λειτουργού, αντιστοίχως, και ταυτόχρονα είναι επιζήμια για τη δημόσια υπηρεσία γενικά ή το πανεπιστήμιο ειδικότερα είναι δυνατόν να εκδηλωθεί με πολλούς και διάφορους τρόπους, οι οποίοι δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν (εξαντλητικά) εκ των προτέρων από τον νομοθέτη.

Η ίδια ακριβώς διαπίστωση συναντάται και στην υπ' αρ. 2817/2018 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας¹⁰², που απεφάνθη επί προσφυγής κατά απόφασης του Πρωτοβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου της Περιφερειακής Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Πελοποννήσου, με την οποία είχε επιβληθεί στον προσφεύγοντα η πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης λόγω τέλεσης των πειθαρχικών παραπτώματων της αναξιοπρεπούς ή ανάρμοστης ή ανάξιας συμπεριφοράς για υπάλληλο εντός ή εκτός υπηρεσίας και της αδικαιολόγητης αποχής από την εκτέλεση των καθηκόντων του.

3.2.2 Οι ποινές στο πειθαρχικό δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων

Οι πειθαρχικές ποινές επιβάλλονται μέσω εκτελεστών διοικητικών πράξεων οι οποίες εκδίδονται σύμφωνα με τα όσα ορίζουν το Σύνταγμα και οι νόμοι από τα αρμόδια ατομικά ή συλλογικά όργανα της διοίκησης¹⁰³. Επιβάλλονται από τα όργανα της πολιτείας στους παραβάτες των καθηκόντων τους και έχουν τιμωρητικό χαρακτήρα ως προς την υπηρεσιακή κατάσταση του υπαλλήλου που αφορούν. Προϋπόθεση επιβολής τους είναι η υπαιτιότητα του ελεγχόμενου (ο οποίος συνδέεται με υπηρεσιακή σχέση με το ΝΠΔΔ-Κράτος ή με κάποιο από τα υπόλοιπα ΝΠΔΔ), είτε από δόλο είτε από αμέλεια¹⁰⁴.

---

¹⁰² ΣτΕ 2817/2018. Πρβλ., επίσης, ΣτΕ 4662/2012, ΣτΕ 1600/2015 και ΣτΕ 1680/2007.

¹⁰³ Πρβλ. Φθενάκης Χ., «*Η Πολιτεία και το Δίκαιο των Δημοσίων Υπαλλήλων*», εκδόσεις Σάκκουλα, Κομοτηνή 2000, σελ. 150.

¹⁰⁴ Βλ. Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι. «*Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα*», εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 1187.

Αντιθέτως, ενώ για τις διοικητικές κυρώσεις αρκεί και η απλή αμέλεια¹⁰⁵, για την επιβολή ποινικών κυρώσεων απαιτείται η ύπαρξη δόλου. Κατά πάγια δε αρχή του διοικητικού δικαίου, η επιβολή διοικητικών κυρώσεων είναι ανεξάρτητη από την τυχόν επιβολή ποινικών¹⁰⁶.

Στις διατάξεις του άρθρου 109 του ν. 3528/2007 όπως ισχύει, εκτός από την αναφορά στην αρχή της αναλογικότητας, απαριθμούνται οι προβλεπόμενες επιβλητέες πειθαρχικές ποινές, οι οποίες αποτελούν (διοικητικές) κυρώσεις. Η απαρίθμησή τους είναι εξαντλητική, που σημαίνει όχι ενδεικτική, και ως εκ τούτου δεν μπορεί και θα ήταν παράνομο να επιβληθεί άλλη ποινή πλην αυτών (είτε δυσμενέστερη είτε ευμενέστερη), καθώς είναι στενά ερμηνευτέες και δεν επιτρέπεται η διασταλτική ερμηνεία τους¹⁰⁷. Κατά την απαρίθμηση των συγκεκριμένων ποινών διαπιστώνεται μια κλιμάκωση, η οποία εκτός από την εφαρμογή της αρχής της νομιμότητας υποκρύπτει και την πρόβλεψη του νομοθέτη για τήρηση της αρχής της αναλογικότητας¹⁰⁸, ήτοι, η ποινή επιβάλλεται να είναι «κατάλληλη», δηλαδή, ανάλογη της βαρύτητας του πειθαρχικού παραπτώματος, λαμβάνοντας πάντα υπόψη και την ευχέρεια ως προς την επιμέτρησή της που παρέχεται στο πειθαρχικό όργανο, συνεκτιμώντας τυχόν επιβαρυντικούς ή / και ελαφρυντικούς παράγοντες / περιστάσεις (π.χ., ιδιαίτερες συνθήκες τέλεσης, προσωπικότητα δράστη, τεκμήριο αθωότητας, υποτροπή, κλπ.).

Με το άρθρο 109 του νόμου 4057/2012, εισάγεται για αρκετά παραπτώματα ένα κατώτατο και ένα ανώτατο όριο ποινής.

Όπως έχει επισημανθεί, στο πειθαρχικό δίκαιο δεν υπάρχει η αντιστοιχία παραπτώματος και πειθαρχικής ποινής που υπάρχει στο ποινικό δίκαιο. Αυτό σημαίνει πως ο πειθαρχικός δικαστής έχει τη δυνατότητα να επιλέξει, κατά την κρίση του, και να αιτιολογήσει επαρκώς την κύρωση που κρίνει καταλληλότερη να επιβληθεί στην εκάστοτε συγκεκριμένη υπόθεση, συνεκτιμώντας ένα πλήθος στοιχείων της υπόθεσης αυτής, πραγματικών και νομικών, και αποβλέποντας στην καλύτερη επίτευξη των στόχων του πειθαρχικού δικαίου.

Σε προηγούμενη τροποποίηση του νόμου 3528/2007, είχε καταργηθεί η παρ. 2 του άρθρου 109 με την οποία συγκεκριμενοποιούνται και περιορίζονται τα πειθαρχικά παραπτώματα για τα οποία και μόνο μπορεί να επιβληθεί η πειθαρχική ποινή της οριστικής

---

¹⁰⁵ Ο.π., σελ. 1185.

¹⁰⁶ Βλ. ΣτΕ 1840/1989.

¹⁰⁷ Πρβλ. ΣτΕ 2579/1966.

¹⁰⁸ Ο.π., σελ. 160. Επίσης, ΣτΕ 1634/2000.

παύσης. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη δυνατότητα του πειθαρχικού συμβουλίου να αλλάξει τον νομικό χαρακτηρισμό μιας πράξης, ανεξάρτητα από τον χαρακτηρισμό που φέρει στο πειθαρχικό παραπεμπτήριο, και να εντάξει τα πραγματικά περιστατικά της σε κάποια από τις περιπτώσεις των παραπτώματων που μπορούν να επιφέρουν την ποινή της οριστικής παύσης, ώστε να έχει στη συνέχεια τη δυνατότητα επιβολής αυτής της ποινής¹⁰⁹, δίνει τη δυνατότητα στο πειθαρχικό συμβούλιο να λειτουργήσει ουσιαστικά ως ποινικό δικαστήριο.

Επιπροσθέτως, η σαφής και περιοριστική αναφορά των πειθαρχικών παραπτώματων για τα οποία εκτός της προβλεπόμενης ποινής μπορεί να επιβληθεί επιπλέον και διοικητική κύρωση (ουσιαστικά χρηματικό πρόστιμο), εφόσον συνυπάρχουν επιβαρυντικές περιστάσεις, σε συνδυασμό με μια τάση αυστηροποίησης των ποινών από την ισχύ του 4057/2012 και εξής, αφενός υποδηλώνει (όπως συνάγεται και από την αιτιολογική έκθεση του ανωτέρω νόμου), την επιθυμία ουσιαστικής τιμωρίας των επίορκων υπαλλήλων, και αφετέρου αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο αναλογίας / προσέγγισης ανάμεσα στο πειθαρχικό και το ποινικό δίκαιο¹¹⁰.

Ωστόσο, σε συνδυασμό με τα αναφερόμενα στο άρθρο 111 του ίδιου νόμου, είναι δυνατή η συρροή πειθαρχικών ποινών κατά συγχώνευση, όταν για τον ίδιο υπάλληλο συνεξετάζονται περισσότερα πειθαρχικά παραπτώματα, υπό την προϋπόθεση να μην έχει εκδοθεί προηγουμένως οποιαδήποτε πειθαρχική απόφαση επί της ίδιας κατηγορίας (είτε τιμωρητική είτε απαλλακτική)¹¹¹. Αναγνώριση ελαφρυντικών όπως και επιβολή ποινών κατά συγχώνευση προβλέπονται και εφαρμόζονται και στο ποινικό δίκαιο, κατά την επιμέτρηση των ποινών που επιβάλλονται από τα αρμόδια δικαστήρια.

3.2.3 Αναλογία πειθαρχικού παραπτώματος και επιβληθείσας / επιβλητέας ποινής

Το Σύνταγμα στην παρ. 1 του άρθρου 7 ορίζει πως δεν υπάρχει έγκλημα ούτε μπορεί να επιβληθεί ποινή, εάν πριν από την τέλεση μιας παράνομης πράξης δεν υπάρχει νόμος ο οποίος περιγράφει την πράξη και ορίζει τα στοιχεία αυτής. Η διάταξη αυτή αποτελεί την συνταγματική κατοχύρωση της θεμελιώδους αρχής του ποινικού δικαίου: δεν υπάρχει

¹⁰⁹ Βλ. Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 161.

¹¹⁰ Ν. 4057/2012. Αιτιολογική Έκθεση στο: <https://www.hellenicparliament.gr>

¹¹¹ Βλ., ενδεικτικά, ΣτΕ 2501/2001, 927/2000, 3090/1998.

κανένα έγκλημα ούτε μπορεί να επιβληθεί καμία ποινή χωρίς να υπάρχει νόμος που να τα προβλέπει ('nullum crimen nulla poena sine lege').

Υποστηρίζεται¹¹², πως στις πειθαρχικές υποθέσεις δεν τυγχάνει εφαρμογής η προαναφερθείσα συνταγματική διάταξη, ούτε όσον αφορά την απαίτηση καθορισμού με ακρίβεια της νομοτυπικής μορφής της πράξης ή παράλειψης που ελέγχεται ως αξιόποινη (όπως συμβαίνει στο ποινικό αδίκημα) ούτε όσον αφορά την σαφώς ορισμένη αντιστοιχία ανάμεσα σε μια συγκεκριμένη (παράνομη) συμπεριφορά με συγκεκριμένη αναλογούσα κύρωση.

Μέσω επιβολής της προβλεπόμενης πειθαρχικής ποινής, η Διοίκηση εκφράζει την απαξία και την ηθική αποδοκιμασία της για την παράβαση ένεκα της οποίας επιβλήθηκε και αποσκοπεί αφενός στην τιμωρία του δράστη και αφετέρου στην αποκατάσταση της νομιμότητας στην υπηρεσία. Τον σκοπό αυτό φαίνεται πως εξυπηρετούν και οι τροποποιήσεις του άρθρου 109 του ν. 3528/2007, οι οποίες στο σύνολό τους σχεδόν εισάγουν αυστηρότερες ποινές, προσεγγίζοντας κάποιες φορές την απαξία των κυρώσεων του ποινικού δικαίου.

Η αναλογία μεταξύ παραπτώματος και (πειθαρχικής) ποινής εντάσσεται στην ευρύτερη έννοια της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας. Με την αρχή αυτή υποδηλώνεται πως κάθε πιθανή ή επιβαλλόμενη ποινή θεωρείται ότι εκπληρώνει καλύτερα τον σκοπό της όταν ενσωματώνει τρία (3) βασικά στοιχεία: είναι η πλέον κατάλληλη για την κρινόμενη παράβαση, είναι το ηπιότερο μέτρο που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως κύρωση για την προκληθείσα ζημιά, και είναι και το προσφορότερο μέτρο για την πραγματοποίηση του στόχου της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος.

Για την αρχή της αναλογικότητας στο πειθαρχικό δίκαιο γίνεται λόγος στην παρ. 2 του άρθρου 109 του νόμου 3528/2007, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει, όπου γίνεται αναφορά στην εφαρμογή της κατά το στάδιο επιμέτρησης της ποινής από τον αρμόδιο πειθαρχικό δικαστή, μέσω της συνεκτίμησης των ιδιαίτερων συνθηκών υπό τις οποίες συνέβη το αδίκημα, της συνολικής προσωπικότητας του κατηγορουμένου, αλλά και της υπηρεσιακής του εικόνας όπως αποτυπώνεται / προκύπτει από το προσωπικό υπηρεσιακό του μητρώο. Προγενέστερη μορφή του άρθρου αυτού, δεν περιελάμβανε την αρχή της

---

¹¹² Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ 52. Διαφορετική η άποψη του Επαμεινώνδα Σπηλιωτόπουλου, «Βασικοί Θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου» εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 85.

αναλογικότητας. Η ξεκάθαρη πλέον αναφορά της εν λόγω αρχής λειτουργεί δεσμευτικά για τον πειθαρχικό δικαστή, ο οποίος οφείλει να τη λάβει υπόψη του κατά την επιμέτρηση της πειθαρχικής ποινής και πριν την οριστικοποίησή της ως διοικητική κύρωση¹¹³.

Η εφαρμογή της εκτείνεται στις περιπτώσεις εκείνες που ο πειθαρχικώς δικάζων έχει εκ του νόμου διακριτική ευχέρεια ως προς την επιβλητέα ποινή. Τότε, έχοντας υπόψη του την αρχή της αναλογικότητας, το σύνολο των στοιχείων του φακέλου της υπόθεσης αλλά και ειδικότερες συνθήκες τέλεσης του παραπτώματος, τυχόν ελαφρυντικές ή / και επιβαρυντικές περιστάσεις, οφείλει να ειδικεύσει, να οριστικοποιήσει και να αιτιολογήσει την τελικώς επιβαλλόμενη ποινή.¹¹⁴

Η δυνατότητα αυτή δεν παρέχεται όταν για το αποφασίζων πειθαρχικό όργανο δεν προβλέπεται στο νόμο η ύπαρξη διακριτικής ευχέρειας αλλά δέσμιας αρμοδιότητας για την επιβολή συγκεκριμένης πειθαρχικής ποινής (όπως στις παρ. 4α και 4β του άρθρου 109, όπου η ποινή που προβλέπεται για τα συγκεκριμένα εκεί αναφερόμενα παραπτώματα δεν μπορεί να είναι κατώτερη από τον υποβιβασμό ή το χρηματικό πρόστιμο).

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εφαρμόζει επίσης την αρχή της αναλογικότητας πριν από την τέλεση μιας παράνομης πράξης, παρά τη μη ρητή αναφορά της στην ΕΣΔΑ, και μία έμμεση κατοχύρωσή της μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκεται στα άρθρα 6 παρ. 1, 8 παρ. 2, 9 παρ. 1, 10 παρ. 2 και 11 παρ. 2 της σύμβασης αυτής, κυρίως δε μέσω της κατοχύρωσης του δικαιώματος του ατόμου σε μια δίκαιη δίκη¹¹⁵.

3.3 Σύγκριση πειθαρχικού – ποινικού δικαίου ως προς την ευθύνη και την έκταση πειθαρχικής – ποινικής εξουσίας επί των δημοσίων υπαλλήλων

Από τα όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα, μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις ως προς τις πειθαρχικές και ποινικές παραμέτρους που συνδέονται με την δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα.

---

¹¹³ Πρβλ, ενδεικτικά., ΣτΕ 4024/1990, ΣτΕ 1782/1989, ΣτΕ 4654/1995, ΣτΕ 990/1996, ΣτΕ 3781/1996, ΣτΕ 2689/2008, ΣτΕ 3386/2009, ΣτΕ 656/2011, ΣτΕ 1602/2012, ΣτΕ 2041/2013, ΣτΕ 1306/2017 και ΣτΕ 1483/2018. Από τις ημερομηνίες έκδοσης των ανωτέρω αποφάσεων, προκύπτει πως βάσει της νομολογίας, σε πλήθος περιπτώσεων η εν λόγω αρχή εφαρμοζόταν ρητώς ή σιωπηρώς πολύ πριν την καθιέρωση / επιβολή της με το πρόσφατο πειθαρχικό δίκαιο. Βλ. επίσης, Δαγτόγλου Π., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα 2012, σελ. 149-151, Δαγτόγλου Π. *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2011, σελ. 177, Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι., *Η Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 1036-1042.

¹¹⁴ Βλ. Δημαρέλλη Κ., «Θεμελιώδεις Αρχές Πειθαρχικού Δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 255-256.

¹¹⁵ Ο.π., σελ. 254-256. Πρβλ. επίσης, ΕΔΔΑ Σιδηρόπουλος και Παπακόστας κατά Ελλάδος, (33349/2010)

3.3.1 Πειθαρχική – ποινική ευθύνη

Κοινό στοιχείο για την υπόσταση τόσο της πειθαρχικής όσο και της ποινικής ευθύνης των εργαζομένων στον δημόσιο τομέα, αποτελεί η ύπαρξη της (δημοσιο)υπαλληλικής ιδιότητας για τον φορέα – υποκείμενο της αντίστοιχης ευθύνης. Ειδικότερα, στην παράγραφο 1 του άρθρου 13 του Ποινικού Κώδικα ως υπάλληλος ορίζεται εκείνος στον οποίο έχει ανατεθεί νόμιμα η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας, δημοτικής / κοινοτικής ή υπηρεσίας σε άλλο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου¹¹⁶. Κρίσιμο στοιχείο του ορισμού αυτού είναι η νόμιμη ανάθεση δημόσιας υπηρεσίας, ακόμα και αν έχει προσωρινό χαρακτήρα. Από την συγκεκριμένη διατύπωση συνάγεται πως όσον αφορά το Ποινικό Δίκαιο υπάλληλος είναι όποιος εκτελεί δημόσια υπηρεσία στο πλαίσιο της εξυπηρέτησης των συμφερόντων του Κράτους υπό την ευρεία έννοια. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τον ποινικό νόμο ο όρος ‘υπάλληλος’ μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερους λειτουργούς από τους δημόσιους και τους δημοτικούς – κοινοτικούς υπαλλήλους, όπως έναν Δήμαρχο, το μέλος ενός δημοτικού συμβουλίου, έναν υποθηκοφύλακα, κ.ά.¹¹⁷.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να γίνει αντιδιαστολή με το ζήτημα της ποινικής ευθύνης δημοσίου υπαλλήλου του οποίου ο διορισμός αποδείχθηκε άκυρος. Επειδή η νομιμότητα σύναψης (δημοσιο)υπαλληλικής σχέσης αποτελεί στοιχείο της έννοιας του υπαλλήλου κατά τον Ποινικό Κώδικα, η ακυρότητα διορισμού του συνεπάγεται μη ύπαρξη της ιδιότητας του δημοσίου υπαλλήλου, οπότε δεν υφίσταται και η δυνατότητα άσκησης ποινικής δίωξης σε βάρος του ένεκα της ιδιότητάς του αυτής. Κάτι ανάλογο ισχύει και στην περίπτωση ανάκλησης παράνομου διορισμού υπαλλήλου, ο οποίος θεωρείται ότι υπείχε ευθύνη δημοσίου υπαλλήλου για όσο χρόνο άσκησε τα καθήκοντά του, οπότε και οι εκδοθείσες πράξεις του ως άνω παρανόμως διορισθέντος, στο πλαίσιο της εύρυθμης λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, λογίζονται έγκυρες σαν να είχαν εκδοθεί από νομίμως διορισθέντα δημόσιο υπάλληλο¹¹⁸.

Κατά το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα, προκειμένου μία πράξη να χαρακτηριστεί ως άδικη και καταλογιστή πρέπει να τιμωρείται από τον νόμο.

Διαδεδομένη είναι η άποψη πως η βασική αρχή του Ποινικού Δικαίου ότι δεν υπάρχει έγκλημα ούτε μπορεί να επιβληθεί ποινή χωρίς σχετική νομοθετική διάταξη που να τα

¹¹⁶ Πρβλ. Παναγόπουλος Θ., «Υπαλληλικό Δίκαιο», εκδόσεις Σταμούλη, Πειραιάς 2003, σελ. 18-19.

¹¹⁷ Πρβλ. Γιαρένη Ι., «Παράβαση καθήκοντος: πειθαρχική και ποινική προσέγγιση», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2009.

¹¹⁸ Πρβλ. απόφαση Ελεγκτικού Συνεδρίου 599/2021 (Ολομ.).

προσδιορίζει, δεν τυγχάνει εφαρμογής στο πειθαρχικό δίκαιο. Αυτό συμβαίνει καθώς, κατά πάγια νομολογία του ΣτΕ¹¹⁹, ο σκοπός της θέσπισης των πειθαρχικών ποινών είναι η τήρηση της εσωτερικής τάξης στον δημόσιο τομέα, που πρέπει να λειτουργεί προς όφελος του λαού και να μην παραβιάζει την εμπιστοσύνη του τελευταίου προς τη Δημόσια Διοίκηση¹²⁰ ενώ η επιβολή ποινών κατά το ποινικό δίκαιο αποσκοπεί στην επαναφορά και διατήρηση της έννομης τάξης στο εσωτερικό της χώρας όταν παραβιάζεται και θίγεται το κοινωνικό συμφέρον. Επιπρόσθετη δυσκολία εφαρμογής της εν λόγω αρχής στο πειθαρχικό δίκαιο αποτελεί η ευρύτητα με την οποία προσδιορίζεται η έννοια του υπαλληλικού καθήκοντος, και η συνακόλουθη δυσχέρεια καθορισμού του τι ακριβώς συνιστά παράνομη πράξη ή παράλειψη σε βάρος του συμφέροντος της δημόσιας υπηρεσίας, όπως επίσης και η μη ρητή αντιστοιχία παραπτώματος και ποινής σε όλες τις περιπτώσεις – πλην εξαιρέσεων (όπως οι περιπτώσεις για τις οποίες προβλέπεται η επιβολή της πειθαρχικής ποινής της οριστικής παύσης)¹²¹. Επίσης, η συμπεριφορά του δημοσίου λειτουργού που θα μπορούσε να στοιχειοθετήσει πειθαρχικό αδίκημα είναι δυνατόν να εκδηλωθεί με περισσότερους από έναν τρόπους, οι οποίοι μάλλον δεν είναι εφικτό να έχουν προηγουμένως περιγραφεί εξαντλητικά στη νομοθεσία, αλλά μπορούν ωστόσο να ενταχθούν σε κάποια από τις αδρές περιγραφές των πειθαρχικών παραπτωμάτων. Σε όσες περιπτώσεις ο πειθαρχικός δικαστής έχει τη δυνατότητα να κάνει χρήση της διακριτικής του ευχέρειας ως προς την κύρωση που μπορεί να επιβάλλει, ο πειθαρχικός νομοθέτης δεν αποτρέπεται από το να θεσπίσει πειθαρχικές ποινές με αναδρομική ισχύ, κάτι που λόγω συνταγματικότητας δεν μπορεί να συμβεί στο Ποινικό Δίκαιο¹²².

Αυτό σημαίνει πως μια παρελθούσα πράξη ή παράλειψη ενός υπαλλήλου, η οποία δεν τιμωρούνταν πειθαρχικά κατά τον χρόνο τέλεσής της μπορεί να κριθεί σε μεταγενέστερο χρόνο ελεγχόμενη και επί της οποίας μάλιστα μπορεί να προβλεφθεί επιβολή πειθαρχικής ποινής. Είναι δυνατόν επίσης να προβλεφθεί αναδρομικά βαρύτερη πειθαρχική ποινή για μία πράξη ή παράλειψη. Μάλιστα η αναδρομική πρόβλεψη πειθαρχικού αδικήματος ή / και ποινής ή η βαρύτερη αντιμετώπιση ήδη υπάρχοντων, θεωρείται πως κλονίζουν τη σχέση

---

¹¹⁹ Πρβλ. ΣτΕ 116/2004

¹²⁰ Πρβλ. Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι., «Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 1238.

¹²¹ Βλ. Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι. «Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 1186.

¹²² Πρβλ. ΣτΕ 2322/1983.

εμπιστοσύνης μεταξύ κράτους και υπαλλήλου και την ασφάλεια δικαίου¹²³, χωρίς να αποδεικνύεται ότι συνεισφέρουν στην εύρυθμη λειτουργία μιας υπηρεσίας. Σε αντίθεση με το ποινικό δίκαιο, όπου ο χαρακτηρισμός μιας παράβασης και η προβλεπόμενη κύρωση αυτής γίνονται αποκλειστικά με βάση τα όσα ίσχυαν κατά τον χρόνο διάπραξης της. Εδώ εντοπίζεται άλλο ένα σημείο όπου ουσιαστικά αποδεικνύει ότι η παρ. 1 του άρθρου 7 του Συντάγματος δεν τυγχάνει αναλογικής εφαρμογής και στο πειθαρχικό δίκαιο.

3.3.2 Πειθαρχική εξουσία

Η πειθαρχική εξουσία μπορεί να ασκηθεί επί υπαλλήλων όχι μόνο εντός της Επικράτειας αλλά και εκτός αυτής,¹²⁴ αρκεί να υφίσταται δημοσιούπαλληλική σχέση, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 5 του Ποινικού Κώδικα, η ποινική εξουσία ασκείται επί παράνομων πράξεων που τελέστηκαν εντός των ορίων της ελληνικής Επικράτειας από ημεδαπούς και αλλοδαπούς, και ειδικότερα οι διατάξεις του άρθρου 6 του ανωτέρω Κώδικα προβλέπουν τι ισχύει για εγκλήματα που τελέστηκαν στην αλλοδαπή από Έλληνες πολίτες.

Ένας υπάλληλος για τα ίδια ακριβώς πραγματικά περιστατικά μπορεί να υποστεί τόσο ποινική όσο και πειθαρχική δίωξη. Ωστόσο, η άσκηση πειθαρχικής δίωξης γίνεται αυτεπάγγελτα και υποχρεωτικά, υπό τον όρο ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις που απαιτεί ο νόμος, ενώ η άσκηση ποινικής δίωξης στις περισσότερες πλέον περιπτώσεις γίνεται μόνο ύστερα από έγκληση, δηλαδή από μήνυση που υποβάλλει ο ίδιος ο παθών / ζημιωθείς, μέσα στα χρονικά όρια που ορίζει ο ποινικός νόμος. Οι πειθαρχικώς προϊστάμενοι επιλαμβάνονται αυτεπαγγέλτως για την άσκηση πειθαρχικής δίωξης, δηλαδή ενεργούν χωρίς να αναμένουν οδηγίες ή εντολές από κάποιον άλλο υπηρεσιακό παράγοντα¹²⁵. Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας κίνησης της πειθαρχικής διαδικασίας όταν διαπιστωθεί κάποιο παράπτωμα (που η μη άσκησή της μάλιστα συνιστά το ειδικό πειθαρχικό παράπτωμα της παράβασης υπαλληλικού καθήκοντος), ενδεχομένως σχετίζεται με το ότι ο στόχος είναι πάντα η προστασία των συμφερόντων της δημόσιας υπηρεσίας. Όταν όμως το ζητούμενο είναι η προστασία των ιδιωτικών συμφερόντων, τότε ο ποινικός νομοθέτης για την εκκίνηση της διωκτικής διαδικασίας απαιτεί έγκληση από τον παθόντα / ζημιωθέντα, πιθανότατα επειδή το

¹²³ Πρβλ. Ναυπλιώτης Γ., «Πειθαρχικό Δίκαιο», εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003, σελ. 448-449.

¹²⁴ Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι. «Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 1189.

¹²⁵ Πρβλ. Πανταζής Ν. «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 169 και 233.

προστατευόμενο αγαθό που παραβιάστηκε δεν έχει δημόσιο χαρακτήρα. Η πειθαρχική ευθύνη ως αφορά το εσωτερικό μιας δημόσιας υπηρεσίας έχει πιο περιορισμένο χαρακτήρα από την ποινική ευθύνη που αντανακλάται στο κοινωνικό σύνολο¹²⁶.

Για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, ένα πρόσωπο το οποίο φέρει την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου μπορεί να διωχθεί και να τιμωρηθεί τόσο ποινικά όσο και πειθαρχικά, μέσω αυτοτελών και ανεξάρτητων μεταξύ τους διαδικασιών (ποινικής και πειθαρχικής, αντιστοίχως).

Επιπροσθέτως, η άσκηση ποινικής δίωξης κατά υπαλλήλου μπορεί να γίνει και μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία, όμως, όπως ορίζει το άρθρο 113 του δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα, δεν μπορεί να ασκηθεί σε βάρος του πειθαρχική δίωξη μετά την καθ' οιονδήποτε τρόπο απώλεια της δημοσιοϋπαλληλικής του ιδιότητας¹²⁷ και ως εκ τούτου τη διακοπή της οργανικής σύνδεσής του με την υπηρεσία. Η πειθαρχική διαδικασία όμως που έχει ξεκινήσει πριν την απώλεια της ιδιότητας αυτής, συνεχίζεται κανονικά, εξαιρουμένης της περίπτωσης του θανάτου του διωκόμενου, χωρίς μάλιστα να μεταβιβάζεται στην τελευταία αυτή περίπτωση στους κληρονόμους του οποιαδήποτε σχετική υποχρέωση και ευθύνη¹²⁸. Στο σημείο αυτό διαπιστώνεται ομοιότητα με την ποινική διαδικασία, στην οποία η δίωξη επίσης τερματίζεται με τον θάνατο του κατηγορουμένου.

Η ποινική ευθύνη και ακολούθως η ποινική δίωξη απαιτεί πάντα την ύπαρξη τυπικού ή ουσιαστικού νόμου που να την προβλέπει, όπως απαιτεί το άρθρο 7 του Συντάγματος, ενώ η εκκίνηση πειθαρχικής δίωξης ουσιαστικά προϋποθέτει παραβίαση κειμένων διατάξεων, εντολών και οδηγιών που καθορίζουν το πλαίσιο των καθηκόντων του υπαλλήλου.

3.3.3 Η ποινή στο δημοσιοϋπαλληλικό και το ποινικό δίκαιο

Η επιβολή ποινής αποτελεί το έσχατο μέσο για την αποκατάσταση της διασαλευθείσας κάθε φορά τάξης, και στο μεν ποινικό δίκαιο αφορά ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο – απευθύνεται δυνητικά σε όλους τους πολίτες – οπότε ο τιμωρούμενος ουσιαστικά αποδοκιμάζεται ως πολίτης που με την κρινόμενη πράξη του προσέβαλε το κοινωνικό συμφέρον, ενώ στο πλαίσιο της πειθαρχικής διαδικασίας η επιβολή της αποβλέπει στην

¹²⁶ Πρβλ. Τάχος Α. - Συμεωνίδης Ι., «Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 1300-1304.

¹²⁷ Βλ. Πανταζής Ν. «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 187, και ΣτΕ 3273/2014, ΣτΕ 3502/2013, ΣτΕ 2941/2003, και ΔΕφΑθ 804/2012.

¹²⁸ Άρθρο 31, Π.Δ. 18/1989.

τήρηση της ευταξίας στο εσωτερικό της δημόσιας διοίκησης και ο τιμωρούμενος αποδοκιμάζεται με την ιδιότητά του ως δημόσιος υπάλληλος¹²⁹.

Ειδικότερα, εφόσον η στοιχειοθέτηση του πειθαρχικού παραπτώματος προϋποθέτει την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου για τον δράστη, συνεπάγεται πως το ίδιο ισχύει και για την αντίστοιχη επαπειλούμενη ποινή. Αντιθέτως, οι διατάξεις του ποινικού δικαίου απευθύνονται στους πολίτες όλης της χώρας, εκτός εάν ρητώς ορίζεται διαφορετικά, όπως συμβαίνει για τα εγκλήματα εκείνα για τα οποία απαιτείται συγκεκριμένη ιδιότητα του παραβάτη, όπως για παράδειγμα τα εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία. Στο πλαίσιο αυτό, οι αντίστοιχα προβλεπόμενες ποινές αποσκοπούν στη διασφάλιση της έννομης τάξης στην κοινωνική ζωή της χώρας. Σημειώνεται, όπως έχει ήδη αναφερθεί, πως η αξιόποινη πράξη που τελείται από δημόσιο υπάλληλο είναι δυνατόν να επισύρει και πειθαρχική ποινή αλλά και ποινική δίωξη και τιμωρία, όπως ο νόμος ορίζει.

Όσον αφορά λοιπόν τις ποινές, η μεν ποινική κύρωση αποσκοπεί στην αποκατάσταση της βλάβης που προκλήθηκε στο κοινωνικό σύνολο μέσω της διάπραξης του παραπτώματος από τον υπόλογο πολίτη, ενώ η πειθαρχική επιβάλλεται ως αντιστάθμισμα στην αναταραχή της ομαλής λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας και την αποκατάσταση της συνοχής της, και ουσιαστικά αποτελεί ένα είδος αποδοκιμασίας του υπαλλήλου για τη μη αποδεκτή ως προς τη δημοσιουπάλληλική του ιδιότητα συμπεριφορά που επέδειξε είτε εντός είτε εκτός υπηρεσίας¹³⁰.

Οι πειθαρχικές ποινές είναι διοικητικές κυρώσεις που επιβάλλονται ακόμα και για αμέλεια¹³¹ και αποφασίζονται από αρμόδια πειθαρχικά όργανα ενώ οι ποινές κατά τον ποινικό κώδικα επιβάλλονται με αποφάσεις αντίστοιχων δικαστηρίων, σύμφωνα με τους κανόνες του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας, και για την έκδοσή τους απαιτείται η ύπαρξη δόλου.

Η ποινική κύρωση επιβάλλεται προς αποκατάσταση της ζημιάς που προκλήθηκε στο κοινωνικό σύνολο από το ποινικό αδίκημα και προς παραδειγματισμό για μη τέλεση παρόμοιων αδικημάτων από τα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Οι πειθαρχικές ποινές, οι οποίες στις περιπτώσεις μεγάλης απαξίας της πράξης που προβλέπονται ρητά στο νόμο μπορούν να φτάσουν μέχρι την οριστική παύση του διωκόμενου, ουσιαστικά αποσκοπούν

---

¹²⁹ Πρβλ. Ναυπλιώτης Γ., «Πειθαρχικό Δίκαιο», εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003, σελ. 28-29.

¹³⁰ Ο.π..

¹³¹ Πρβλ. Τάχος Α. - Συμεωνίδης Ι., «Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 1185 -1187.

στην τιμωρία των επίορκων υπαλλήλων και στην αποκατάσταση της νομιμότητας αλλά και του θιγέντος κύρους της δημόσιας υπηρεσίας στα μάτια των πολιτών / διοικουμένων, το οποίο έχει θιγεί εξαιτίας της παράβασης.

Εν κατακλείδι, όπως συνάγεται και από τις κατά περίπτωση προβλεπόμενες ποινές, η εμβέλεια της πειθαρχικής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων εκτείνεται εντός της δημόσιας υπηρεσίας που ανήκουν (για την παράβαση των κανόνων και των οδηγιών που τη διέπουν θα θεωρηθούν υπόλογοι) ενώ η ποινική ευθύνη είναι ευρύτερη και εκτείνεται και εκτός της υπηρεσίας του, αφορώντας τόσο παραβάσεις διατάξεων του κοινού ποινικού δικαίου όσο και πειθαρχικά παραπτώματα που συγχρόνως αποτελούν και ποινικά αδικήματα¹³².

3.4 Αναλογική εφαρμογή αρχών και κανόνων του ποινικού δικαίου

Στην παρ. 1 του άρθρου 108 του ν. 3528/2007, προβλέπεται η αναλογική – όχι αυτούσια - εφαρμογή στο πειθαρχικό δίκαιο των αρχών και των κανόνων του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται δύο (2) κανόνες: αφενός κάτι τέτοιο δεν αντίκειται στις ρυθμίσεις του νόμου αυτού και αφετέρου εξυπηρετούν τη φύση και τον σκοπό της πειθαρχικής διαδικασίας, η οποία αποσκοπεί στην τήρηση της έννομης τάξης στο εσωτερικό της δημόσιας διοίκησης.

Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου γίνεται αναφορά στους κανόνες και τις αρχές του ποινικού δικαίου που μπορούν αναλογικά να έχουν εφαρμογή και στο πειθαρχικό δίκαιο (λόγοι αποκλεισμού της υπαιτιότητας και της ικανότητας προς καταλογισμό, ελαφρυντικά ή επιβαρυντικά στοιχεία κατά την επιμέτρηση της ποινής, έμπρακτη μετάνοια, δικαίωμα σιγής του πειθαρχικά διωκόμενου, πραγματική και νομική πλάνη, τεκμήριο αθωότητας διωκόμενου, προστασία των συμφερόντων του πειθαρχικώς ελεγχόμενου αλλά και των συμφερόντων της υπηρεσίας)¹³³. Οι αρχές αυτές αφορούν τόσο το τυπικό όσο και το ουσιαστικό μέρος του πειθαρχικού δικαίου και σχετίζονται, καταρχήν, με τον ορισμό της υπαιτιότητας, δηλαδή της έννοιας του δόλου ή της αμέλειας (άρθρα 27 και 28 του Ποινικού Κώδικα) και τους λόγους αποκλεισμού της. Επιπλέον, εφαρμόζονται οι διατάξεις για τους λόγους που αποκλείουν την υπαιτιότητα και την ικανότητα προς καταλογισμό (άρθρα 34 και

---

¹³² Πρβλ. Ναυπλιώτης Γ., «Πειθαρχικό Δίκαιο», εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003, σελ. 31 επ., Φθενάκης Γ.Χ., «Η πολιτεία και το δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 2000, σελ. 44, Σπηλιωτόπουλος Ε. - Χρυσανθάκης Χ., «Βασικοί θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σελ. 97-98.

¹³³ Πρβλ., ενδεικτικά: ΣτΕ 2027/2001, ΣτΕ 74/1998, ΣτΕ 4151/1996, ΣτΕ 1948/1990.

36 του Ποινικού Κώδικα), λόγους άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης (άρθρο 20 του Ποινικού Κώδικα), την προσταγή (άρθρο 21 του Ποινικού Κώδικα), και την κατάσταση έκτακτης ανάγκης (άρθρα 25 και 32 του Ποινικού Κώδικα)¹³⁴. Επίσης, αναλογικής εφαρμογής τυγχάνει το δικαίωμα σιγής κατά την παρ. 2 του άρθρου 273 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ομοίως, η πραγματική και νομική πλάνη (άρθρα 30 και 31 του Ποινικού Κώδικα), εκ των οποίων η πραγματική πλάνη αποκλείει τον καταλογισμό (όταν η άγνοια των πραγματικών περιστατικών κατά τον χρόνο διάπραξης της αξιόποινης πράξης δεν μπορεί να αποδοθεί σε δόλο) ενώ η νομική πλάνη αν αποδειχθεί ότι είναι συγγνωστή μπορεί να άρει το αξιόποινο¹³⁵. Ο δράστης εδώ γνωρίζει τι πράττει αλλά κατά τον χρόνο τέλεσης της ελεγχόμενης πράξης, για κάποιο λόγο δεν είχε συνείδηση του άδικου και καταλογιστού χαρακτήρα της αν και κατέβαλε την επιβαλλόμενη από τις περιστάσεις και για τον ίδιο δυνατή, με βάση τις συνθήκες, επιμέλεια. Από τη διατύπωση του νομοθέτη συνάγεται πως η πλάνη ουσιαστικά διακόπτει την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της (πραγματικής) βούλησης του δράστη και του αποτελέσματος που τελικά επήλθε από την πράξη του αυτή.

Διευκρινίζεται πως, όσον αφορά μόνο το σκέλος του ποινικού δικαίου, η συνδρομή γεγονότων που αίρουν τον άδικο χαρακτήρα της πράξης δεν απαιτείται να ταυτίζεται με εκείνη που αποκλείει τον καταλογισμό.

3.4.1 Επιπλέον στοιχεία αναλογικής εφαρμογής

Η αναλογική εφαρμογή στο πειθαρχικό δίκαιο των αρχών και των κανόνων του ποινικού δικαίου, σκοπό έχει να συμβάλλει στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων του διωκόμενου, και στον σεβασμό της προσωπικότητας και της αξιοπρέπειας του ελεγχόμενου υπαλλήλου κατά τη διαδικασία διερεύνησης της διάπραξης από μέρος του, πειθαρχικού παραπτώματος.

Μερικά ακόμα στοιχεία αναλογικής εφαρμογής στο πειθαρχικό δίκαιο των αρχών και των κανόνων του ποινικού δικαίου αποτελούν τα κάτωθι:

3.4.1.1 Επιβαρυντικές και ελαφρυντικές περιστάσεις

Εδώ εντάσσονται οι αρχές και οι κανόνες που προσδιορίζουν τις επιβαρυντικές (άρθρα 109 και 111 του Υπαλληλικού Κώδικα) ή τις ελαφρυντικές περιστάσεις (άρθρο 84

¹³⁴ Βλ. Πανταζής Ν. «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 155, και ΣτΕ 1605/2015, ΣτΕ 1526/2013, ΣτΕ 927/2015.

¹³⁵ Ο.π..

του Ποινικού Κώδικα) κατά την επιμέτρηση μιας ποινής. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν η υποτροπή, η κατά συρροή και η κατ' εξακολούθηση τέλεση αδικημάτων. Στη δεύτερη εντάσσονται¹³⁶ οι ειδικές συνθήκες τέλεσης, η έμπρακτη μετάνοια, το νεαρό της ηλικίας, η καλή υπηρεσιακή εικόνα, το μη βεβαρημένο μητρώο του υπαλλήλου. Οι ελαφρυντικές περιστάσεις μπορούν απλώς να συνεκτιμηθούν από τον πειθαρχικό δικαστή κατά την εκδίκαση μιας υπόθεσης χωρίς να είναι δεσμευτικό να τις λάβει υπόψη του κατά τέτοιο τρόπο ώστε να οδηγηθεί σε μείωση της επιβαλλόμενης ποινής¹³⁷. Σε κάποιες περιπτώσεις είναι δυνατόν να οδηγήσουν απλώς (εφόσον φυσικά συντρέχουν και άλλες προϋποθέσεις) στην υποβολή συστάσεων προς τον ελεγχόμενο υπάλληλο για την αποφυγή ανάλογων μελλοντικών περιστατικών. Η αποδεδειγμένη ύπαρξη ελαφρυντικών πάντως, είθισται να λαμβάνεται υπόψη και να αποτελεί λόγο για την επιβολή ηπιότερης ποινής.

Από τη νομολογία προκύπτει πως λίγες είναι οι περιπτώσεις εκείνες στις οποίες ο δικαστής ο οποίος κρίνει σε δεύτερο βαθμό μια πειθαρχική υπόθεση, προβαίνει, εφαρμόζοντας την αρχή της αναλογικότητας, σε τροποποίηση και ιδίως σε ελάττωση της αρχικώς επιβληθείσας πειθαρχικής ποινής, επειδή έκρινε ότι η μικρότερη ποινή ήταν καταλληλότερη για την συγκεκριμένη υπόθεση. Για παράδειγμα, στην απόφαση ΣτΕ 990/1996, η προσφεύγουσα κατηγορήθηκε ότι είχε αφαιρέσει το πορτοφόλι και τα γυαλιά από τσάντα υπαλλήλου, κάτι το οποίο παραδέχθηκε κατά την ανάκριση και την απολογία της ενώπιον του πειθαρχικού συμβουλίου, το δικαστήριο όμως έλαβε υπόψη του το ότι η κατηγορουμένη επέδειξε εξ αρχής σταθερά ειλικρινή συμπεριφορά, όπως επίσης την ηλικία της, τη μεταμέλεια την οποία επέδειξε ενώπιον του δικαστηρίου, και σταθμίζοντας τη βλάβη που προκάλεσε στην Υπηρεσία η πράξη της με την ανεπανόρθωτη ζημιά που θα προκαλούσε στην ίδια η επιβολή της ποινής της οριστικής παύσης, έκρινε με άκρα επιείκεια και αποφάσισε την τροποποίηση (μείωση) της αρχικώς επιβληθείσας πειθαρχικής ποινής, σε προσωρινή παύση έξι (6) μηνών.

Στην υπ' αρ. ΣτΕ 2163/2004 απόφαση, ο προσφεύγων (υπάλληλος ΙΚΑ) συνελήφθη επ' αυτοφώρω με προσημειωμένα χαρτονομίσματα από εργοδότη, προκειμένου ως υπάλληλος του ΙΚΑ να παραλείψει υπηρεσιακή του υποχρέωση και να μη εξετάσει, ως όφειλε, την δήλωση απασχολήσεως-καταγγελία του εργαζόμενου σε βάρος του ως άνω εργοδότη. Για την πράξη του αυτή ο προσφεύγων τιμωρήθηκε με την πειθαρχική ποινή της

¹³⁶ Πρβλ. ενδεικτικά: ΣτΕ 990/1996, ΣτΕ 1078/1995, ΣτΕ 338/1992.

¹³⁷ Πρβλ. ΣτΕ 2163/2004 για τη συνδρομή ελαφρυντικών περιστατικών στη μείωση της ποινής.

οριστικής παύσης. Το Δικαστήριο αφού εξέτασε τις ελαφρυντικές περιστάσεις τις οποίες επικαλείτο ο προσφεύγων και αξιολόγησε το είδος, την βαρύτητα και τις συνθήκες τέλεσης του πειθαρχικού παραπτώματος που διέπραξε, δεν δέχθηκε τη συνδρομή τους και έκρινε ως προσήκουσα την πειθαρχική ποινή που είχε ήδη επιβληθεί από το πειθαρχικό συμβούλιο, ήτοι, εκείνη της οριστικής παύσεως.

Η πειθαρχική διαδικασία / δίκη μπορεί να είναι αυτοτελής και ανεξάρτητη έναντι της ποινικής ή οποιασδήποτε άλλης, όπως αναφέρεται στον ΥΚ, ωστόσο η τηρουμένων των αναλογιών εφαρμογή αρχών και κανόνων του ποινικού δικαίου όπως η προαναφερθείσα αλλά και όσες θα ακολουθήσουν, δεν μπορεί παρά να εκληφθεί ως έχουσα θετικό αντίκτυπο, υπό την έννοια της συμβολής της στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων και της προσωπικότητας του διωκόμενου – κατηγορούμενου υπαλλήλου, διασφαλίζοντας ζητούμενα όπως η αρχή της νομιμότητας αλλά και της ισότιμης μεταχείρισης.

3.4.1.2 Η ειλικρινής μεταμέλεια

Κατά τα διαλαμβανόμενα στο άρθρο 84 του Ποινικού Κώδικα, η ειλικρινής μετάνοια και η επιδίωξη του κατηγορουμένου να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του αποτελεί ελαφρυντική περίσταση που μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της ποινής. Στο πειθαρχικό δίκαιο όμως, η μη ρητή αντιστοίχιση παραπτωμάτων και ποινών καθιστά την εφαρμογή της έννοιας αυτής όχι και τόσο συγκεκριμένη. Με άλλα λόγια, εφόσον δεν υπάρχει ακριβής αντιστοιχία / πρόβλεψη συγκεκριμένης πειθαρχικής ποινής για κάθε συγκεκριμένο παράπτωμα, δεν είναι εύκολο να οριοθετηθεί ποια συμπεριφορά, η οποία χρονικά έπεται της τέλεσης του αδικήματος, και ειδικότερα από ποιο σημείο και μετά, μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά έμπρακτη μετάνοια, ώστε να ληφθεί υπόψη υπέρ του κατηγορουμένου κατά την επιμέτρηση της ποινής. Ενδέχεται ωστόσο, να αποτελέσει παράγοντα μείωσης της ποινής κατά την πειθαρχική διαδικασία, στον βαθμό που είναι δυνατόν να αποκατασταθεί μέρος της ζημιάς που προκλήθηκε από την ελεγχόμενη συμπεριφορά του υπαλλήλου¹³⁸.

3.4.1.3 Το δικαίωμα σιωπής / σιγής

Όσον αφορά το κατά την παρ. 2 του άρθρου 273 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δικαίωμα σιωπής του κατηγορουμένου, αναγνωρίζεται τόσο στην πειθαρχική (παρ. 2 του

---

¹³⁸ ΣτΕ 990/1996.

άρθρου 108 του ν. 3528/2007, όπως ισχύει) όσο και στην ποινική διαδικασία¹³⁹. Ουσιαστικά εντάσσεται στο πλαίσιο των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου για μία δίκαιη δίκη¹⁴⁰. Πρόκειται για τη δυνατότητα που διαθέτει ο διωκόμενος να μην καταθέσει ενοχοποιητικά στοιχεία για τον ίδιο και να αρνηθεί να απαντήσει στις κατηγορίες σε βάρος του, τουλάχιστον μέχρι να προετοιμάσει την υπερασπιστική του γραμμή και να είναι σε θέση να τις αντικρούσει. Γίνεται επομένως κατανοητό το δικαίωμά του ακόμα και να μην καταθέσει την αλήθεια για να προστατέψει τον εαυτό του. Σε κάθε περίπτωση, η σιγή του δεν μπορεί να εκληφθεί ως ένδειξη ενοχής ούτε από τους ποινικούς ούτε από τους πειθαρχικούς δικαστές. Το εν λόγω δικαίωμα μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην ευρύτερη έννοια της προστασίας που παρέχουν το άρθρο 2 του Συντάγματος, και αφορά στον σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξίας, το άρθρο 5 που αναφέρεται στην προσωπικότητα και την προσωπική ελευθερία, αλλά και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ όπου γίνεται λόγος για τη χρηστή απονομή δικαιοσύνης. Το ότι κανένας δεν είναι υποχρεωμένος να καταθέσει στοιχεία που τον ενοχοποιούν γίνεται αντιληπτό και από την πρόβλεψη του νομοθέτη για ανωμοτί κατάθεση του κατηγορουμένου. Αυτό όμως σε καμία περίπτωση δε σημαίνει πως όποιος κατηγορείται μπορεί να προσκομίσει πλαστά ή εν γνώσει του αναληθή στοιχεία, γιατί κάτι τέτοιο στοιχειοθετεί άλλη αξιόποινη πράξη.

3.4.1.4 Το τεκμήριο αθωότητας

Έχει ήδη γίνει αναφορά στο τεκμήριο αθωότητας ως μηχανισμού προστασίας των δικαιωμάτων ενός διωκόμενου. Σε ότι αφορά στην εφαρμογή του κατ' αναλογία προς το ποινικό δίκαιο διατυπώνονται τα ακόλουθα:

Η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου (και του υπόπτου) κατοχυρώνεται με τις διατάξεις της παρ. 2 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ (σύμφωνα με τις οποίες κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται πως είναι αθώος μέχρις ότου αποδειχθεί νομίμως η ενοχή του) και της παρ. 2 του άρθρου 14 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) (βάσει των οποίων όποιος κατηγορείται για ποινικό αδίκημα θεωρείται αθώος, εκτός και αν ο ισχυρισμός αυτός ανατραπεί κατά το νόμο με αδιαμφισβήτητο τρόπο). Η λειτουργία του κριτηρίου αυτού συμβάλλει τόσο στον σεβασμό

¹³⁹ Πρβλ. Πανταζής Ν., *Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 155.

¹⁴⁰ Πρβλ. Κτιστάκη Σ., *Δημοσιούπαλληλικό Δίκαιο και ΕΣΔΑ*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 49, 50, 52 και 156 επ..

της αξιοπρέπειας του διωκόμενου όσο και των δικαιωμάτων της υπεράσπισης¹⁴¹, κυρίως μέσω της εξασφάλισης μιας δίκαιης δίκης, με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται.

Αντιπροσωπευτική είναι εδώ η απόφαση ΕΔΔΑ Κώνστας κατά Ελλάδας (2011), με την οποία η Ελλάδα καταδικάστηκε για παραβίαση της παρ. 2 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ στην υπόθεση του προσφεύγοντος. Ειδικότερα, ο προσφεύγων είχε καταδικαστεί σε κάθειρξη 14 ετών για υπεξαίρεση δημοσίου χρήματος, απάτη σε βάρος του δημοσίου, πλαστογραφία και ψευδή βεβαίωση, επειδή το δικαστήριο έκρινε πως κατά τη διάρκεια της θητείας του σε εξέχουσα θέση ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος της χώρας διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την τέλεση των ανωτέρω αξιόποινων πράξεων. Ωστόσο, η εκτέλεση της ποινής ανεστάλη, λόγω εφέσεως που άσκησε την ίδια ημέρα ο κατηγορούμενος, και μέχρι να εκδοθεί απόφαση επ' αυτής.

Πριν την καθαρογραφία της πρωτόδικης απόφασης, σε μια πολιτική αντιπαράθεση ανάμεσα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση, ένεκα της οποίας έγινε και η προσφυγή, το ΕΔΔΑ έκρινε πως οι κρατικοί αξιωματούχοι που αντιπαρατέθηκαν, μέσω όχι μόνο των λεγομένων αλλά και των τοποθετήσεών τους, παραβίασαν την παρ. 2 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, ήτοι, το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου, επειδή τη δεδομένη στιγμή που έλαβαν χώρα οι επίμαχες αναφορές, αφενός η υπόθεση βρισκόταν σε εκκρεμότητα στο Εφετείο και αφετέρου η πρωτόδικη απόφαση δεν είχε ακόμα καθαρογραφεί, ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζουν πώς (το σκεπτικό βάσει του οποίου) το δικαστήριο αποφάνθηκε επί των γεγονότων.

Το δικαστήριο θεώρησε πως τα όσα εκφράστηκαν από φορείς κρατικής εξουσίας δεν αποτελούσαν απλή αναφορά στο κεντρικό ζήτημα της πρωτόδικης δίκης αλλά μία κατ' ουσίαν κρίση η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι παρότρυνε τους δικάζοντες σε δεύτερο βαθμό να προβούν στην έκδοση απόφασης η οποία ουσιαστικά θα επικύρωνε την πρωτόδικη.

Στην απόφαση του Ε.Δ.Δ.Α. στις 27 Σεπτεμβρίου 2007 επί της υπόθεσης «Βασίλειος Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος» γίνεται παραδεκτό ότι, κατά την έννοια της διάταξης της παρ. 2 του άρθρου 6 της Ε.Σ.Δ.Α., με την οποία ουσιαστικά καθιερώθηκε το τεκμήριο αθωότητας όσων διώκονται ποινικά, δεν υφίσταται διαφορά μεταξύ εκείνων των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων που απαλλάσσουν τον κατηγορούμενο ελλείψει αποδείξεων και όσων

---

¹⁴¹ Βλ., ενδεικτικά, Daktaras κατά Λιθουανίας, ΕΔΔΑ 10/10/2000, Minelli κατά Ελβετίας, ΕΔΔΑ 25/03/1983, Ismoilov και άλλοι κατά Ρωσίας, ΕΔΔΑ 24/04/2008, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος 27/09/2007, και Κώνστας κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ 24/05/2011.

αποφάσεων προχωρούν στην έκδοση απαλλακτικής απόφασης αφού προηγουμένως έχουν διαπιστώσει την αθωότητά του.

Κατά συνέπεια, θα μπορούσε να ειπωθεί πως, όταν υπάρχει τελεσίδικη αθωωτική απόφαση, ακόμα και λόγω αμφιβολιών, δεν είναι αποδεκτή η διατύπωση αμφιβολιών ως προς την αθωότητα του διωκόμενου.

Το εν θέματι τεκμήριο ουσιαστικά αποτρέπει τις πρόωρες δηλώσεις περί ενοχής των εμπλεκόμενων, πριν τελεσιδικήσει νόμιμα μια υπόθεση, κάτι που θα συνιστούσε και πρόωρη αποδοχή της ενοχής τους, κυρίως όταν οι σχετικές δηλώσεις γίνονται από φορείς δημοσίων αξιωμάτων ή από πρόσωπα που λόγω της θέσης τους μπορούν να εκφέρουν δημόσιο λόγο (π.χ., στον Τύπο)¹⁴², κάτι ανάλογο με αυτό που συνέβη στην υπόθεση Κώνστας κατά Ελλάδα, που αναφέρθηκε παραπάνω. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει γενικότερα για εκείνες τις μη σύννομες υποθέσεις που έχουν λάβει δημοσιότητα, στις οποίες εμπλέκονται φορείς δημόσιας εξουσίας (π.χ., σε επονομαζόμενα οικονομικά σκάνδαλα), όπου πέραν του ποινικού σκέλους, συνήθως επισπεύδεται - θέτοντας τις ελάχιστες (χρονικά) προθεσμίες που ορίζει ο νόμος - η ολοκλήρωση της αναζήτησης και πειθαρχικών ευθυνών, εφόσον και για όσους τυχόν υπάρχουν. Μέχρι να ολοκληρωθούν οι σχετικές διαδικασίες, αν τυχόν μεσολαβήσουν δηλώσεις με καταφατικό τρόπο αξιωματούχων ή εκπροσώπων κρατικής εξουσίας περί ύπαρξης, αναζήτησης και απόδοσης (πειθαρχικών) ευθυνών, ουσιαστικά ηχούν ως προεξόφληση σε ένα βαθμό για την έκβαση μιας διαδικασίας που βρίσκεται σε εξέλιξη. Αν μάλιστα, τέτοιου είδους δηλώσεις τυγχάνει να είναι κατά κάποιο άμεσο ή έμμεσο τρόπο και προσωποποιημένες, τότε πρόκειται για ευθεία καταστρατήγηση του τεκμηρίου αθωότητας.

3.4.1.5 Η αρχή της επιείκειας

Η κατά την παρ. 2 του άρθρου 371 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας αρχή της επιείκειας υπέρ του κατηγορουμένου συνάδει με την έννοια του κράτους δικαίου, την αρχή της ισότητας, της αναλογικότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικούμενου, την αρχή της χρηστής διοίκησης, όπως επίσης και την αρχή *in dubio pro reo*, δηλαδή, σε περίπτωση αμφιβολίας η τελική κρίση (από ηθικής και νομικής άποψης) πρέπει να είναι υπέρ του κατηγορουμένου¹⁴³. Με τα στοιχεία αυτά κατά νου, το εκ του νόμου αρμόδιο όργανο για

¹⁴² Κώνστας κατά Ελλάδα, ό.π..

¹⁴³ Βλ. Τάχος Α. - Συμεωνίδης Ι., «*Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα*», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ. 1240-1241.

την επιβολή πειθαρχικής ποινής, είναι σε θέση να οδηγηθεί στο να επιλέξει την καταλληλότερη ποινή για την υπό κρίση υπόθεση που χειρίζεται, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχουν περισσότερες από μία σύννομες λύσεις μεταξύ των οποίων μπορεί να επιλέξει, και δεν είναι μόνο μία η προβλεπόμενη προσήκουσα ποινή. Ιδιαίτερη αξία έχει η αρχή αυτή για την προστασία των δικαιωμάτων των ασθενέστερων διοικούμενων, όπως για παράδειγμα, όταν δεν αναζητούνται από υπάλληλο ή συνταξιούχο τα παρά τω νόμω μεν καλόπιστα δε εισπραχθέντα ποσά (αχρεωστήτως), εφόσον αποδεδειγμένα κάτι τέτοιο θα δυσχέραινε κατά πολύ τη διαβίωσή τους¹⁴⁴. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τα αναφερόμενα στη διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 40 του αν. ν. 1846/1951 (Α' 179), κάθε παροχή που καταβλήθηκε αχρεωστήτως από το (πρώην) Ι.Κ.Α. επιστρέφεται σ' αυτό εντόκως. Ωστόσο, γίνεται παραδεκτό πως δεν συμβαδίζει με την αρχή της χρηστής διοίκησης – μια γενική αρχή που ισχύει και στο δίκαιο της κοινωνικής ασφάλισης και συμφωνεί με την προαναφερθείσα διάταξη - η αναζήτηση από τον ανωτέρω ασφαλιστικό οργανισμό περιοδικών ασφαλιστικών παροχών όταν έχει παρέλθει εύλογος χρόνος από την είσπραξή τους, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω παροχές έχουν μεν καταβληθεί αχρεωστήτως από τον συγκεκριμένο ασφαλιστικό φορέα, αλλά ο ασφαλισμένος τις εισέπραξε καλόπιστα. Οι παροχές αυτές επιτρέπεται να αναζητηθούν μόνον εφόσον κριθεί πως εκείνος ο οποίος εισέπραξε τα αναζητούμενα ποσά τελούσε κατά τον χρόνο της είσπραξής τους σε δόλο έναντι του φορέα. Μάλιστα, η κρίση ως προς την συνδρομή του δόλου αυτού πρέπει να αιτιολογείται ειδικώς¹⁴⁵.

Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο της αρχής της επιείκειας υπέρ του πειθαρχικώς διωκόμενου, η οποία ουσιαστικά παραπέμπει στο κράτος δικαίου μέσω της εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, η κρατική επέμβαση λογίζεται ως δικαιολογημένη μόνο στον βαθμό που δεν ανατρέπεται η σχέση αναλογίας με τον (υπέρτερο) σκοπό της προστασίας του γενικότερου συμφέροντος¹⁴⁶. Γιατί δε λείπουν και περιπτώσεις πειθαρχικών διαφορών όπου θεωρήθηκε πως υπήρξε παραβίαση των δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, λόγω ελλιπούς σαφήνειας και σχετικής προβλεψιμότητας της νομοθετικής βάσης της κρατικής παρέμβασης¹⁴⁷.

---

¹⁴⁴ Βλ., ενδεικτικά, ΣτΕ 1401/1994, ΣτΕ 4373/1995, ΣτΕ 822/1996 και ΣτΕ 1597/1997.

¹⁴⁵ Πρβλ., ενδεικτικά, ΣτΕ 3687/2005, ΣτΕ 2010/2006, ΣτΕ 2070/2010 και ΣτΕ 814/2012.

¹⁴⁶ Πρβλ. ΑΠ 14/2001.

¹⁴⁷ Βλ., ενδεικτικά, ΕΔΔΑ 26/10/2000, *Hasan και Chaush* κατά Βουλγαρίας, και ΕΔΔΑ 25/10/2011, *Altug Taner Ackam* κατά Τουρκίας.

Συχνά, στη δικαστική πρακτική, η αρχή της αναλογικότητας εφαρμόζεται ως αρχή της επιείκειας¹⁴⁸. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο δικαστής συνήθως λαμβάνει υπόψη κοινωνικά, οικονομικά και οικογενειακά κριτήρια κατά την επιλογή της καταλληλότερης επιβλητέας πειθαρχικής ποινής για τη δεδομένη υπόθεση.

3.4.1.6 Προστασία δικαιολογημένων συμφερόντων πειθαρχικώς διωκόμενου

Η προστασία των δικαιολογημένων συμφερόντων του πειθαρχικώς ελεγχόμενου υπαλλήλου ή της υπηρεσίας, κατά την έννοια του άρθρου 367 του Ποινικού Κώδικα, συνιστά λόγο άρσης του πειθαρχικού χαρακτήρα, άρα και της τυχόν αντίστοιχης δίωξης, της διατύπωσης εκ μέρους του συγκεκριμένου υπαλλήλου δυσμενών κρίσεων ή / και εκφράσεων ή ακόμα και πράξεων, και προστατεύεται στον βαθμό που τα πραγματικά περιστατικά δεν στοιχειοθετούν το (πειθαρχικό) παράπτωμα της αναξιοπρεπούς ή ανάρμοστης ή ανάξιας για υπάλληλο συμπεριφοράς.¹⁴⁹

Σύμφωνα με την αρχή αυτή, ο πειθαρχικώς άδικος χαρακτήρας της συμπεριφοράς ενός υπαλλήλου μπορεί να αρθεί εφόσον αποδειχθεί πως δικαιολογημένα ήθελε να προστατεύσει τα συμφέροντά του. Εν προκειμένω, το πειθαρχικό παράπτωμα δεν παύει να υφίσταται, όμως ο δράστης δεν τιμωρείται γιατί η παράβαση που διέπραξε εκλαμβάνεται ως αναπόφευκτη στην προσπάθεια να υπερασπίσει τα νόμιμα συμφέροντά του. Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση που η κατά τα ανωτέρω δράση του εμπίπτει στο αδίκημα της αναξιοπρεπούς ή ανάρμοστης ή ανάξιας για υπάλληλο συμπεριφοράς, η πειθαρχική τιμωρία του οποίου μπορεί να φτάσει μέχρι την ποινή της οριστικής παύσης, όπως προβλέπει το άρθρο 109 του υπαλληλικού κώδικα.¹⁵⁰

Σημειώνεται, πως το εν λόγω προστατευόμενο δικαιολογημένο συμφέρον είναι δυνατόν να μην αφορά αυστηρώς τον ελεγχόμενο υπάλληλο που επέδειξε την συγκεκριμένη συμπεριφορά αλλά ίσως σχετίζεται με τρίτους, όπως οι χρήστες της υπηρεσίας, ή να άπτεται θεμάτων του ενδιαφέροντος / αρμοδιότητας της υπηρεσιακής του μονάδας ή ακόμα και της Διοίκησης. Πάντως, σε κάθε περίπτωση, η υπηρεσιακή σχέση ανάμεσα στον υπάλληλο αυτό

¹⁴⁸ Πρβλ. ΣτΕ 990/1996, ΣτΕ 708/1999, ΣτΕ 1306/2017 και ΣτΕ 1885/2018.

¹⁴⁹ Βλ. Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 155.

¹⁵⁰ Πρβλ. Γιαρένη Ι., «Παράβαση καθήκοντος: πειθαρχική και ποινική προσέγγιση», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2009, σελ 239-240.

και τους αποδέκτες των εκφράσεων ή ενεργειών του θα πρέπει να είναι τέτοια που να μπορεί να δικαιολογήσει την από μέρους του αναφερόμενη εδώ εκδηλωθείσα συμπεριφορά του.¹⁵¹

Παράδειγμα που εμπίπτει στα προαναφερθέντα αποτελεί¹⁵² η περίπτωση υπαλλήλου του τ. ΙΚΑ ο οποίος χορήγησε παράτυπα βεβαιώσεις ασφαλιστικής ενημερότητας (45 βεβαιώσεις ασφαλιστικής ενημερότητας σε εταιρεία με περιεχόμενο μη ακριβές), ωστόσο κηρύχθηκε αθώος, επειδή κρίθηκε πως από την ενέργειά του αυτή δε ζημιώθηκε ο ανωτέρω δημόσιος Φορέας. Ειδικότερα, στις βεβαιώσεις που χορηγούσε δεν ανέγραφε, όπως υποχρεούνταν, την συνολική οφειλή της εταιρείας προς το (τέως) ΙΚΑ αλλά καθόριζε αυθαίρετα το αναγραφόμενο ως οφειλόμενο ποσό, το οποίο ήταν πάντα πολύ μικρότερο από την πραγματική οφειλή. Κάποιες φορές δεν αναγραφόταν καθόλου οφειλόμενο ποσό. Ο ίδιος ενώπιον του Υπηρεσιακού Συμβουλίου παραδέχτηκε / αναγνώρισε τον παράτυπο χαρακτήρα των ενεργειών του, ωστόσο, υποστήριξε πως ενήργησε χωρίς δόλο, με μοναδικό σκοπό να εισπράξει το (πρώην) ΙΚΑ από την εταιρεία τα φερόμενα ως οφειλόμενα ποσά. Του επιβλήθηκε η πειθαρχική ποινή του προστίμου ίσου με τις αποδοχές τριών (3) μηνών. Το ποινικό δικαστήριο τον αθώωσε για το αδίκημα της απιστίας προς την υπηρεσία. Το ΣτΕ έκρινε πως ο προσφεύγων είχε μεν εκδώσει μη ακριβείς βεβαιώσεις ασφαλιστικής ενημερότητας, στις οποίες είτε δεν αναγραφόταν οφειλή της εταιρείας προς το τ. ΙΚΑ είτε αναγραφόταν οφειλή μικρότερη από την πραγματική, όμως οι ενέργειές του αυτές δεν αποσκοπούσαν στο να βλάψουν τα συμφέροντα του προαναφερθέντος Ιδρύματος αλλά αντιθέτως να τα ωφελήσουν, και μάλιστα επιτεύχθηκε τελικά η είσπραξη του συνόλου σχεδόν της οφειλής, χωρίς να παρεμποδίζεται η λειτουργία της εταιρείας. Οι ενέργειες του υπαλλήλου, οπωσδήποτε παράτυπες, παρόλα αυτά οδήγησαν στην είσπραξη των οφειλόμενων εισφορών. Αναγνωρίστηκε επίσης πως δεν υπήρχε από μέρους του δόλος ή οποιαδήποτε οικονομική συναλλαγή ή πρόθεση να αποκτήσει ο ίδιος κάποιο οικονομικό όφελος. (Αντίθετα, σύμφωνα με την άποψη της μειοψηφίας ο υπάλληλος θα έπρεπε να ελεγχθεί πειθαρχικά, για ατελή εκπλήρωση υπηρεσιακού καθήκοντος, με το σκεπτικό ότι οι εν λόγω εξεταζόμενες ενέργειές του ακόμα και αν αποσκοπούσαν στο να εξυπηρετήσουν το καλώς εννοούμενο συμφέρον της υπηρεσίας, εντούτοις, ως παράτυπες θα μπορούσαν να έχουν και αρνητικό αποτέλεσμα).

---

¹⁵¹ Ό.π., Επίσης, βλ. Ναυπιώτης Γ. «Πειθαρχικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, ιδίως σελ. 88.

¹⁵² ΣτΕ 2816/2000.

Περαιτέρω, αναλογικής εφαρμογής στο πειθαρχικό δίκαιο μπορούν να τύχουν οι (ποινικές) διατάξεις για την αναδρομική ισχύ του ηπιότερου νόμου (παρ. 1 του άρθρου 2 του Ποινικού Κώδικα),¹⁵³ που ορίζουν πως αν από την τέλεση της πράξης μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης ίσχυσαν περισσότεροι νόμοι, εφαρμόζεται ο ευνοϊκότερος για τον διωκόμενο νόμο.

Ομοίως, μπορούν να εφαρμοστούν αναλογικά οι διατάξεις του άρθρου 17 του Ποινικού Κώδικα, σύμφωνα με τις οποίες ως χρόνος τέλεσης της πράξης θεωρείται ο χρόνος στον οποίο ο κατηγορούμενος ενήργησε ή όφειλε να ενεργήσει και όχι ο χρόνος κατά τον οποίο επήλθε το αποτέλεσμα της πράξης ή της παράλειψής του.

Επιπλέον, δύνανται να εφαρμοστούν το δικαίωμα του εγκαλούμενου να ζητήσει την εξαίρεση του διεξάγοντος ανάκριση που τον αφορά, όπως επίσης και η δυνατότητα παράστασής του με δικηγόρο κατά την απολογία του, αλλά και αποκατάστασής του μετά από αθωωτική ποινική απόφαση, μέσω επανάληψης της σε βάρος του πειθαρχικής διαδικασίας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 114, ν. 3528/2007, όπως ισχύει.

Από τα παραπάνω συνάγεται πως η ποινική και η πειθαρχική διαδικασία είναι μεν αυτοτελείς και ανεξάρτητες μεταξύ τους, ωστόσο η δεύτερη είναι δυνατόν να δανείζεται και να εφαρμόζει αναλογικά αρχές και κανόνες της πρώτης, με σκοπό την καλύτερη υπεράσπιση των δικαιωμάτων και συμφερόντων του διωκόμενου, στο πλαίσιο πάντα της διασφάλισης της νομιμότητας στο εσωτερικό της δημόσιας διοίκησης. Επίσης, στο ίδιο πλαίσιο, ενώ η πορεία και το αποτέλεσμα της μιας διαδικασίας δεν εξαρτάται από την εξέλιξη και την κατάληξη της άλλης, ωστόσο, η αυτοτέλεια επηρεάζεται στις ακόλουθες περιπτώσεις: i) επί ζητήματος αναστολής της πειθαρχικής διαδικασίας αναμένοντας το αποτέλεσμα της ποινικής, ii) όπου ο νόμος προβλέπει πως το πειθαρχικό όργανο δεσμεύεται κατά τον σχηματισμό της κρίσης του από το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας, και iii) κατά την επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας.¹⁵⁴

3.5 Σχέση της πειθαρχικής διαδικασίας με την ποινική δίκη

Η πειθαρχική και η ποινική διαδικασία (επί της ίδιας υπόθεσης) μπορούν να κινούνται παράλληλα, με θεμελιωμένη τη μεταξύ τους ανεξαρτησία όχι μόνο σε τυπικούς

---

¹⁵³ Πρβλ. ΣτΕ 2174/1999.

¹⁵⁴ Πρβλ. Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ 195-196.

νόμους (π.χ., ν. 3528/2007, όπως ισχύει) αλλά και στη νομολογία του ΣτΕ¹⁵⁵. Με αυτό ως δεδομένο, καθιερώθηκε η καταρχήν μη αναστολή της πειθαρχικής δίκης εν αναμονή του αποτελέσματος της αντίστοιχης ποινικής, με πρόβλεψη των περιπτώσεων στις οποίες έγκειται στη διακριτική ευχέρεια του πειθαρχικώς δικάζοντος να διατάξει την αναστολή της πειθαρχικής διαδικασίας. Όσον αφορά τις προβλεπόμενες στο άρθρο 114 του ΥΚ προϋποθέσεις υπό τις οποίες το πειθαρχικό όργανο δεσμεύεται από αμετάκλητη ποινική απόφαση, ο 'διάλογος' επί του θέματος ανάμεσα σε ΕΔΔΑ και ΣτΕ κατέληξε στο να υιοθετήσει το ανώτατο δικαστήριο μια θέση δυνάμει της οποίας επιτρέπεται στο πειθαρχικό όργανο, με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πειθαρχικής διαδικασίας, ακόμα και να καταλήξει σε καταδικαστική απόφαση σε βάρος υπαλλήλου για πράξη ή παράλειψη για την οποία ο υπάλληλος αυτός ποινικά κρίθηκε αθώος. Επίσης, από τον συνδυασμό του προαναφερθέντος άρθρου του ΥΚ και του άρθρου 143 του ίδιου νόμου ορίζεται η διαδικασία όπου η Διοίκηση δεσμεύεται να επαναλάβει την πειθαρχική δίκη.

3.5.1 Η ανεξαρτησία και αυτοτέλεια της πειθαρχικής διαδικασίας

Στο άρθρο 114 του ν. 3528/2007 ορίζεται ο ανεξάρτητος και αυτοτελής χαρακτήρας της πειθαρχικής διαδικασίας έναντι της ποινικής ή άλλης αστικής ή διοικητικής φύσεως δίκης. Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται επίσης πότε επιτρέπεται και πότε όχι η αναστολή της πειθαρχικής διαδικασίας. Τα προαναφερθέντα εφαρμόζονται και ισχύουν στις περιπτώσεις εκείνες όπου τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση του πειθαρχικού παραπτώματος είναι τα ίδια εκείνα που θεμελιώνουν ταυτοχρόνως και ποινικό αδίκημα. Χαρακτηριστική η περίπτωση της παράβασης υπαλληλικού καθήκοντος που αποτελεί και πειθαρχικό παράπτωμα αλλά και ποινικό αδίκημα (άρθρο 259 του Ποινικού Κώδικα).

Η αυτοτέλεια της πειθαρχικής διαδικασίας τεκμαίρεται από τη βούληση του νομοθέτη να συνιστά μια ουσιαστικά διοικητική και όχι ποινική διαδικασία¹⁵⁶. Η αυτοτέλεια αυτή έγκειται στη δυνατότητα εκκίνησης και ολοκλήρωσής της χωρίς να εξαρτάται από άλλες διαδικασίες, χωρίς να χρειάζεται, για παράδειγμα, ο πειθαρχικώς δικαστής να περιμένει την έναρξη της ποινικής δίκης, την εξέλιξή της αλλά ούτε και την απόφαση του ποινικού

¹⁵⁵ Π.χ., ΣτΕ 3366/2007, ΣτΕ 2166/2011 και ΣτΕ 4333/2014.

¹⁵⁶ Πρβλ. Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι., «Η Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ. 1304.

δικαστηρίου. Η δε ανεξαρτησία της δηλώνει πως μια υπόθεση μπορεί να δικαστεί πειθαρχικά χωρίς να επηρεαστεί, καταρχήν, από την αντίστοιχη ποινική διαδικασία που μπορεί να βρίσκεται σε εξέλιξη ή / και από τις συνέπειες τυχόν ποινικής ή άλλης δίκης για τα ίδια γεγονότα¹⁵⁷. Αλλωστε, η μεν πειθαρχική διαδικασία στοχεύει στη διαφύλαξη του κύρους και του ήθους μιας δημόσιας υπηρεσίας ενώ η ποινική στην προστασία της κοινωνίας συνολικά από ενέργειες που έχουν ηθική απαξία. Η διακριτή δικαιοδοσία των ποινικών δικαστηρίων επί ποινικών αδικημάτων και της εκτελεστικής εξουσίας επί ασκήσεως πειθαρχικής εξουσίας δεν αντίκειται στο Σύνταγμα¹⁵⁸ (κατά τα άρθρα 26 & 93-96 αυτού).

Εξάιρεση θεωρείται πως αποτελεί η διοικητική δίκη που λαμβάνει χώρα κατόπιν άσκησης του ενδίκου μέσου της προσφυγής από υπάλληλο ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας (κατά τα άρθρα 121 και 144 του ν. 3528/2007, ως ισχύει). Ο δημόσιος υπάλληλος έχει το δικαίωμα άσκησης προσφυγής ενώπιον του ΣτΕ, κατά των αποφάσεων των πειθαρχικών συμβουλίων, που επέβαλαν την πειθαρχική ποινή του υποβιβασμού ή της οριστικής παύσης. Πρόκειται για ένδικο βοήθημα που βρίσκει έρεισμα στην παρ. 4 του άρθρου 103 του Συντάγματος και ειδικότερα στο άρθρο 43 του ΠΔ 18/1989 και στο άρθρο 142 του υπαλληλικού κώδικα. (Για τις υπόλοιπες περιπτώσεις επιβολής πειθαρχικών ποινών, με την εξάιρεση όσων προβλέπονται στην παρ. 1 του άρθρου 142 ΥΚ, ο δημόσιος υπάλληλος δικαιούται να ασκήσει προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου). Κατά την εξέταση της προσφυγής, το ΣτΕ ελέγχει την ουσία της υποθέσεως, δηλαδή τα πραγματικά περιστατικά, και δεν διαπιστώνει μόνο τη νομιμότητα ή την παρανομία ούτε αρκείται απλώς στο να ακυρώσει ή όχι την προσβαλλόμενη διοικητική πράξη. Κατά συνέπεια, στη δίκη ενώπιον του ΣτΕ, ο προσφεύγων έχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί νομικούς αλλά και ουσιαστικούς ισχυρισμούς, όπως επίσης και (τυχόν) καινούργια αποδεικτικά στοιχεία.¹⁵⁹

Ενδεικτικά, από την σχετική νομολογία, στην υπ' αρ. ΣτΕ 2166/2011 απόφαση αναφέρεται ρητώς ότι δεν απαιτείται να έχει επιβληθεί προηγουμένως στον πειθαρχικός διωκόμενο ποινή από ποινικό δικαστήριο προκειμένου στη συνέχεια να του επιβληθεί και πειθαρχική, λόγω ανεξαρτησίας της πειθαρχικής δίκης από την ποινική, κυρίως, αλλά και από κάθε άλλη δίκη. Ειδικότερα, με την εξεταζόμενη προσφυγή εξητήτο η εξαφάνιση απόφασης του Κεντρικού Πειθαρχικού Συμβουλίου Ιατρών Ε.Σ.Υ. με την οποία είχε

¹⁵⁷ Πρβλ. ΣτΕ 3902/1989, ΣτΕ 642/2002, ΣτΕ 1430/2005 και ΣτΕ 2828/2006.

¹⁵⁸ Πρβλ. ΣτΕ 1792/2012 και ΣτΕ 4333/2014.

¹⁵⁹ Βλ. Σπηλιωτόπουλος Ε. «Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου», Τόμος II, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 176-177.

επιβληθεί στον προσφεύγοντα Διευθυντή, κατά τον χρόνο επιβολής της ποινής, Μονάδας / Κλινικής σε Κεντρικό Νοσοκομείο των Αθηνών, η πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης λόγω διάπραξης του πειθαρχικού παραπτώματος της χαρακτηριστικώς αναξιοπρεπούς για υπάλληλο συμπεριφοράς. Η εν λόγω συμπεριφορά συνίστατο στο ότι ο ελεγχόμενος είχε στηρίξει την επαγγελματική του πορεία και εξέλιξη σε τίτλο (ιατρική ειδικότητα) που είχε αποκτηθεί με δόλιο τρόπο, ήτοι, χρησιμοποιώντας πλαστό πιστοποιητικό, συνέχιζε δε να κάνει χρήση της ειδικότητας που απέκτησε κατ' αυτό τον μη σύννομο τρόπο.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, εάν το ποινικό δικαστήριο δεν έχει καταλήξει σε μη ύπαρξη των πραγματικών περιστατικών, τότε ο πειθαρχικός δικαστής έχει τη δυνατότητα, αφού εκτιμήσει ελεύθερα τα στοιχεία της υπόθεσης, να καταλογίσει στον πειθαρχικώς ελεγχόμενο υπάλληλο πειθαρχικό παράπτωμα¹⁶⁰. Επομένως, ο λόγος της (εξεταζόμενης) προσφυγής πως η προσβαλλόμενη πράξη είναι παράνομη, επειδή το πραγματικό περιστατικό στο οποίο στηρίχθηκε όχι απλώς δεν είχε αποδειχθεί αλλά μέχρι τη στιγμή που εκδόθηκε η συγκεκριμένη απόφαση δεν υπήρχε καμία ποινική καταδίκη σε βάρος του προσφεύγοντος, κρίθηκε απορριπτέος ως αβάσιμος.

Από τα μέχρι τώρα αναφερθέντα συνάγεται πως όταν μία παραβατική συμπεριφορά υπαλλήλου που συνδέεται με την άσκηση των καθηκόντων του αποτελεί ταυτόχρονα και ποινικό αδίκημα, υπάρχει μεταξύ τους ουσιαστική διαφορά. Στο ποινικό αδίκημα το έννομο αγαθό που προσβάλλεται περιγράφεται στον ποινικό κώδικα και δυνητικά αφορά και θα μπορούσε να διαπραχθεί και από μη υπάλληλο ενώ το πειθαρχικό παράπτωμα τελείται από δημόσιο υπάλληλο που επιδεικνύει συμπεριφορά ανάρμοστη και ανάξια για την ιδιότητα που φέρει, προσβάλλοντας τον θεσμό της δημόσιας υπηρεσίας. Κατ' αντιστοιχία, ο ποινικός κολασμός αποσκοπεί στην αποκατάσταση της νομιμότητας στο εσωτερικό της κοινωνίας ενώ ο πειθαρχικός στην καταστολή των παραπτωμάτων που τελούνται στην υπηρεσία ή σε σχέση με αυτή και στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων της δημόσιας υπηρεσίας ως θεσμού¹⁶¹.

3.5.2 Μη αναστολή της πειθαρχικής διαδικασίας

Η πειθαρχική διαδικασία κατά κανόνα δεν αναστέλλεται, παρά μόνο εφόσον εξαιρετικοί λόγοι το επιβάλλουν και για διάστημα όχι μεγαλύτερο του ενός (1) έτους (άρθρο

---

¹⁶⁰ Πρβλ. ΣτΕ 3825/1995.

¹⁶¹ Πρβλ. Ναυπλιώτης Γ., «Πειθαρχικό Δίκαιο», εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003, σελ. 446, 448-449 και Δαρζέντα Ε., «Η αυτονομία του πειθαρχικού δικαίου των δημοσίων υπαλλήλων», ΕΔΔΔ, τ. 33, 1989, σελ. 5 επ..

114, ν. 3528/2007 όπως ισχύει). Το αρμόδιο πειθαρχικό όργανο δύναται μεν αλλά δεν είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει σε αναστολή της πειθαρχικής διαδικασίας ενόψει της ποινικής δίκης και της έκδοσης απόφασης από το αρμόδιο δικαστήριο¹⁶². Ως εξαιρετικοί λόγοι μπορούν να θεωρηθούν όσοι σχετίζονται με το συμφέρον της υπηρεσίας, όπως επίσης και με την προσωπικότητα του διοικούμενου τόσο ως ανθρώπου όσο και ως υπαλλήλου¹⁶³. Επίκληση εξαιρετικών λόγων άρα και χορήγηση αναστολής δεν επιτρέπεται να γίνει όταν εξαιτίας του παραπτώματος που αποτελεί αντικείμενο της πειθαρχικής διαδικασίας έχει προκληθεί δημόσιο σκάνδαλο και απαξία, συνεπεία των οποίων έχει θιγεί το κύρος της υπηρεσίας¹⁶⁴. Η χορήγηση της αναστολής γίνεται αυτεπάγγελα ή κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερόμενου υπαλλήλου, οπότε και εκδίδεται απόφαση περί της απόρριψης ή αποδοχής της ζητηθείσας αναστολής. Κατά μία άποψη¹⁶⁵, η έννοια της παρ. 2 του άρθρου 114 του ν. 3528/2007 αφορά χορήγηση αναστολής μόνο όσο βρίσκεται σε εκκρεμότητα η αντίστοιχη ποινική δίκη και όχι όσο εκκρεμεί απόφαση αστικής ή άλλης δίκης. Ωστόσο, το δικάζον όργανο μπορεί να προχωρήσει στην εκδίκαση της υπόθεσης εάν κρίνει πως τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή του είναι επαρκή, ώστε του επιτρέπουν να σχηματίσει ορθή και αιτιολογημένη κρίση.

Από την σχετική νομολογία, στην υπ' αρ. ΣτΕ 1264/2014 απόφαση γίνεται λόγος για την ανεξαρτησία και αυτοτέλεια της πειθαρχικής διαδικασίας από την ποινική και κάθε άλλη δίκη, καθώς και για το ότι δεν υπάρχει υποχρέωση αλλά απλώς ευχέρεια του πειθαρχικού οργάνου να προχωρήσει, για εξαιρετικούς λόγους, σε προσωρινή αναστολή της πειθαρχικής διαδικασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, στην ως άνω κρινόμενη υπόθεση αναγνωρίστηκε η μη υποχρέωση του Πειθαρχικού Συμβουλίου να προβεί σε αναστολή της πειθαρχικής διαδικασίας έως ότου ολοκληρωθεί η εν εξελίξει ποινική σε βάρος του προσφεύγοντος, καθώς μπορούσε, κάτι που έπραξε άλλωστε, να προχωρήσει μέχρι την έκδοση οριστικής πειθαρχικής απόφασης. Οποιοσδήποτε περί του αντιθέτου ισχυρισμός κρίθηκε απορριπτέος. Επιπλέον, τονιζόταν η προβλεπόμενη στο άρθρο 114 του ν. 3528/2007 δυνατότητα να επαναληφθεί η πειθαρχική διαδικασία, σε περίπτωση έκδοσης αμετάκλητης αθωωτικής

¹⁶² Πρβλ. ΣτΕ 982/1996, ΣτΕ 4056/2000, ΣτΕ 2166/2011 και ΣτΕ 1264/2014.

¹⁶³ Πρβλ. Καίσαρη Α. «*Το Πειθαρχικό Δίκαιο των Υπαλλήλων του Δημοσίου*», ΝΟΜΟΡΑΜΑ, Αθήνα 2013.

¹⁶⁴ Πρβλ. Τάχος Α. – Συμεωνίδης Ι., «*Η Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα*», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.

¹⁶⁵ Βλ. Καίσαρη Α. ό.π., σελ. 265-266.

ποινικής απόφασης ή αμετάκλητου απαλλακτικού αθωωτικού βουλεύματος, για εκείνες τις πράξεις για τις οποίες ο προσφεύγων διώχθηκε πειθαρχικά.

3.5.3 Δέσμευση από αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου

Ο πειθαρχικός δικαστής δεσμεύεται από αμετάκλητη ποινική απόφαση ή από αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα, μόνον εφόσον από την απόφαση του ποινικού δικαστηρίου προκύπτει ρητώς η ύπαρξη ή η ανυπαρξία (η ταύτιση είναι το ζητούμενο σε κάθε περίπτωση) με τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση της παράβασης για την οποία ασκήθηκε πειθαρχική δίωξη υπό τις δεδομένες συνθήκες¹⁶⁶. Με άλλα λόγια δεσμεύεται ως προς τα πραγματικά στοιχεία της υπόθεσης για την εξακρίβωσή τους στο πλαίσιο της πειθαρχικής δίκης, τα οποία αποδείχθηκαν ή όχι κατά την προδικασία ή την κύρια διαδικασία της ποινικής δίκης, αλλά όχι για τον χαρακτηρισμό τους.

Παράδειγμα από τη νομολογία επί του θέματος παύσης της ποινικής δίωξης (ΣτΕ 76/2015): Το Διοικητικό Εφετείο που δίκασε την συγκεκριμένη υπόθεση έκρινε πως ο πειθαρχικός δικαστής δεν δεσμευόταν από τις ποινικές αποφάσεις των αρμόδιων δικαστηρίων τις οποίες ο εκκαλών είχε προσκομίσει στο Δευτεροβάθμιο Πειθαρχικό Συμβούλιο, επειδή δεν διαπιστώνονταν η ανυπαρξία των πραγματικών περιστατικών. Επρόκειτο για τις ακόλουθες αποφάσεις: α) Την απόφαση Μονομελούς Πλημμελειοδικείου περί παύσης, ελλείψει εγκλήσεως, ασκηθείσας σε βάρος του ποινικής δίωξης για κλοπή αντικειμένου ευτελούς αξίας, και β) την απόφαση Τριμελούς Πλημμελειοδικείου δυνάμει της οποίας ο εκκαλών κηρύχθηκε αθώος ως προς το αδίκημα της ψευδούς καταμήνυσης, λόγω αμφιβολιών αναφορικά με τον δόλο που απαιτούσε η στοιχειοθέτηση της υποκειμενικής υπόστασής του). Αντιθέτως, έκρινε ότι τα πραγματικά περιστατικά τα οποία προσδιορίζονταν τοπικά και χρονικά με κάθε λεπτομέρεια στο πρακτικό της προσβαλλόμενης απόφασης, στοιχειοθετούσαν πράγματι τα παραπτώματα που προβλέπονταν από τις διατάξεις των εδαφίων α' και γ' της παραγράφου 1 του άρθρου 14 του ΝΔ 935/1971, καθώς αναφέρονταν σε πράξεις που υποδήλωναν διαφθορά χαρακτήρα και μη πρόεουσα διαγωγή και οι οποίες έθιγαν την υπόληψη τόσο του ιδίου όσο και του Αστυνομικού Σώματος, θεωρήθηκε δε πως δικαιολογούσαν πλήρως την επιβολή της πειθαρχικής ποινής της απόταξης. Εξάλλου, πάντα σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου που δίκασε την υπόθεση, η απόφαση του πειθαρχικού συμβουλίου τεκμηριωνόταν βάσει συγκεκριμένων

¹⁶⁶ Πρβλ. ΣτΕ 1430/2005, ΣτΕ 76/2015 και ΣτΕ 918/2015.

στοιχείων του φακέλου της πειθαρχικής δικογραφίας (όπως: πόρισμα ένορκης διοικητικής εξέτασης, απολογία, καταθέσεις μαρτύρων, και άλλα έγγραφα) και κατά συνέπεια ήταν νομίμως και επαρκώς αιτιολογημένη, ενώ κρίθηκε απορριπτέος ο προβαλλόμενος λόγος περί πλάνης ως προς τα πράγματα ως ερειδόμενος επί λανθασμένης προϋπόθεσης.

Ως προς το ζήτημα της πλήρους ταύτισης μεταξύ των πραγματικών περιστατικών άσκησης ποινικής δίωξης με εκείνα για τα οποία ασκήθηκε πειθαρχική δίωξη, στην υπ' αρ. ΣτΕ 918/2015 απόφασή του, το Συμβούλιο της Επικρατείας ουσιαστικά επικύρωσε πειθαρχική ποινή επιβληθείσα στον προσφεύγοντα από διοικητικό όργανο, κρίνοντας πως ήταν σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, παρά την με εισαγγελική διάταξη απαλλαγή του για τα συναφή ποινικά αδικήματα.

Ειδικότερα, το δικάσαν Πειθαρχικό Συμβούλιο, μελετώντας και αξιολογώντας το σύνολο των στοιχείων του φακέλου της πειθαρχικής υπόθεσης, αποφάνθηκε ότι ο αιτών διέπραξε τα πειθαρχικά παραπτώματα που του αποδίδονταν. Περαιτέρω, το ίδιο πειθαρχικό όργανο αξιολόγησε τις συνθήκες υπό τις οποίες τελέστηκαν τα εν λόγω παραπτώματα, καθώς και την εν γένει συμπεριφορά του αιτούντος, και λαμβάνοντας υπόψη τη βαρύτητα των παραπτωμάτων για τα οποία κατηγορούνταν, τον βαθμό υπαιτιότητάς του, τον υπηρεσιακό του φάκελο, την προσωπικότητά του συνολικά και την σταδιοδρομία του ως ικανού καθηγητή και Πρύτανη ο οποίος κατά τη διάρκεια της θητείας του είχε συμβάλει στην πρόοδο του Πανεπιστημίου, αλλά και την αρχή της αναλογικότητας, οδηγήθηκε στην απόφαση πως η καταλληλότερη ποινή για να του επιβληθεί ήταν η ποινή της προσωρινής παύσης των τριάντισι (3 ½) μηνών. Αποφάνθηκε πως, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, η προσβαλλόμενη απόφαση αιτιολογείτο νομίμως και επαρκώς, τόσο όσον αφορά το σκεπτικό της που κατέληξε στην κρίση της για την στοιχειοθέτηση των αποδοθέντων στον αιτούντα και προβλεπόμενων στο άρθρο 326 του Ν. 5343/1932 πειθαρχικών παραπτωμάτων όσο και ως προς το σκέλος της επιμέτρησης της πειθαρχικής ποινής, απορρίπτοντας ως αβάσιμους τους περί του αντιθέτου λόγους της αιτήσεως ακυρώσεως.

Συγκεκριμένα, κρίθηκε ως απορριπτέος ο λόγος του αιτούντος περί μη διάπραξης του αδικήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης, γιατί κατά δήλωσή του δεν αναφέρθηκε σε συγκεκριμένα πρόσωπα αλλά σε πραγματικά περιστατικά προς διαφύλαξη του κύρους του Πανεπιστημίου, καθώς δεν είχε κατηγορηθεί για το αδίκημα αυτό. Θεωρήθηκε επίσης αβάσιμος ο λόγος που πρόβαλε περί συνδρομής στο πρόσωπό του συγγνωστής πλάνης,

καθώς ο ίδιος δεν αμφισβήτησε τα πραγματικά περιστατικά που αποτέλεσαν την αιτιολογική βάση της προσβαλλόμενης απόφασης.

Ο αιτών, με διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Πειραιά, απαλλάχθηκε της κατηγορίας περί υπεξαγωγής δημοσίων εγγράφων και υπεξαίρεσης στην υπηρεσία, ως προς την κατακράτηση των επίμαχων 165 εγγράφων. Η εν λόγω απαλλαγή όμως έλαβε χώρα, όχι επειδή διαπιστώθηκε η ανυπαρξία των πραγματικών περιστατικών που αποτέλεσαν εν μέρει τη βάση για την πρώτη πειθαρχική αγωγή σε βάρος του, αντίθετα μάλιστα, αλλά επειδή έγινε αποδεκτό πως ο αιτών, ο οποίος ομολόγησε ο ίδιος ενώπιον της Εισαγγελικής Αρχής την κατοχή των εγγράφων αυτών, δεν επιδίωξε μεθοδευμένα να αποστερήσει από το Πανεπιστήμιο τη δυνατότητα γνώσης του περιεχομένου αυτών αλλά προσπάθησε να προστατεύσει αποδεικτικά στοιχεία, ενεργών αυθαίρετα και κατά συνέπεια διαπράττοντας εν προκειμένω το αδίκημα της αυτοδικίας κατά το άρθρο 331 ΠΚ. Επιχείρημα που ενισχύεται από το γεγονός ότι με την ίδια εισαγγελική διάταξη κρίθηκε πως σε βάρος του αιτούντος έπρεπε να ασκηθεί ποινική δίωξη για την κατακράτηση του εμπιστευτικού πρωτοκόλλου του Πανεπιστημίου με όλα τα εκεί καταχωρημένα έγγραφα, τα οποία και δεν κατέστη δυνατό να βρεθούν.

Διαπιστώνεται λοιπόν, βάσει και των ανωτέρω ενδεικτικώς αναφερθέντων και άλλων αντίστοιχων κριθέντων υποθέσεων, πως σε κάθε περίπτωση ο πειθαρχικός δικαστής δεσμεύεται καθαρά όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της ποινικής υπόθεσης που συνιστούν ταυτόχρονα και πειθαρχικό αδίκημα, χωρίς να εξετάζει την υποκειμενική υπόσταση, ήτοι, την ύπαρξη ή όχι δόλου, ούτε το είδος της απόφασης (αθωωτική ή καταδικαστική) αλλά ούτε και αν πρόκειται για απαλλαγή λόγω αμφιβολιών. Δεν θα πρέπει όμως ο κατηγορούμενος να έχει κηρυχθεί αθώος λόγω αμφιβολιών ή λόγω άρσης του καταλογισμού ή του αξιοποίνου, σύμφωνα με τις διατάξεις του ποινικού νόμου¹⁶⁷.

Στο θέμα αυτό, η ελληνική νομολογία αντιμετώπιζε στο παρελθόν¹⁶⁸ την περίπτωση αθώωσης κάποιου υπαλλήλου λόγω αμφιβολιών, κατά τον ίδιο τρόπο όπως και την αθώωση του υπαλλήλου λόγω άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης, του καταλογισμού ή λόγω παύσης της σε βάρος του ασκηθείσας ποινικής δίωξης επειδή επήλθε παραγραφή ή επειδή δεν υπήρχε η απαιτούμενη έγκληση. Αυτό σημαίνει, πως τα διοικητικά δικαστήρια έκριναν

¹⁶⁷ Πρβλ. ΣτΕ 1926/1996, ΣτΕ 2019/2003, ΣτΕ 1430, 2701, 3751/2005, ΣτΕ 1930/2006, ΣτΕ 2770/2006, 1613/2012 και ΣτΕ 1615/2012.

¹⁶⁸ Ενδεικτικά, ΣτΕ 2701/2005, ΣτΕ 1430/2005, ΣτΕ 3751/2005, ΣτΕ 2572/1998, ΣτΕ 3489/1998, ΣτΕ 1926/1996, ΣτΕ 3125/1996, ΣτΕ 2293/1995, ΣτΕ 2248/1992, ΣτΕ 914/1991, ΣτΕ 708/1989, ΣτΕ 892/1988.

ότι δεν δεσμεύονται, και άρα ήταν ελεύθερα κατά την εκτίμηση των αποδείξεων, όσον αφορά την ποινική ευθύνη για τη διάπραξη μιας αξιόποινης πράξης ή για την παράλειψη μιας οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας προκειμένου να αποφευχθεί η επέλευση συγκεκριμένου αποτελέσματος, στην περίπτωση κατά την οποία ο υπάλληλος είχε απαλλαγεί της σχετικής κατηγορίας λόγω αμφιβολιών, με απόφαση του ποινικού δικαστηρίου. Ύστερα όμως από την έκδοση από το ΕΔΔΑ της απόφασης επί της υποθέσεως «Βασίλειος Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος» στις 27/09/2007, υπήρξε μια μεταστροφή στη σχετική νομολογία με την υπ' αριθ. 2690/2008 απόφαση του ΣτΕ, δυνάμει της οποίας τόσο το δικάζον πειθαρχικό όργανο όπως επίσης και το Συμβούλιο της Επικρατείας δεσμεύονται, πλέον, όταν υπάρχει αθώωση υπαλλήλου λόγω αμφιβολιών από ποινικό δικαστήριο¹⁶⁹. Το ΕΔΔΑ, στηριζόμενο αφενός στο τεκμήριο αθωότητας, όπως επίσης και στην παρ. 2 του άρθρου 6 της Ε.Σ.Δ.Α., έθετε ως προϋπόθεση για την δέσμευση του πειθαρχικού οργάνου από την εκδοθείσα αμετάκλητη αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου για υπάλληλο «λόγω αμφιβολιών», το να υπάρχει ταύτιση των πραγματικών εκείνων περιστατικών για τα οποία ο υπάλληλος αθώωθηκε από το ποινικό δικαστήριο με τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων θεμελιώθηκε η πειθαρχική δίωξή του.

Στο ίδιο εννοιολογικό πλαίσιο, ο πειθαρχικός δικαστής δεσμεύεται επίσης από αμετάκλητη ποινική απόφαση αρμόδιου δικαστηρίου στην οποία καταγράφεται η μη διαπίστωση της ύπαρξης των πραγματικών εκείνων στοιχείων που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση του ποινικού αδικήματος αλλά και του πειθαρχικού παραπτώματος¹⁷⁰. Όταν όμως τα περιστατικά έχουν διαπιστωθεί και διατυπωθεί στην (αμετάκλητη) ποινική απόφαση, δεν δύνανται να αμφισβητηθούν ούτε από τον υπάλληλο στον οποίο αφορούν (στην περίπτωση που τυχόν εκείνος προσφύγει κατά ενδεχόμενης καταδικαστικής σε βάρος του πειθαρχικής απόφασης), ως προς τη θεμελίωση της πειθαρχικής παράβασης για την οποία διώκεται.

Μία αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου όμως, δεν δεσμεύει το αποφασίζον πειθαρχικό όργανο όταν το ποινικό αδίκημα για το οποίο εκδόθηκε, στοιχειοθετήθηκε από πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης διαφορετικά από εκείνα που προκάλεσαν την

---

¹⁶⁹ Βλ. ΣτΕ 3272/2014, ΣτΕ 2689/2008 και ΣτΕ 2770/2006.

¹⁷⁰ Πρβλ. ΣτΕ 2717/1990 αλλά και ΣτΕ 2693, 4311/2012, ΣτΕ 2249, 2593/2013, ΣτΕ 1390, 3272/2014.

πειθαρχική δίωξη του ίδιου υπαλλήλου¹⁷¹. Μπορεί εντούτοις, ελευθέρως να τη λάβει απλώς υπόψη του (κατά τον σχηματισμό κρίσης).

Στις περιπτώσεις παύσης της ποινικής δίωξης (π.χ., λόγω παραγραφής, λόγω έλλειψης απαιτούμενης εγκλήσεως, λόγω μη απόδειξης κατά την ποινική διαδικασία ότι συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά έλαβαν χώρα), η πειθαρχική διαδικασία ως αυτοτελής και ανεξάρτητη δεν επηρεάζεται¹⁷² από την έκβαση αυτή, υπό τον όρο πάντα ότι δεν έχει διαπιστωθεί ανυπαρξία των πραγματικών περιστατικών στα οποία θεμελιώθηκε η άσκηση της εν λόγω πειθαρχικής δίωξης. Άλλωστε μόνη η παραγραφή ως όριο δηλώνει παρέλευση χρονικού σημείου πέραν του οποίου δεν νομιμοποιείται να επιληφθεί η δικαιοσύνη επί συγκεκριμένης υποθέσεως, αλλά σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί αιτιολογημένη απόφαση ποινικού δικαστηρίου για το αν πράγματι διαπράχθηκαν ή όχι τα όσα αποδίδονται στον ελεγχόμενο υπάλληλο, κάτι το οποίο συνιστά το κρίσιμο στοιχείο για την εξέλιξη της αντίστοιχης πειθαρχικής διαδικασίας.

3.5.4 Επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας

Η επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας αναφέρθηκε ήδη ως μία από τις περιπτώσεις παρέκκλισης από τον κανόνα της ανεξαρτησίας και αυτοτέλειας της πειθαρχικής από την ποινική (ή άλλη) δίκη. Θεωρείται ως ένα ιδιαίτερο ένδικο μέσο το οποίο προβλέπεται στις παρ. 4 και 5 του άρθρου 114 του ΥΚ και αποσκοπεί στην επίλυση της σύγκρουσης μεταξύ αποφάσεων πειθαρχικής και ποινικής δικαιοδοσίας για την ίδια υπόθεση, προς αποκατάσταση της ουσιαστικής νομιμότητας¹⁷³.

Στο άρθρο 143 του ΥΚ προβλέπεται ότι η επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας κατά τις προαναφερθείσες παραγράφους του άρθρου 114, μπορεί να γίνει κατόπιν σχετικού αιτήματος: α) των οργάνων των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 123 του ν. 3528/2007, υπό την προϋπόθεση ύπαρξης καταδικαστικής ποινικής απόφασης, δηλαδή, του Υπουργού, ή, όταν πρόκειται για υπαλλήλους ΝΠΔΔ: του Διοικητικού Συμβουλίου αυτού, του Υπουργού ή του Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης όταν περιέλθει σε γνώση του πειθαρχικό παράπτωμα το οποίο τελέστηκε από υπάλληλο ΝΠΔΔ που εποπτεύεται από τον ίδιο, και β) του ενδιαφερόμενου υπαλλήλου όταν υπάρχει αθωωτική απόφαση ποινικού

¹⁷¹ Πρβλ. ΣτΕ 1613/2012, ΣτΕ 1792/2012, ΣτΕ 3674/2014, ΣτΕ 4333/2014, ΣτΕ 3279/2017 και ΣτΕ 414/2018.

¹⁷² Πρβλ. ΣτΕ 468/1996, ΣτΕ 2495/2001 και ΣτΕ 76/2015.

¹⁷³ Καίσαρη Α. «Το Πειθαρχικό Δίκαιο των Υπαλλήλων του Δημοσίου», τόμος Α', ΝΟΜΟΡΑΜΑ, Αθήνα 2013, σελ. 268.

δικαστηρίου, μέσα σε αποκλειστική προθεσμία ενός (1) έτους από τη δημοσίευση της εν λόγω απόφασης.

Ειδικότερα, στην παρ. 4 του άρθρου 114 του ν. 3528/2007, όπως ισχύει, προβλέπεται σε ποιες περιπτώσεις / ποιες προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν για να την επανάληψη μιας πειθαρχικής διαδικασίας ενώ στην παράγραφο 5 του ίδιου άρθρου, γίνεται αναφορά στην επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας στην περίπτωση κατά την οποία η έκδοση καταδικαστικής ποινικής απόφασης έχει προηγηθεί της αντίστοιχης πειθαρχικής. Καταρχήν η επανάληψη επιβάλλεται όταν έχει ολοκληρωθεί η πειθαρχική διαδικασία και έχει επιβληθεί οποιαδήποτε πειθαρχική ποινή αλλά ακολουθήσει αμετάκλητη αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου ή αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα για την πράξη / πράξεις ή την παράλειψη / παραλείψεις για την οποία / τις οποίες έλαβε την πειθαρχική ποινή ο υπάλληλος. Προϋπόθεση είναι η σαφής αναφορά στην ποινική αυτή απόφαση ότι ο κατηγορούμενος δεν τέλεσε την πράξη για την οποία κατηγορήθηκε ή δεν παρέλειψε να κάνει τα όσα του αποδίδονται ότι όφειλε, δηλαδή απαιτείται να αναγράφεται ξεκάθαρα η τελική κρίση του ποινικού δικαστή ως προς τα πραγματικά περιστατικά για τα οποία του είχε επιβληθεί πειθαρχική ποινή¹⁷⁴. Η απαιτούμενη αυτή αναφορά βρίσκεται σε αντιστοιχία προς τη δέσμευση του πειθαρχικού δικαστή από την ύπαρξη των πραγματικών περιστατικών που στοιχειοθετούν το πειθαρχικό παράπτωμα, μέσω της ρητής και αναμφισβήτητης αναφοράς τους στο σώμα της αμετάκλητης ποινικής απόφασης ή του απαλλακτικού βουλεύματος.

Ομοίως, η πειθαρχική διαδικασία επαναλαμβάνεται (κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 143 του δημοσιόυπαλληλικού κώδικα) όταν μετά την έκδοση πειθαρχικής απόφασης είτε απαλλακτικής είτε καταδικαστικής με ποινή κατώτερη της οριστικής παύσης, εκδοθεί αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση από ποινικό δικαστήριο με την οποία διαπιστώνεται ότι υπάρχουν τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν την αντικειμενική υπόσταση παραπτώματος της περίπτωσης α' της παραγράφου 5 του άρθρου 109 του ίδιου νόμου¹⁷⁵. Πρόκειται για τα παραπτώματα των περιπτώσεων α, γ, δ, θ, της παραγράφου 1 του άρθρου 107 του ν. 3528/2007, όπως ισχύουν, για τα οποία προβλέπεται ως κατώτερη ποινή εκείνη του υποβιβασμού.

¹⁷⁴ Πρβλ. ΣτΕ 1655/1997 και 1627/1999.

¹⁷⁵ Πρβλ. ΣτΕ 2251/2003, ΣτΕ 2591/2013, ΣτΕ 3330/2013 και ΣτΕ 1105/2014. Επίσης, Γνμδ379/2003 ΝΣΚ.

Λόγος επανάληψης της πειθαρχικής διαδικασίας υφίσταται¹⁷⁶ και στην περίπτωση που η πειθαρχική τιμωρία του υπαλλήλου στηρίχτηκε στην συνεκτίμηση περισσοτέρων της μιας πράξεων ή παραλείψεων του, για ορισμένες όμως εξ αυτών εκδόθηκε αργότερα αμετάκλητη αθωωτική ποινική απόφαση ή αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα. Προϋπόθεση αποτελεί και εδώ η ρητή αναφορά / αιτιολογία στο κείμενο της αθωωτικής απόφασης πως ο υπάλληλος που ελέγχεται πειθαρχικά είτε δεν διέπραξε κάτι παράνομο είτε δεν παρέλειψε να εκτελέσει οφειλόμενες νόμιμες ενέργειες, δηλαδή απαιτείται ξεκάθαρη κρίση όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά για τα οποία του είχε επιβληθεί πειθαρχική ποινή από το αρμόδιο πειθαρχικό όργανο.

Έχει κριθεί¹⁷⁷, πως οι διατάξεις που ορίζουν τι ισχύει ως προς την επανάληψη της πειθαρχικής δίκης μπορούν να τύχουν αναλογικής εφαρμογής και στην περίπτωση που έχει εκδοθεί απόφαση υπέρ του υπαλλήλου από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Στην παρ. 6 του άρθρου 114 του ν. 3528/2007 όπως ισχύει, άρθρο στο οποίο εξετάζεται η σχέση μεταξύ πειθαρχικής διαδικασίας και ποινικής δίκης, γίνεται λόγος και για την υποχρέωση του αρμόδιου Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών να ανακοινώνει χωρίς χρονική καθυστέρηση στην προϊσταμένη αρχή του υπαλλήλου την ποινική δίωξη που ασκήθηκε εναντίον του, όπως επίσης και την απόφαση ή το βούλευμα με το οποίο τερματίστηκε η δίωξη. Κατά μία άποψη¹⁷⁸, η εν λόγω ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, δηλαδή όχι μόνο κατά την ανακοίνωση άσκησης ποινικής δίωξης, αλλά και στην περίπτωση που η υπόθεση παραπεμφθεί στο ακροατήριο, όπως επίσης και κατά την έκδοση δικαστικής απόφασης σε πρώτο βαθμό, και στην περίπτωση άσκησης ενδίκων μέσων, ακόμα και απαλλακτικού βουλεύματος.

Επί εγκλεισμού υπαλλήλου σε σωφρονιστικό κατάστημα, ο διευθυντής φυλακών υποχρεούται σε άμεση σχετική γνωστοποίηση στην προϊσταμένη αρχή του υπαλλήλου, ήτοι, στον Υπουργό, στον Περιφερειάρχη, στον Δήμαρχο, στον Πρύτανη, στον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου ενός Ν.Π.Δ.Δ., αλλά όχι στον άμεσο προϊστάμενο του υπαλλήλου αυτού.

Κατά το άρθρο 112 του ν. 3528/2007, όταν ένα πειθαρχικό παράπτωμα αποτελεί και ποινικό αδίκημα, τότε δεν παραγράφεται εάν δεν έχει παραγραφεί προηγουμένως το ποινικό

---

¹⁷⁶ Γνωμοδότηση ΝΣΚ 251/2017.

¹⁷⁷ Βλ. ΣτΕ 1597/1996.

¹⁷⁸ Πανταζής Ν., «Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015, σελ. 198.

αδίκημα. Αν προηγηθεί παύση της ποινικής δίωξης υπαλλήλου λόγω παραγραφής του ποινικού αδικήματος ενώ το πειθαρχικό αδίκημα για τις ίδιες πράξεις δεν έχει υποπέσει σε παραγραφή, τότε η εξέλιξη της πειθαρχικής διαδικασίας δεν επηρεάζεται από το γεγονός αυτό¹⁷⁹. Διαφοροποίηση υπάρχει όταν το πειθαρχικό παράπτωμα δεν αποτελεί και ποινικό αδίκημα (π.χ., στην περίπτωση της αμέλειας ή της ατελούς εκπλήρωσης του υπηρεσιακού καθήκοντος)¹⁸⁰. Εάν τυχόν μετά την άσκηση ποινικής δίωξης και την εκκίνηση της πειθαρχικής διαδικασίας, εκδοθεί ευμενέστερος ποινικός νόμος βάσει του οποίου το ποινικό αδίκημα παραγράφεται, και αυτό διαπιστωθεί με απόφαση ποινικού δικαστηρίου ή βούλευμα, δημιουργείται μια πραγματικότητα η οποία πρέπει να αξιολογηθεί τόσο από το δικαστήριο όσο και από το πειθαρχικό όργανο¹⁸¹.

Από τα μέχρι τώρα συνάγεται ο βαθμός επηρεασμού αλλά και αυτοτέλειας / ανεξαρτησίας της πειθαρχικής από την ποινική διαδικασία επί των ίδιων πραγματικών παραβατικών γεγονότων, στοχεύοντας στη διασφάλιση διαφορετικών εννόμων αγαθών (την αποκατάσταση της διαταραχθείσας νομιμότητας από την απαξία της πράξης εντός της δημόσιας υπηρεσίας επιδιώκει η μία διαδικασία, και εντός της κοινωνίας επιδιώκει η άλλη). Εξάλλου και από τη μέχρι τώρα εφαρμογή της αρχής *non bis in idem* στην εσωτερική νομική πραγματικότητα, συνάγεται η αναγνώριση της αυτοτέλειας των δύο διαδικασιών¹⁸², λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη και την εξέλιξη αντιμετώπισης της αρχής σε υπερεθνικό επίπεδο, καθώς δεν εμποδίζεται η επιβολή ποινικής και πειθαρχικής κύρωσης για το ίδιο ακριβώς παράπτωμα, αλλά δεν επιτρέπεται να διωχθεί ο ίδιος υπάλληλος για το ίδιο πειθαρχικό παράπτωμα για δεύτερη φορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η αρχή *ne (non) bis in idem*

Σε ποιες περιπτώσεις είναι δυνατή η επιβολή ποινικής και πειθαρχικής κύρωσης για το ίδιο ακριβώς παράπτωμα στον ίδιο υπάλληλο, και σε ποιες δεν επιτρέπεται η δίωξή του για δεύτερη φορά για το ίδιο πειθαρχικό αδίκημα, αποφασίζεται εφαρμόζοντας την αρχή *ne bis in idem*.

---

¹⁷⁹ Βλ. ΣτΕ 2540/2001.

¹⁸⁰ Πρβλ. ΣτΕ 786, 2302, 2764/1990.

¹⁸¹ Βλ. ΣτΕ 2174/1999.

¹⁸² Πρβλ. ΣτΕ 2472/2011.

4.1 Η αρχή *non bis in idem* ως γενική αρχή δικαίου

Η αρχή *ne bis in idem* αναγνωρίζεται ως γενική αρχή δικαίου στις σύγχρονες έννομες τάξεις, όπως επίσης και ως ατομικό δικαίωμα¹⁸³. Η εφαρμογή της δίνει στην πολιτεία το δικαίωμα (αν όχι την υποχρέωση) να υποβάλλει μόνο μία φορά το άτομο να υποστεί την ποινική διαδικασία από την άσκηση δίωξης μέχρι την ολοκλήρωσή της με την έκδοση αμετάκλητης απόφασης. Η σημασία της αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων, στην απόφαση του δικαστή του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ Hugo Black, στην υπόθεση του 1957 *Green v. United States*¹⁸⁴, όπου ουσιαστικά αναφέρεται πως το κράτος δεν θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να διώκει και πολύ περισσότερο να καταδικάζει το ίδιο άτομο, με όλο το άγχος, την ανασφάλεια, ακόμα και τα έξοδα που κάτι τέτοιο συνήθως συνεπάγεται, ενώ η όλη διαδικασία εμπεριέχει τον κίνδυνο να καταδικαστεί παρόλο που μπορεί να είναι αθώο.

Η εν λόγω αρχή κατοχυρώνεται νομικά στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, στο 7^ο πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και στη Σύμβαση για την Εφαρμογή της Συμφωνίας του Σένγκεν. Αποσκοπεί δε στην προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών έναντι της καταχρηστικής άσκησης της κρατικής εξουσίας.

Τέλος, ως διατάξεις που κατοχυρώνουν την υπερεθνική ισχύ της αρχής *ne bis in idem* σε πλαίσιο ευρωπαϊκό, αναφέρονται η Σύμβαση της 26-05-1997 σχετικά με την καταπολέμηση της δωροδοκίας στις περιπτώσεις που ενέχονται υπάλληλοι των Κρατών - Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως επίσης και η Σύμβαση της 26-07-1995 που αναφέρεται στην προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αλλά και των συναφών με αυτή πρωτοκόλλων. Αμφότερες κυρώθηκαν με τον ν. 2803/2000.

4.2 Η 'ποινική' προέλευση της αρχής *ne (non) bis in idem*

Όπως ήδη αναφέρθηκε στις αρχικές σελίδες της παρούσας εργασίας, με την καθιέρωση της αρχής *ne (non) bis in idem* ουσιαστικά θεμελιώνεται η προστασία του ατόμου από την διπλή ποινική δίωξη ή / και καταδίκη του για την ίδια πράξη, εφόσον για την πράξη αυτή έχει προηγηθεί αθώωση ή αμετάκλητη καταδίκη του από αρμόδιο δικαστήριο της ίδιας

¹⁸³ Πρβλ. Αναγνωστόπουλος Η., *Ne bis in idem. Ευρωπαϊκές και Διεθνείς όψεις*, εκδόσεις Σάκκουλα 2008, σελ. 1.

¹⁸⁴ Βλ. Thomas G.C., «*Double Jeopardy, The history, the Law*», New York, University Press, New York/London 1998, σελ. 61.

χώρας. Η εν λόγω αρχή είναι ιδιαίτερης σημασίας για το Ποινικό Δίκαιο και κατοχυρώνεται ρητά στην παράγραφο 1 του άρθρου 4 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην παράγραφο 7 του άρθρου 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, όπως επίσης και στο άρθρο 50 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην δε εσωτερική έννομη τάξη, η κατοχύρωση της αρχής εντοπίζεται στο άρθρο 57 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπου προβλέπεται με σαφήνεια πως στην περίπτωση που κάποιος έχει καταδικαστεί αμετάκλητα ή έχει αθωωθεί ή έχει παυθεί η σε βάρος του ασκηθείσα ποινική δίωξη, δεν μπορεί να διωχθεί ξανά για την ίδια πράξη, ακόμη και αν η πράξη χαρακτηριστεί με διαφορετικό τρόπο.

Η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* κατά τη διατύπωση του άρθρου 4 του 7^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ουσιαστικά απαιτεί τόσο η υπόθεση που έχει ολοκληρωθεί με την έκδοση αμετάκλητης απόφασης όσο και η υπόθεση που ακολουθεί και σχετίζεται με την προηγούμενη και εξ αφορμής της οποίας τίθεται το ερώτημα παραβίασης της ανωτέρω αρχής, να έχουν ποινικό χαρακτήρα. Υπό αυτή την έννοια, για να τύχει εφαρμογής επί σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων που επιβλήθηκαν από ανεξάρτητες μεταξύ τους διαδικασίες για την ίδια παράβαση¹⁸⁵, οι κυρώσεις αυτές θα πρέπει να είναι ποινικής φύσεως¹⁸⁶.

Όπως προκύπτει από αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,¹⁸⁷ η έννοια της ποινικής δίωξης ή της ποινικής καταδίκης, εκλαμβάνεται ως αντίστοιχη με ότι ορίζεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ ως κατηγορία «ποινικής φύσεως». Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Maresti κατά Κροατίας*, αναφέρεται πως όπου η ποινή η οποία ενδέχεται να επιβληθεί ή επιβάλλεται στον προσφεύγοντα, συνεπάγεται την απώλεια της ελευθερίας του, τότε υπάρχει ένα τεκμήριο που [πρέπει να] συνοδεύει την επιβολή της, ότι οι κατηγορίες είναι ποινικές. Στην συγκεκριμένη υπόθεση, ο προσφεύγων στις 29/06/2005 είχε κριθεί ένοχος του ότι στις 15/06/2005 υπό την επήρεια αλκοόλ είχε προσβάλλει, δημοσίως, λεκτικά και ακολούθως είχε χτυπήσει σε διάφορα σημεία του σώματός του άλλο άτομο

¹⁸⁵ Δημητρακόπουλος Ι., *Διοικητικές κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, κυρίως σελ. 169.

¹⁸⁶ Πρβλ: ΣτΕ 3611/2003, ΣτΕ 3717/2004, ΟλΣτΕ 990/2004, ΣτΕ 2447/2009, ΣτΕ 4162/2012 και ΣτΕ 1326/2013. Ομοίως, ΕΔΔΑ, *Kurdov & Ivanov κατά Βουλγαρίας*, 31.05.2011. Βλ. και: Δημητρακόπουλος Ι., *Διοικητικές κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 50.

¹⁸⁷ Βλ., ενδεικτικά, ΕΔΔΑ, *Haarvig κατά Νορβηγίας*, 11.12.2007, *Maresti κατά Κροατίας*, 25.06.2009.

προκαλώντας του σωματικές βλάβες. Στις 14/07/2005, κατηγορήθηκε για πρόκληση βαριάς σωματικής βλάβης σε άλλο άτομο. Στις 19/05/2006 το αρμόδιο δικαστήριο της χώρας του με βάση τα στοιχεία του φακέλου του τον θεώρησε υπότροπο και τον έκρινε ένοχο και για τις δύο υποθέσεις, ορίζοντας και την ένταξή του σε πρόγραμμα απεξάρτησης από το αλκοόλ κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής του. Στις 30/06/2006 η συνολική ποινή του μειώθηκε σε φυλάκιση επτά (7) μηνών. Ο ίδιος προσέφυγε θεωρώντας πως η απόφαση της 30/06/2006 δεν του είχε επιδοθεί νομίμως, παραβιάζοντας έτσι το δικαίωμά του για χρήση κάποιου μέσου θεραπείας (για άσκηση ενδίκου μέσου εντός της χώρας του).

Επομένως, μόνο ο νομικός χαρακτηρισμός μιας διαδικασίας κατά την έννομη τάξη ενός κράτους δεν αρκεί για να κριθεί αν τυγχάνει εφαρμογής σε μια συγκεκριμένη υπόθεση η αρχή *non bis in idem* κατά το άρθρο 4 του 7^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Σε διαφορετική περίπτωση, καθένα από τα συμβαλλόμενα κράτη ενδεχομένως να εφαρμόζε την αρχή στηριζόμενο σε ερμηνεία όχι απαραίτητα ταυτόσημη με εκείνη της ΕΣΔΑ, καθώς δεν αποκλείεται να χαρακτηρίζονταν ως κυρώσεις διοικητικής φύσεως κάποιες που στην πραγματικότητα θα είχαν ποινικό χαρακτήρα, το οποίο πρακτικά θα σήμαινε πως η εφαρμογή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ θα εξαρτιόταν από την ερμηνεία που θα της προσέδιδαν αλλά και τη βούληση των επιμέρους κρατών¹⁸⁸.

Παρόλα αυτά, το εθνικό δίκαιο δεν αγνοείται τελείως κατά τη λήψη αποφάσεων από το ΕΔΔΑ, αντιθέτως, ξεκινά από εκεί (όπως συνάγεται από το γεγονός ότι στα κείμενα των αποφάσεων του μνημονεύονται τα σχετικά άρθρα της εθνικής νομοθεσίας στην οποία εντάσσεται η εκάστοτε εξεταζόμενη υπόθεση) προκειμένου στη συνέχεια να εξετάσει και να συμπεράνει αν έχουν παραβιαστεί τα δικαιώματα που προασπίζονται μέσω της ΕΣΔΑ και των πρωτοκόλλων της¹⁸⁹, στο πλαίσιο των δημοκρατικών αρχών ενός κράτους δικαίου. Ενδεικτική είναι εδώ η υπόθεση *Engel κλπ. έναντι Κάτω Χωρών*, όπου όλοι οι προσφεύγοντες ήταν στρατιώτες που υπηρετούσαν, τουλάχιστον κατά τον χρόνο της προσφυγής, σε διαφορετικά Σώματα των ολλανδικών Ενόπλων Δυνάμεων. Σε ξεχωριστές περιπτώσεις τους είχαν επιβληθεί διάφορες ποινές από τους ανωτέρους τους για παραβιάσεις της στρατιωτικής πειθαρχίας. Οι προσφεύγοντες απευθύνθηκαν αρχικά στον υπεύθυνο παραπόνων και τελικά στο Ανώτερο Στρατιωτικό Δικαστήριο, το οποίο σε δύο από τις

¹⁸⁸ Πρβλ. ΕΔΔΑ, απόφαση *Göktan κατά Γαλλίας*, 02/07/2002, όπου διευκρινίζεται πως η έννοια της ποινικής φύσεως θα πρέπει να προσδιορίζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις διατάξεις της Συνθήκης.

¹⁸⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας*, 08/06/1976.

αναφερόμενες εδώ περιπτώσεις μείωσε την αρχικώς επιβληθείσα ποινή. Κάποιες από τις κυρώσεις συνεπάγονταν την παραμονή των στρατιωτών σε πειθαρχική μονάδα για ορισμένους μήνες ενώ για κάποιες άλλες το Δικαστήριο έκρινε πως η διάρκειά τους ήταν τόσο σύντομη που δεν μπορούσε να τις κατηγοριοποιήσει ως ‘ποινικής φύσεως’. Το ΕΔΔΑ έκρινε πως οι ποινές που τους επιβλήθηκαν δικαιολογούνταν από τον σύννομο σκοπό τήρησης της στρατιωτικής πειθαρχίας, και δεν αποτελούσαν δυσμενή διακριτική μεταχείριση έναντι των υπολοίπων στρατιωτικών, οπότε απέρριψε την προσφυγή.

Ωστόσο, αν και το βασικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω αρχής βρίσκεται στο ποινικό δίκαιο, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ακολουθεί μια πιο διασταλτική ερμηνεία της έννοιας της ποινής και της ποινικής διαδικασίας ώστε να συμπεριλαμβάνει και διοικητικές κυρώσεις. Στόχος της συγκεκριμένης ερμηνευτικής προσέγγισης ήταν¹⁹⁰ να αποτραπεί η καταστρατήγηση της αρχής *ne bis in idem* που θα επέρχετο με τη σωρευτική επιβολή ποινικών αλλά και διοικητικών κυρώσεων, υπό τον όρο φυσικά ότι οι κυρώσεις αυτές έχουν ουσιαστικά ποινικό χαρακτήρα¹⁹¹.

4.2.1 Κριτήρια της υπόθεσης Engel κ.ά. κατά Κάτω Χωρών

Το ζήτημα της πραγματικής φύσης των κυρώσεων, δηλαδή ποινικής ή διοικητικής, ουσιαστικά απαντάται επί τη βάση των κριτηρίων Engel, που ονομάστηκαν έτσι από την αντίστοιχη απόφαση του ΕΔΔΑ επί της υπόθεσης Engel κ.ά. έναντι Κάτω Χωρών, της 08/06/1976. Με την εν λόγω απόφαση, το ΕΔΔΑ ερμήνευσε τον όρο ‘ποινική διαδικασία’ χρησιμοποιώντας τα προαναφερθέντα κριτήρια για να επεκτείνει τις εγγυήσεις των άρθρων 6 και 7 της ΕΣΔΑ και σε κυρώσεις οι οποίες –τουλάχιστον τυπικά – χαρακτηρίζονται ως διοικητικές.

Σε αυτό το πλαίσιο, στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προκειμένου να χαρακτηριστεί μία κύρωση ως ποινική, κατά το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, χρησιμοποιούνται τρία (3) κριτήρια, επονομαζόμενα και κριτήρια Engel από την απόφαση όπου διατυπώθηκαν για πρώτη φορά¹⁹²: α) Η συγκεκριμένη παράβαση να προβλέπεται στο εθνικό ποινικό δίκαιο. β) Το είδος της παράβασης και ο σκοπός της κύρωσης που προβλέπεται για τον παραβάτη. γ) Η

¹⁹⁰ Βλ. Πρεβεδούρου Ε., «Η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων - Με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015», <https://www.prevedourou.gr>.

¹⁹¹ Ο.π.

¹⁹² Ο.π..

φύση και η αυστηρότητα της κύρωσης που ενδέχεται να επιβληθεί στον ελεγχόμενο υπάλληλο.

Καταρχήν, εξετάζεται ποιους αφορά ο κανόνας η παράβαση του οποίου επισύρει κυρώσεις. Όταν ο κανόνας που παραβιάζεται αφορά το σύνολο των πολιτών και όχι μια συγκεκριμένη ομάδα αυτού με ιδιαίτερα κοινά χαρακτηριστικά, όπως ισχύει για παράδειγμα στο πειθαρχικό δίκαιο, θεωρείται ως ένδειξη του ποινικού χαρακτήρα της κύρωσης. Αν η επιβολή της αποσκοπεί σε χρηματική αποζημίωση λόγω της βλάβης που προκλήθηκε από την πράξη ή την παράλειψη, τότε μια τέτοια κύρωση δεν έχει ποινικό χαρακτήρα¹⁹³. Αν όμως αποβλέπει στην τιμωρία του δράστη προς αποφυγή τέλεσης παρόμοιων πράξεων στο μέλλον από τον ίδιο (υποτροπή) αλλά και από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας (αποτρεπτική δράση / παραδειγματισμός), αυτού του είδους η κύρωση θεωρείται ότι έχει ποινικό χαρακτήρα¹⁹⁴. Για παράδειγμα, αυτό αναφέρεται στην απόφαση ΕΔΔΑ Zolotukhin κατά Ρωσίας (10/02/2009)¹⁹⁵, η οποία αφορούσε την περίπτωση επιβολής προστίμου στον προσφεύγοντα επειδή προσήχθη σε αστυνομικό τμήμα ευρισκόμενος σε κατάσταση μέθης και προέβη σε λεκτική βία κατά αστυνομικών, ενώ παράλληλα του ασκήθηκε και ποινική δίωξη για παραβίαση διατάξεων που διασφάλιζαν τη δημόσια τάξη. Επιπροσθέτως, με την εν λόγω απόφαση, και εναρμονίζοντας τις διαφορετικές - ενίοτε και αντιφατικές - ερμηνείες που δίνονταν έως τότε, παγιώθηκε η ερμηνεία που δίνει το Δικαστήριο στην έννοια «ίδια παράβαση» η οποία είναι ουσιαστικής σημασίας για το στοιχείο «idem» και κατ' επέκταση για μια αποτελεσματικότερη προστασία του δικαιώματος. Σύμφωνα με αυτή, προϋπόθεση για την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* είναι η ταυτότητα ή η ουσιώδης ομοιότητα των πραγματικών περιστατικών μεταξύ τους, από το ίδιο πρόσωπο και με ενότητα τόπου και χρόνου. Δεν περιλαμβάνεται η ταυτότητα του προστατευόμενου έννομου αγαθού, που ενδέχεται να περιόριζε το πεδίο εφαρμογής της αρχής¹⁹⁶.

Ομοίως, τουλάχιστον σύμφωνα με την πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ, ποινική κύρωση υφίσταται και όταν μέσω της επιβαλλόμενης ποινής επιδιώκεται η προστασία εννόμων αγαθών τα οποία προστατεύονται ως επί το πλείστον από την ποινική νομοθεσία¹⁹⁷.

¹⁹³ Πρβλ. ΕΔΔΑ, απόφαση *Jussila κατά Φινλανδίας* 23/11/2006.

¹⁹⁴ Πρβλ. ΕΔΔΑ, απόφαση *Zolotukhin κατά Ρωσίας*, 10/02/2009 και ΣτΕ 3182/2010.

¹⁹⁵ Πρβλ. Πρεβεδούρου Ε., «*Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων - Με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015*», www.prevedourou.gr.

¹⁹⁶ Ο.π., και στο Δημητρακόπουλος Ι., *Ne bis in idem και επιβολή δεύτερου διοικητικού προστίμου* (Σχόλιο στις αποφάσεις ΣτΕ 108/2015 εν συμβ. και ΣτΕ 1091/2015), στο: <http://www.humanrightscaselaw.gr>

¹⁹⁷ Πρεβεδούρου Ε., ό.π..

γ) Το τρίτο κριτήριο σχετίζεται με το είδος και τη βαρύτητα της προβλεπόμενης κύρωσης για τον κατηγορούμενο. Μια ποινή εγκλεισμού έχει αναμφισβήτητα ποινικό χαρακτήρα δύσκολα ανατρέψιμο ενώ το ίδιο ισχύει και για εκείνες τις χρηματικές ποινές για τις οποίες η μη καταβολή τους ενδέχεται να συνεπάγεται ποινή στερητική της ελευθερίας¹⁹⁸.

Ως προς τα ανωτέρω κριτήρια σημειώνονται τα εξής: Το πρώτο κριτήριο λειτουργεί ως επί το πλείστον ως σημείο αναφοράς, καθώς αφορά διοικητικές παραβάσεις και διοικητικές κυρώσεις οι οποίες, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ποινικές. Αλλά ακόμα και αν το εθνικό δίκαιο αντιμετωπίζει μια παράβαση ως διοικητική, κάτι τέτοιο δεν είναι δεσμευτικό για το ΕΔΔΑ, το οποίο μπορεί να αποφανθεί ότι είναι κατ' ουσίαν ποινική¹⁹⁹.

Ως προς το δεύτερο κριτήριο, το ΕΔΔΑ αναζητά καταρχήν τον βαθμό στον οποίο τα έννομα αγαθά που επιδιώκονται να προστατευθούν μέσω της επιβληθείσας κύρωσης εντάσσονται στο πεδίο ενδιαφέροντος του ποινικού δικαίου²⁰⁰ αλλά και ο κατασταλτικός / τιμωρητικός (άρα, ποινικός) χαρακτήρας της κύρωσης. Επιπλέον, εξετάζεται ποιους αφορούν οι κυρώσεις που προβλέπονται από την εσωτερική έννομη τάξη: μια συγκεκριμένη κατηγορία πολιτών με διακριτά χαρακτηριστικά (π.χ., δημόσιοι υπάλληλοι) ή ένα ευρύτερο σύνολο προσώπων. Στην πρώτη περίπτωση δεν πρόκειται για ποινικές κυρώσεις ενώ στη δεύτερη όταν η ποινή έχει γενικότερη εφαρμογή στην εσωτερική έννομη τάξη, αυτό αποτελεί ένδειξη του ποινικού χαρακτήρα της. Ως εκ τούτου, η παρ. 1 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, δεν καλύπτει τις κυρώσεις που επιβάλλονται σε δημόσιο υπάλληλο ως αποτέλεσμα της πειθαρχικής διαδικασίας.

Σε ότι αφορά το τρίτο εκ των κριτηρίων, όπου εξετάζεται ο βαθμός αυστηρότητας της απειλούμενης κύρωσης, η φύση και η βαρύτητα της κύρωσης, το ζητούμενο είναι αν μέσω της ποινής επιδιώκεται η τιμωρία του δράστη και η αποφυγή υποτροπής. Επίσης ερευνάται ποια είναι η βαρύτερη προβλεπόμενη κύρωση για το συγκεκριμένο αδίκημα τη δεδομένη χρονική στιγμή, ανεξάρτητα από την ποινή που τελικά επιβάλλεται. Επομένως, αν για μια συγκεκριμένη παράβαση προβλέπεται στερητική της ελευθερίας ποινή, συμπεραίνεται ότι έχει καταρχήν ποινικό χαρακτήρα,²⁰¹ καθώς οι ποινικές κατηγορίες και διώξεις εφόσον

¹⁹⁸ Πρβλ. ΕΔΔΑ, απόφαση *Žugić κατά Κροατίας*, 31/05/2011.

¹⁹⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας*.

²⁰⁰ Ο.π.. Πρβλ. Δημητρακόπουλος Ι., *Διοικητικές κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 50, και Πρεβεδούρου Ε., ό.π..

²⁰¹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Maresti κατά Κροατίας*, 25/09/2009.

αποδειχθούν μπορούν να οδηγήσουν τον κατηγορούμενο σε στέρηση της ελευθερίας του, και αυτό δεν ανατρέπεται παρά μόνον για εξαιρετικούς λόγους. Επιβολή κύρωσης ποινικού χαρακτήρα συνιστά και η επιβολή χρηματικής ποινής, για τη μη καταβολή της οποίας το άτομο απειλείται με ποινή στερητική της ελευθερίας, ή εκείνη που καταχωρείται στο ποινικό μητρώο. Σύμφωνα με τον Δημητρακόπουλο²⁰², το ύψος του ποσού της χρηματικής κύρωσης εξετάζεται σε συνάρτηση με τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα όπου επιβάλλεται το πρόστιμο, οι οποίες εκτιμώνται βάσει του κατώτατου μισθού και του μέσου ετήσιου ατομικού εισοδήματος. Υπό αυτή τη θεώρηση, το ίδιο ακριβώς χρηματικό πρόστιμο σε μία χώρα μπορεί να είναι υψηλό και η κύρωση να έχει ποινικό χαρακτήρα ενώ για κάποια άλλη να θεωρείται αρκετά χαμηλό και άρα μη ποινικής φύσεως η αντίστοιχη ποινή.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, ενδεικτικά αναφέρεται πως από το ΕΔΔΑ έχει κριθεί ότι η απόλυση πρώην μελών της ΚGB από θέσεις που κατείχαν στον δημόσιο τομέα της Λιθουανίας, με τον επιπρόσθετο περιορισμό της απαγόρευσης για δέκα χρόνια κατοχής θέσεων δημοσίων υπαλλήλων και ορισμένων κλάδων του ιδιωτικού τομέα, δεν εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ ούτε υπό το ποινικό ούτε υπό το αστικό σκέλος της διάταξης²⁰³. Αντιθέτως, θεωρήθηκε πως ψευδής δήλωση Πολωνού δημοσίου υπαλλήλου ότι ουδέποτε συνεργάστηκε με τις κομμουνιστικές αρχές, η οποία είχε οδηγήσει στην απόλυσή του, εμπίπτει στην έννοια της «ποινικής φύσεως» κατηγορίας²⁰⁴. Σε άλλη υπόθεση, επί πειθαρχικής διαδικασίας, η οποία οδήγησε στην αυτεπάγγελτη συνταξιοδότηση Γάλλου δημοσίου υπαλλήλου, το Δικαστήριο δεν αναγνώρισε τον ποινικό χαρακτήρα της κύρωσης, όπως ορίζει την έννοια αυτή το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, στο μέτρο που οι αρχές διατήρησαν την απόφασή τους σε καθαρά διοικητικό επίπεδο²⁰⁵. Στην ίδια κατεύθυνση, απόφαση επί τριετούς διαγραφής δικηγόρου από τα μητρώα δικηγόρων, αντιμετωπίστηκε ως μη έχουσα ποινικό χαρακτήρα²⁰⁶.

Από τα προαναφερθέντα, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η φύση και η βαρύτητα της κύρωσης ερμηνεύονται και αξιολογούνται πάντα μέσω της δυνατότητας μετατροπής /

---

²⁰² Βλ. Δημητρακόπουλος Ι., *Διοικητικές κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 54.

²⁰³ ΕΔΔΑ *Sidabras και Dziantas κατά Λιθουανίας*.

²⁰⁴ ΕΔΔΑ *Matyjel κατά Πολωνίας*, 2007.

²⁰⁵ ΕΔΔΑ *Mouillet κατά Γαλλίας*, 13/09/2007.

²⁰⁶ Ο.π., και επίσης: ΕΔΔΑ, *Muller – Hartburg κατά Αυστρίας*, 2013, ΕΔΔΑ, *Βαγενάς κατά Ελλάδος*, 23/11/2011.

αποτύπωσής τους σε ποινικούς όρους, κάτι που συνδέεται με τον κατασταλτικό / τιμωρητικό της χαρακτήρα, αλλά και με την τυχόν ιδιότητα των πολιτών στους οποίους επιβάλλεται.

Σημειώνεται, όπως έγινε ήδη μνεία παραπάνω, πως το ΕΔΔΑ, προκειμένου να διαμορφώσει την κρίση του ως προς την συνδρομή ή μη του τρίτου κριτηρίου, δεν εξετάζει μόνο τις ποινές, οι οποίες τελικώς επιβλήθηκαν, αλλά και την βαρύτητα της εκ του νόμου προβλεπόμενης ως ανώτερης δυνάμενης να επιβληθεί ποινής²⁰⁷.

Τα προαναφερθέντα τρία κριτήρια δεν απαιτείται να συρρέουν. Αρκεί η στοιχειοθέτηση έστω ενός για την αποδοχή της ύπαρξης κατηγορίας ποινικής φύσεως και τη συνακόλουθη εφαρμογή της παρ. 1 του άρθρου 6 ΕΣΔΑ.

Με βάση τα κριτήρια αυτά, το ΕΔΔΑ κατέταξε στις ποινικές κυρώσεις τις επιβαλλόμενες από την ελληνική έννομη τάξη επί τελωνειακών παραβάσεων²⁰⁸, παρόλο που ο οικονομικός χαρακτήρας της κύρωσης των πολλαπλών τελών δεν έχει τη βαρύτητα και την απαξία που συνεπάγεται για την προσωπικότητα και την αξιοπρέπεια ενός καταδικασθέντος ατόμου η επιβολή σε βάρος του μιας στερητικής της ελευθερίας ποινής. Κατ' εφαρμογή του άρθρου 4 του 7^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, κρίθηκε πως η παράβαση είχε ποινικό χαρακτήρα και η ποινή επιβλήθηκε βάσει 'ποινικής' διαδικασίας. Οι παραβάσεις φορολογικής νομοθεσίας εκλαμβάνονται ως παραβάσεις διατάξεων του συνόλου των φορολογουμένων στους οποίους αφορούν, εξ ου και η ποινική θεώρησή τους

Τα προαναφερθέντα κριτήρια, που χρησιμοποιούνται προκειμένου να αποφασιστεί αν μια κύρωση έχει ή όχι ποινική φύση, δεν είναι απαραίτητο να συντρέχουν σωρευτικά²⁰⁹, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται και αυτή η δυνατότητα εκτίμησής τους αν κάτι τέτοιο συμβάλλει ουσιαστικά στην εξακρίβωση του αν μια επιβληθείσα κύρωση είναι πράγματι ποινική ή όχι²¹⁰, προς αποφυγή αλλότριου χαρακτηρισμού εκ μέρους των κρατών διώξεων και καταδικών οι οποίες είναι όντως ποινικές, με όποιες συνέπειες θα ήταν δυνατό να έχει κάτι τέτοιο για την απονομή ουσιαστικής δικαιοσύνης, με ταυτόχρονο σεβασμό της αξιοπρέπειας του διωκόμενου.

---

²⁰⁷ Πρβλ. ΕΔΔΑ *Campbell & Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 1985, *Demicoli κατά Μάλτας*, 1991.

²⁰⁸ Πρβλ. ΕΔΔΑ, *Γαρυφάλλου κατά Ελλάδας*, 24/09/1997 και ΣτΕ 689/2009.

²⁰⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδος*, 30/04/2015.

²¹⁰ Βλ. ενδεικτικά, τις αποφάσεις ΕΔΔΑ *Öztürk κατά Γερμανίας*, 21/02/1984 και *Jussila κατά Φινλανδίας*, 23/11/2006.

4.2.2 Παραδείγματα εφαρμογής

Αναγνωρίζεται,²¹¹ πως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατά το άρθρο 32 της ΕΣΔΑ έχει δικαιοδοσία επί όλων των θεμάτων ερμηνείας και εφαρμογής των Πρωτοκόλλων και της Σύμβασης αυτής, ενίοτε και κατ' αναλογία με όσα ισχύουν στην εσωτερική έννομη τάξη ενός κράτους μέλους σύμφωνα με την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

Ειδικότερα, επί κατηγοριών ποινικής φύσεως, βάσει της οποίας θεσπίστηκαν τα «κριτήρια Engel», που με τη σειρά τους χρησιμοποιούνται – όπως αναφέρθηκε – προκειμένου να αξιολογηθεί αν κάποιες ποινές ή κυρώσεις έχουν πράγματι ποινικό χαρακτήρα, έχει εφαρμογή και το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο αναφέρεται στο δικαίωμα κάθε ατόμου σε δίκαιη δίκη. Για την υλοποίησή της, τα κράτη αλλά και τα δικαστήρια θα πρέπει να διασφαλίζουν στον πολίτη ότι θα ακούγονται τα ουσιαστικά του επιχειρήματα σε αστικές ή / και ποινικές δίκες²¹² αλλά και – τηρουμένων των αναλογιών - σε πειθαρχικές διαδικασίες. Επιπλέον, αποτελεί μιας μορφής δικονομική εγγύηση για δικαιώματα και υποχρεώσεις που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο κάθε κράτους²¹³. Προκειμένου δε να εφαρμοστεί το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, δεν απαιτείται η ταυτόχρονη συρροή και των τριών κριτηρίων Engel. Αρκεί να τεκμηριώνεται μόνο το ένα για να στοιχειοθετηθεί ο ποινικός χαρακτήρας μιας ποινής / κύρωσης. Στις περιπτώσεις αδυναμίας εξαγωγής ασφαλών συμπερασμάτων από την αυτοτελή εφαρμογή καθενός από τα κριτήρια αυτά, το Δικαστήριο μπορεί να τα εφαρμόζει συνδυαστικά²¹⁴.

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει εφαρμοστέα την παρ. 1 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, για τους λόγους που αναφέρει στο σκεπτικό κάθε απόφασης, στις παρακάτω περιπτώσεις:

Στην υπόθεση πειθαρχικής διαδικασίας εις βάρος φυλακισμένου, που του είχε επιβληθεί ποινή για παραβίαση των διατάξεων περί πειθαρχίας όσο βρισκόταν στη φυλακή, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των επισκέψεων μελών της οικογένειάς του στη φυλακή²¹⁵. Η συγκεκριμένη απόφαση αποτελεί περίπτωση εφαρμογής του προαναφερθέντος άρθρου της ΕΣΔΑ και επί πειθαρχικών υποθέσεων, αποδεικνύοντας, τηρουμένων των αναλογιών, την ύπαρξη κοινών στοιχείων μεταξύ ποινικής και πειθαρχικής διαδικασίας.

²¹¹ Πρβλ. ΣτΕ 2067/2011.

²¹² Πρβλ. Σισυλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη 2017, σελ. 232-233.

²¹³ Ο.π., σελ. 240.

²¹⁴ Ο.π., σελ. 244.

²¹⁵ ΕΔΔΑ *Gülmez κατά Τουρκίας*.

Ομοίως, στην πειθαρχική διαδικασία κατά την οποία κρίθηκε το δικαίωμα συνέχισης άσκησης επαγγέλματος από δικηγόρο μέχρι την έκδοση πειθαρχικής ποινής επί υποθέσεώς του, καθώς εάν εν τω μεταξύ ετίθετο σε αργία, θα παραβιαζόταν το δικαίωμά του να εργάζεται, με συνακόλουθη ζημιά επί της φήμης και της πελατείας του²¹⁶, οπότε βρίσκεται πεδίο εφαρμογής το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δια της βαρύτητας της προκληθείσας ζημιάς.

Επίσης, στην υπόθεση προσωρινής ή οριστικής διαγραφής από τα μητρώα του ιατρικού συλλόγου ιδιωτών ιατρών²¹⁷, στην απόλυση γερμανών δασκάλων εξαιτίας συνεργασίας με το καθεστώς της πρώην Ανατολικής Γερμανίας, καθώς και στην περίπτωση πειθαρχικής διαδικασίας που είχε κινηθεί σε βάρος δικαστή²¹⁸. Στην υπόθεση *Le Compte και Albert κατά Βελγίου*²¹⁹, κρίθηκε εφαρμοστέο το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ στο σύνολό του. Ειδικότερα, ο ένας εκ των προσφευγόντων – Albert – ισχυρίστηκε πως παραβιάστηκαν οι παρ. 1, 2 και 3 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Η κυβέρνηση και η Επιτροπή αντέταξαν πως οι παράγραφοι 2 και 3 δεν είχαν εφαρμογή στην συγκεκριμένη περίπτωση, διότι ο Albert δεν ήταν κατηγορούμενος για ποινική υπόθεση, αλλά είχε τεθεί υπό αμφισβήτηση αστικής φύσεως δικαίωμά του και συγκεκριμένα η άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος. Το Δικαστήριο, ωστόσο, έκρινε ότι οι ανωτέρω παράγραφοι του άρθρου 6 εφαρμόζονται, τηρουμένων των αναλογιών, και στις πειθαρχικές διαδικασίες εφόσον εκ των πραγμάτων εμπίπτουν στο στην παρ. 1 του άρθρου 6 (είτε αυτές είναι αστικής είτε ποινικής φύσεως), όπως και θα εφαρμόζονταν στην περίπτωση ενός ατόμου που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα. Η ίδια θέση διατυπώθηκε αργότερα, αν και σε λιγότερο αυστηρό πλαίσιο²²⁰, υποστηρίζοντας ότι τα Κράτη μπορούν να ρυθμίζουν τα ζητήματα απόδειξης κατά τρόπο λιγότερο αυστηρό από ότι στις ποινικές υποθέσεις, υπό τον όρο να μην παραβιάζεται η αρχή της ισότητας των όπλων.

Εφαρμοστέα κρίθηκε από το ΕΔΔΑ η εν λόγω διάταξη και στην περίπτωση πειθαρχικής δίωξης και απόλυσης Κροάτη αστυνομικού²²¹. Στην συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο έκρινε ότι εφαρμόζεται το αστικό σκέλος του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, που σχετίζεται κυρίως με την οικονομική διάσταση του επίμαχου δικαιώματος / υποχρέωσης. Ουσιαστικά, πρόκειται για τη διαφοροποίηση του επιπέδου απόδειξης μεταξύ ποινικής και διοικητικής

²¹⁶ ΕΔΔΑ *Helmut Blum κατά Αυστρίας*, 05/05/2016.

²¹⁷ ΕΔΔΑ *Le Compte και Albert κατά Βελγίου*, 1983.

²¹⁸ ΕΔΔΑ *Olujić κατά Κροατίας*, 2009.

²¹⁹ ΕΔΔΑ *Le Compte και Albert κατά Βελγίου*, 1983.

²²⁰ *Dombo Beheer B.V. κατά Ολλανδίας*, 1996 και *Pitkänen κατά Φινλανδίας*, 2004.

²²¹ ΕΔΔΑ, *Vanjak κατά Κροατίας*, 14.01.2010

(αστικής) δίκης. Ο διοικητικός δικαστής εκτιμά διαφορετικά, σε σύγκριση με τον ποινικό δικαστή, τα πραγματικά περιστατικά της ίδιας υπόθεσης που εν προκειμένω δεν χαρακτηρίζεται 'ποινική'²²². Στην προαναφερθείσα απόφαση, το ΕΔΔΑ ουσιαστικά δέχθηκε την κρίση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Κροατίας, η οποία υποστήριζε πως αν και η πειθαρχική δίκη στην πραγματικότητα είναι ποινική, ωστόσο, εμπεριέχει και χαρακτηριστικά διοικητικής διαδικασίας. Θεωρήθηκε επίσης πως οι κίνδυνοι παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι λιγότεροι στο πλαίσιο της πειθαρχικής δίκης, το επίπεδο απόδειξης είναι διαφορετικό, οπότε, τα δύο είδη ευθύνης διαφέρουν μεταξύ τους και οι αντίστοιχες διαδικασίες καθίστανται διακριτές. Με αυτό τον τρόπο δικαιολογείται η μη δέσμευση από την αθωωτική ποινική απόφαση, χωρίς όμως να τίθεται με οποιονδήποτε τρόπο υπό αμφισβήτηση η απόφαση αυτή. Βέβαια, στην απόφαση του ΕΔΔΑ για την οποία γίνεται εδώ λόγος, συνεκτιμήθηκαν και άλλες παράμετροι, όπως το ότι δεν υπήρχε πλήρης ταύτιση μεταξύ των πραγματικών περιστατικών που θεωρούνταν κρίσιμα για το πειθαρχικό και το ποινικό δίκαιο. Επιπροσθέτως, έκρινε εφαρμοστέες τις διατάξεις περί τεκμηρίου αθωότητας, όπως επίσης και του δικαιώματος στην αμφισβήτηση των επιβαρυντικών στοιχείων, εφαρμόζοντας αναλογικά τις παραγράφους 2 και εξής, οι οποίες αφορούν σε ποινικές διαδικασίες²²³. Για να θεμελιώσει την κρίση αυτή, αναφέρθηκε στην αρχή της ισότητας των όπλων.

Άλλη περίπτωση εφαρμογής αποτελεί, κατά την κρίση πάντα του συγκεκριμένου Δικαστηρίου, η λήψη προσωρινών μέτρων μέχρι την έκδοση πειθαρχικών ποινών, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, στις οποίες συμπεριέλαβε τις εξής: ότι το μέτρο θα πρέπει να αφορά ένα προσβαλλόμενο αστικό δικαίωμα το οποίο να επηρεάζεται αρνητικά από το εν λόγω προσωρινό μέτρο. Με αυτό το σκεπτικό, κρίθηκε πως επειδή η θέση σε αργία δικηγόρου επηρεάζει τόσο το δικαίωμά του να εργάζεται, όπως επίσης και τη φήμη και την μελλοντική πελατεία του, υπάγεται στις διατάξεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ²²⁴. Με άλλα λόγια, επειδή εξαιτίας μιας τέτοιας απόφασης ενδέχεται να επηρεαστούν σε σημαντικό βαθμό, ενίοτε μάλιστα μη πλήρως αναστρέψιμο, άλλα ατομικά δικαιώματα του προσώπου, μεταξύ αυτών και περιουσιακής / οικονομικής φύσης, με μακροχρόνιες συνέπειες στην προσωπική και περιουσιακή του κατάσταση.

---

²²² Πρβλ., ενδεικτικά, ΣτΕ 4662/2012.

²²³ *Vanjak κατά Κροατίας*, 14.01.2010.

²²⁴ *Helmut Blum κατά Αυστρίας*, 05/04/2016.

Θεωρήθηκε επίσης πως οι διαφορές υπαλλήλων με το Κράτος υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, αρκεί να μην υπάρχει θεσπισμένη νομοθετική διάταξη και πλήρης αιτιολογία δυνάμει των οποίων να προβλέπεται η εξαίρεση ορισμένης ομάδας υπαλλήλων, όπως είναι οι υπάλληλοι που κατέχουν υψηλού βαθμού αξιώματα.²²⁵

Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ συνάγεται πως για να εξεταστεί τυχόν παραβίαση της αρχής *non bis in idem* σε μια δεδομένη υπόθεση όταν υπάρχει και ποινική καταδικαστική απόφαση, απαιτείται ταυτότητα (ή ουσιώδης ομοιότητα) πραγματικών περιστατικών μεταξύ των κρινόμενων περιπτώσεων, χρονικά και τοπικά, αλλά και ταυτότητα δράστη, συνήθως ανεξάρτητα από το προστατευόμενο έννομο αγαθό²²⁶. Επιπλέον, για να υπάρξει παραβίαση της αρχής, προϋποτίθεται ότι το δικάζον όργανο που επιλαμβάνεται της δεύτερης υποθέσεως, έχει ενημερωθεί για την ύπαρξη ήδη οριστικής ή τελεσίδικης ποινικής απόφασης από αρμόδιο δικαστήριο²²⁷.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εμπέλεια εφαρμογής της εν θέματι αρχής επεκτείνεται στα δικαστήρια όχι μόνο ενός κράτους – μέλους αλλά όλων των κρατών – μελών, δηλαδή το προαπαιτούμενο της αθώωσης ή της ποινικής καταδίκης πρέπει αποδεδειγμένα να έχει λάβει χώρα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

4.3 Η αρχή *ne bis in idem* στην ελληνική έννομη τάξη. Η σχέση με το δεδικασμένο

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η αρχή *ne bis in idem*, δηλαδή η μη δυνατότητα δίωξης ενός ατόμου για την ίδια πράξη για την οποία έχει καταδικαστεί ή αθωωθεί αμετάκλητα ή έχει παύσει η σε βάρος του ποινική δίωξη, θεμελιώνεται στην παρ. 1 του άρθρου 57 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Στη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου θεσπίζονται οι εξαιρέσεις από αυτό τον κανόνα. Έκφανση της αρχής αυτής στην ελληνική ποινική πραγματικότητα αποτελεί ο θεσμός του δεδικασμένου.

Η συγκεκριμένη αρχή (στη βιβλιογραφία συχνά αναφέρεται και ως δεδικασμένο) στην ελληνική έννομη τάξη εξυπηρετεί κάποιους σκοπούς: την ασφάλεια δικαίου, την προστασία της προσωπικότητας του ατόμου, την προάσπιση της κοινωνικής ειρήνης, την αποτροπή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, τον δεσμευτικό χαρακτήρα των δικαστικών

²²⁵ Vilho Eskelinen και λοιποί κατά Φινλανδίας, 2007, Nikolova και Vandona κατά Βουλγαρίας, 2016.

²²⁶ Για παράδειγμα, ΕΔΔΑ απόφαση Zolotukhin κατά Ρωσίας, 10/02/2009, όπου το ΕΔΔΑ απέρριψε τον νομικό χαρακτηρισμό των δύο (2) υπό εξέταση παραβάσεων στα εθνικά δίκτυα, και στηρίχτηκε στην ταυτότητα των πραγματικών γεγονότων, δοθέντος ότι μια εκ των κυρώσεων θα μπορούσε να θεωρηθεί ως έχουσα διοικητικό χαρακτήρα και έτσι να αποκλειστεί η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*.

²²⁷ Πρβλ. ΣτΕ 1522/2010.

πράξεων / αποφάσεων και την εμπιστοσύνη των πολιτών στον θεσμό της δικαιοσύνης και τη λειτουργία του ως προς τη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης²²⁸.

Ως παραγόμενες συνέπειες από την εφαρμογή της αρχής αναφέρονται συνήθως οι ακόλουθες: η ολοκλήρωση της διαδικασίας με την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, η εκτελεστικότητα της απόφασης, κατά το άρθρο 546 επ. Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, η εγγραφή στο ποινικό μητρώο, και η απαγόρευση επανεκδίκασης της υπόθεσης²²⁹.

Στην ελληνική έννομη τάξη, το δεδικασμένο δεν εκλαμβάνεται ως λόγος εξάλειψης του αξιόποινου αλλά ως προϋπόθεση για τη συνέχιση ή μη μιας ποινικής διαδικασίας²³⁰ ενώ επίκλησή του μπορεί να γίνει και από οποιονδήποτε από τους διαδίκους, ακόμη και ενώπιον του Αρείου Πάγου.

Στο πειθαρχικό δίκαιο, με το άρθρο 114 του ν. 3528/2007 αναγνωρίζεται ένα είδος 'ποινικού δεδικασμένου' ως προς τα πραγματικά περιστατικά μιας υπόθεσης που στοιχειοθετούν ταυτόχρονα ποινικό αδίκημα αλλά και πειθαρχική παράβαση για το ίδιο πρόσωπο. Ωστόσο, το αρμόδιο πειθαρχικό όργανο, όπως έχει ήδη σημειωθεί, μπορεί να επιβάλλει ποινή ακόμα και όταν υπάρχει αθώωση από το ποινικό δικαστήριο, εφόσον δεν έχουν αμφισβητηθεί από την ποινική αθωωτική απόφαση τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων θεμελιώνεται το πειθαρχικό αδίκημα.

Για την εφαρμογή της αρχής non bis in idem, άρα και του δεδικασμένου ως έκφραση αυτής, για την προάσπιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά τρεις (3) προϋποθέσεις: 1) να υπάρχει αμετάκλητη αθωωτική ή καταδικαστική απόφαση, ή αμετάκλητο αθωωτικό ή απαλλακτικό βούλευμα, ή οριστική παύση της ποινικής δίωξης, 2) να υπάρχει ταυτότητα προσώπου, και 3) κυρίως να υφίσταται ταυτότητα πράξης, που αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση συνδρομής του, η οποία για να υπάρχει απαιτείται ταυτότητα των γεγονότων στις δύο υποθέσεις κατά τον τρόπο και τον χρόνο τέλεσής τους²³¹.

4.3.1 Αμετάκλητη απόφαση

Από τα παραπάνω συνάγεται πως η αρχή ne bis in idem και το δεδικασμένο απαιτούν την ύπαρξη αμετάκλητης απόφασης ποινικού δικαστηρίου κατά τα άρθρα 96 και 97 του

---

²²⁸ Βλ., ενδεικτικά, Μαργαρίτης Λ., *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Τόμος Α', εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, σελ. 274-275, και Ανδρέου Φ., *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*, εκδόσεις Σάκκουλα 2008, σελ. 245.

²²⁹ Πρβλ. Μαργαρίτης Λ., *ό.π.*, σελ. 278.

²³⁰ Πρβλ. Μαργαρίτης Λ., *ό.π.*, σελ. 277.

²³¹ *Ο.π.*.

Συντάγματος. Επομένως, με αυτή την έννοια δεν δημιουργούν δεδικασμένο οι διοικητικές αποφάσεις, οι αποφάσεις των πειθαρχικών συμβουλίων, αλλά και οι αποφάσεις δικαστηρίων κατ' άρθρο 336 ΚΠΔ (αφορούν επιβολή ποινών τάξεως), καθώς θεωρείται ότι δεν αποτελούν ποινικές κυρώσεις, οπότε δεν δεσμεύουν τον ποινικό δικαστή, υποκείμενες απλώς στην ελεύθερη εκτίμησή του κατά τον σχηματισμό της (τελικής) κρίσης του²³².

Κατά την ΕΣΔΑ, η έννοια του δεδικασμένου συνίσταται στο να μην υπόκειται η απόφαση στα συνήθη ένδικα μέσα ή τα μέσα αυτά να έχουν εξαντληθεί ή μπορεί να υπάρχουν ωστόσο να μην ασκήθηκαν εντός της νόμιμης προθεσμίας²³³.

Ομοίως, στην εσωτερική έννομη τάξη το ότι το ζητούμενο είναι η ύπαρξη αμετάκλητης ποινικής απόφασης, σημαίνει πως η συγκεκριμένη απόφαση δεν πρέπει να έχει προσβληθεί με ένδικο μέσο είτε γιατί εξ αρχής δεν επιτρεπόταν η άσκησή του είτε γιατί επιτρεπόταν μεν αλλά δεν ασκήθηκε εντός της νόμιμης προθεσμίας, οπότε παρήλθε άπρακτη η προθεσμία για την άσκησή του, ή ακόμα γιατί μπορεί να ασκήθηκε νόμιμα και εμπρόθεσμα αλλά απορρίφθηκε²³⁴. Πληρώντας όλες αυτές τις προϋποθέσεις, μια απόφαση έχει ισχύ δεδικασμένου εφόσον αποφαίνεται οριστικά για την κατηγορία, οπότε μετά την έκδοση της απόφασης δεν έχει πλέον δικαιοδοσία να την δικάσει εκ νέου. Αντιθέτως, δεν παράγει δεδικασμένο, κατά τα άρθρα 57 και 58 ΚΠΔ, η απόφαση δυνάμει της οποίας έχει κηρυχθεί απαράδεκτη η ποινική δίωξη για τυπικούς λόγους που προβλέπονται στο άρθρο 370 ΚΠΔ (π.χ., λόγω ελλείψεως ή παρατυπίας της εγκλήσεως ή της αιτήσεως). Επίσης, δεδικασμένο δεν παράγεται από τις (ποινικές) αποφάσεις που δεν αποφαίνονται οριστικά για την κατηγορία, επί παραδείγματι, όσες δέχονται ή απορρίπτουν αίτημα αναβολής της δίκης ή όσες απορρίπτουν αίτημα ακυρότητας δεδικασμένου²³⁵. Σημειώνεται, πως δεδικασμένο παράγει μόνο το διατακτικό μιας αμετάκλητης απόφασης και όχι κάποια άλλα στοιχεία αυτής, όπως για παράδειγμα το αιτιολογικό της.

Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 9 του Ποινικού Κώδικα, όπου αναφέρονται οι επιφυλάξεις / προϋποθέσεις για τη μη δυνατότητα άσκησης ποινικής δίωξης στην ημεδαπή για πράξεις που τελέστηκαν στην αλλοδαπή, συνάγεται πως δεδικασμένο στην Ελλάδα είναι δυνατόν να παράγουν και αποφάσεις αλλοδαπών ποινικών δικαστηρίων.

²³² Πρβλ. Κονταξής Α., *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνδυασμός Θεωρίας & Πράξης*, τόμος Α', εκδόσεις Σάκκουλα 2006, κυρίως σελ. 596.

²³³ Πρβλ. ΕΔΔΑ, *Mihalache κατά Ρουμανίας*, 8.7.2019.

²³⁴ Βλ., ενδεικτικά, Κονταξής Α., *ό.π.*

²³⁵ Ενδεικτικά, Μαργαρίτης Λ., *Εμβάθυνση στην Ποινική Δικονομία Ι, Θεωρία – Νομολογία*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, κυρίως σελ. 766-767.

Επιπροσθέτως, μετά την κύρωση της συνθήκης της Λισσαβόνας (ν. 3671/2008) και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδικασμένο για την ελληνική έννομη τάξη παράγουν και οι αποφάσεις δικαστηρίων της αλλοδαπής που έχουν εκδοθεί από δικαστικές αρχές κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από την παρ. 1 του άρθρου 138 ΚΠΔ συνάγεται πως δεδικασμένο δύνανται να παράγουν και τα αμετάκλητα βουλεύματα, υπό τον όρο ότι έχουν αποφανθεί οριστικά επί της ουσίας της υποθέσεως και αμετάκλητα, δηλαδή δεν μπορούν πλέον να προσβληθούν με ένδικα μέσα, και είτε παύουν οριστικά την ποινική δίωξη είτε αποφαίνονται να μη γίνει κατηγορία ή παραπέμπουν στο ακροατήριο του αρμόδιου δικαστηρίου²³⁶. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και για όσα βουλεύματα παύουν προσωρινά την ποινική δίωξη.

4.3.2 Ταυτότητα προσώπου

Ως δεύτερη προϋπόθεση εφαρμογής της αρχής non bis in idem κατά άρθρο 57 παρ. 1 ΚΠΔ, το ίδιο ισχύει και για το δεδικασμένο, αναφέρεται η ταυτότητα του προσώπου, η οποία συνίσταται στο ότι το νυν εκ νέου διωκόμενο πρόσωπο και το αμετακλήτως δικασθέν αποδεικνύεται πως είναι το ίδιο άτομο, ακόμα κι αν μηνύθηκε με λανθασμένο όνομα ή αν έχει επέλθει μεταβολή στα στοιχεία ή τις ιδιότητές του²³⁷.

Εάν πρόκειται για ποινικό αδίκημα που τελέστηκε από περισσότερα άτομα, τότε το δεδικασμένο από την αμετάκλητη ποινική απόφαση ισχύει μόνο για τον δικασθέντα και όχι για τους υπόλοιπους συμμετόχους της ίδιας πράξης. Επίσης, αμετάκλητη ποινική καταδίκη ενός προσώπου δεν παράγει δεδικασμένο για άλλο άτομο το οποίο είχε ομοίως κατηγορηθεί για την ίδια πράξη και με την ίδια ιδιότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, το δεδικασμένο δεν αποκλείει ωστόσο τη δυνατότητα άσκησης νέας ποινικής δίωξης κατά του ίδιου προσώπου και για την ίδια παράβαση, με σκοπό την επιβολή μιας παρεπόμενης ποινής²³⁸.

Κάτι ανάλογο ισχύει και για τα πειθαρχικά παραπτώματα, όπου ήδη από τη διατύπωση του άρθρου 106 του ν. 3528/2007, όπως ισχύει, προκύπτει πως η πειθαρχική ευθύνη είναι ατομική, καθώς τόσο η αντικειμενική όσο και η υποκειμενική διάσταση του παραπτώματος αλλά και η ικανότητα προς καταλογισμό πρέπει να συντρέχουν, κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, στο πρόσωπο του εκάστοτε εμπλεκόμενου υπαλλήλου. Η δίωξή

²³⁶ Πρβλ. Κονταξής Α., *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνδυασμός Θεωρίας & Πράξης*, τόμος Α', εκδόσεις Σάκκουλα 2006, κυρίως σελ. 600.

²³⁷ Βλ. *ό.π.*, σελ. 582.

²³⁸ *Ο.π.*.

του αφορά μόνο τα αδικήματα που (αποδεδειγμένα) τέλεσε ο ίδιος. Μπορεί δε να του επιβληθεί μόνο μία (πειθαρχική) ποινή για το ίδιο παράπτωμα, με μία απόφαση.

4.3.3 Ταυτότητα πράξης

Ένα ακόμα στοιχείο – προϋπόθεση για την εφαρμογή της εν θέματι αρχής είναι η ταυτότητα της πράξης /παράβασης, η οποία στοιχειοθετείται από τα ίδια κατά τόπο και χρόνο τέλεσης πραγματικά γεγονότα²³⁹. Η πράξη περιλαμβάνει όχι μόνο την ενέργεια ή την παράλειψη του ελεγχόμενου ατόμου αλλά και την επέλευση του αξιόποινου αποτελέσματος, είτε αυτό επήλθε άμεσα είτε επακολούθησε²⁴⁰.

Σημειώνεται, πως ενώ κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ αποτελεί σχεδόν πάγια τακτική η μη εξέταση του προστατευόμενου έννομου αγαθού, στην ελληνική νομική πραγματικότητα η ταυτότητα της πράξης δεν επηρεάζεται από τον διαφορετικό τόπο, χρόνο και τρόπο εκτέλεσης του συμβάντος, εφόσον αποτελούν μια ενότητα και τελέστηκαν μία φορά, με αντιπροσωπευτικότερη ίσως διαφοροποίηση την υπαγωγή της ίδιας παράβασης στην αρμοδιότητα περισσοτέρων της μιας ανεξάρτητων αρχών²⁴¹.

Αντιθέτως, και ευλόγως, το δεδικασμένο δεν επεκτείνεται σε γεγονότα μεταγενέστερα από την έκδοση και δημοσίευση της απόφασης. Εξαιρέση αποτελεί η αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, όπου στο δεδικασμένο μπορούν να ληφθούν υπόψη και επιγενέστερα της απόφασης πραγματικά περιστατικά.

4.4 Ο αντίκτυπος της ευρωπαϊκής θεώρησης της αρχής *non bis in idem* στο εσωτερικό δίκαιο

Τα δικαιώματα, οι αρχές και τα όσα προβλέπονται στον ΧΘΔΕΕ υπερέχουν των εθνικών διατάξεων των κρατών μελών όταν διαπιστωθεί απόκλιση / σύγκρουση μεταξύ τους. Στο γενικό αυτό πλαίσιο, η αρχή *ne bis in idem* επηρέασε τα άρθρα 8 και 9 του ΠΚ, όπως και το άρθρο 57 του ΚΠΔ (ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή τους).

²³⁹ Πρβλ. ΑΠ 1048/2005.

²⁴⁰ Βλ., ενδεικτικά, Μαργαρίτης Λ., *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Τόμος Α', εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011, σελ. 283.

²⁴¹ *Ο.π.*, σελ. 284.

4.4.1 Οι συνέπειες στο άρθρο 9 ΠΚ

Στο άρθρο 9 παρ.1 εδ. α ΠΚ, κατοχυρώνεται η αρχή *ne bis in idem*, μέσω της απαγόρευσης της πολλαπλής δίωξης και καταδίκης του ίδιου προσώπου για την ίδια πράξη. Η εν λόγω κατοχύρωση τελεί υπό δύο βασικούς περιορισμούς, των οποίων οι δικαιολογητικές βάσεις έχουν αποδυναμωθεί ενόψει μιας σύγχρονης πιο οικουμενικής διωκτικής οπτικής των κρατών²⁴². Στην ελληνική έννομη τάξη, ο πρώτος περιορισμός που έχει τεθεί έγκειται στη μη δυνατότητα εφαρμογής της επί των εγκλημάτων του άρθρου 8 ΠΚ, όπου περιλαμβάνονται και όσα διώκονται σύμφωνα με την αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης. Ωστόσο, ο περιορισμός αυτός έχει αποδυναμωθεί μετά την υπέρσχυση της Συνθήκης της Λισσαβόνας, καθώς και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, έναντι κάθε αντίθετης διάταξης της εθνικής νομοθεσίας των κρατών. Αυτό συνεπάγεται πως σε περίπτωση ποινικής καταδίκης ή απαλλαγής κάποιου από δικαστήριο κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το δικαστήριο που θα κρίνει την υπόθεση για την οποία έχει ήδη εκδοθεί δικαστική απόφαση από αρμόδια αρχή, οφείλει και πρέπει να χαρακτηρίσει ως απαράδεκτη τη δεύτερη ποινική δίωξη. Αυτό συμβαίνει επειδή, αφενός το άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει άμεση εφαρμογή και άμεσο αποτέλεσμα στην ελληνική έννομη τάξη, υπερισχύοντας κάθε αντίθετης εθνικής διάταξης, οπότε δεσμεύει και τα εθνικά δικαστήρια, και, αφετέρου, το Δικαστήριο ως όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλει να μην λάβει υπόψη του το άρθρο 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 9 του ελληνικού ΠΚ, στον βαθμό που οι διατάξεις αυτών των δύο άρθρων από κοινού έρχονται σε πλήρη αντίθεση με το δικαίωμα που προστατεύεται στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο δεύτερος περιορισμός στο ελληνικό εθνικό δίκαιο αναφέρεται στο ότι η διάταξη του άρθρου 9 παρ. 1 εδ. α ΠΚ δεν μπορεί να εφαρμοστεί όταν η πράξη έχει, εν μέρει, λάβει χώρα σε ελληνικό έδαφος. Στην περίπτωση αυτή, βάσει της αρχής της εδαφικότητας, που προβλέπεται στο άρθρο 5 ΠΚ, μπορεί να ασκηθεί εκ νέου ποινική δίωξη στην Ελλάδα, κατά του ίδιου προσώπου, ακόμη και αν η πράξη τελέστηκε κατά το υπόλοιπο μέρος στο κράτος όπου εκδόθηκε και η καταδικαστική ποινή.

Ωστόσο, μετά την ισχύ της συνθήκης της Λισσαβόνας, και σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δεν απαιτείται πλέον, ως πρόσθετη προϋπόθεση για την εφαρμογή της ευρωπαϊκής αρχής *ne bis in idem*, να έχει εκτελεστεί καταδικαστική

²⁴² Αναγνωστόπουλος Η., *Ne bis in idem. Ευρωπαϊκές και Διεθνείς όψεις*, εκδόσεις Σάκκουλα 2008, σελ. 5 επ.

απόφαση για να αποκλειστεί η νέα δίωξη ή τιμωρία του καταδικασθέντος²⁴³, δεδομένου ότι αυτή μπορεί να επιτευχθεί εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος συλλήψεως²⁴⁴. Επομένως, διπλή δίωξη για το ίδιο πρόσωπο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεωρείται απαράδεκτη για το Δικαστήριο, καθώς αποτελεί παράβαση του ευρωπαϊκού δικαίου, και ειδικότερα παραβίαση του δεδουλευμένου το οποίο κατοχυρώνεται με το άρθρο 50 του δεσμευτικού πλέον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε ότι αφορά στο πειθαρχικό δίκαιο, όλα τα παραπάνω έχουν εφαρμογή στον βαθμό που το πειθαρχικό παράπτωμα έχει συντελεστεί με διάπραξη ποινικού αδικήματος, σχετιζόμενου ή μη με την υπηρεσία του υπαλλήλου, ακόμα και στην περίπτωση που με κάποιο τρόπο ο αντίκτυπος της πράξης του μπορεί να ξεπερνά τα σύνορα της χώρας του δράστη, και προς αποφυγή της διπλής τιμώρησής του.

Στην ελληνική νομολογία, την απόφαση ΟΛΑΠ 1/2011 επικαλείται και η απόφαση ΑΠ 1722/2011, η οποία αναφερόμενη στο παράνομο εμπόριο ναρκωτικών ουσιών υπό το πρίσμα των άρθρων 8 και 9 του ΠΚ, απεφάνθη πως μετά τη συνθήκη της Λισσαβόνας, ο ποινικός κολασμός της συγκεκριμένης πράξης κατά την ελληνική νομοθεσία, δεν μπορεί να αναχθεί σε στόχο αναγκαίο και γενικού ενδιαφέροντος ο οποίος να αναγνωρίζεται από την Ένωση.

Κατά συνέπεια, ο τρόπος θεώρησης της αρχής non bis in idem στον ευρωπαϊκό χώρο, άσκησε επίδραση και στην εφαρμογή του άρθρου 9 του ελληνικού ΠΚ, καθώς μετά την ισχύ του άρθρου 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δεν προβλέπονται εξαιρέσεις από την ευρεία και άμεση εφαρμογή της αρχής αυτής.

Τα ανωτέρω, όπως και τα επόμενα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στην περίπτωση που κάποιο πειθαρχικό παράπτωμα σχετίζεται με κάποιον τρόπο με τις εν λόγω ποινικές διατάξεις.

4.4.2 Η επίδραση στο άρθρο 57 ΚΠΔ

Η εφαρμογή της Συνθήκης της Λισσαβόνας και η αλλαγή που επέφερε στη θεώρηση της αρχής ne bis in idem επηρέασαν και το άρθρο 57 του ελληνικού ΚΠΔ, όπως φαίνεται κατ' αρχήν στην απόφαση ΟΛΑΠ 1/2011.

---

²⁴³ Πρβλ. ΟΛΑΠ 1/2011.

²⁴⁴ Πρβλ. ΔΕφΑθ 674/2011.

Ενδεικτική του νέου τρόπου αντιμετώπισης της εν λόγω αρχής είναι και η απόφαση 4703/2011 ΕφΑθ, η οποία διαπίστωνε πως στο άρθρο 50 του Χάρτη της Συνθήκης της Λισσαβόνας δεν προβλέπονται δυνητικές εξαιρέσεις από την διακρατική ισχύ της αρχής *ne bis in idem*, ανάλογες με αυτές που προβλέπει το άρθρο 55 της Συμβάσεως Σένγκεν.

Η μεταστροφή αυτή στην ελληνική νομολογία θα μπορούσε να θεωρηθεί σύμφωνη με ένα σύγχρονο κράτος δικαίου. Άλλωστε, η αρχή της δίκαιης δίκης, κατά το άρθρο 20 του Συντάγματος σε συνδυασμό με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, παραβιάζοταν κατάφορα κάθε φορά που κάποιος τιμωρούνταν δύο φορές για την ίδια πράξη, για την ίδια εγκληματική συμπεριφορά, ακόμα και εάν η διπλή αυτή καταδίκη επιβαλλόταν από διαφορετικά κράτη.

4.4.3 Τι ισχύει σε περίπτωση ποινικής και διοικητικής κύρωσης

Την ελληνική νομολογία έχει απασχολήσει και το ζήτημα ισχύος της αρχής *non bis in idem* μεταξύ ποινικής και διοικητικής κύρωσης, κατά του ίδιου προσώπου για την ίδια πράξη, το οποίο ενδιαφέρει την παρούσα εργασία. Με το ζήτημα αυτό έχουν ασχοληθεί τόσο ο Άρειος Πάγος όσο και το Συμβούλιο της Επικρατείας. Οι υποθέσεις παραβάσεων (δια πράξεων ή παραλείψεων) που συνιστούν ταυτόχρονα ποινικό αδίκημα αλλά και διοικητικό παράπτωμα, κατά τις οικείες διατάξεις, συνήθως αφορούν λαθρεμπορία, φορολογικές παραβάσεις, παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, αλλά και πειθαρχικά παραπτώματα.

4.4.3.1 Σώρευση ποινικής και διοικητικής κύρωσης

Ο Άρειος Πάγος στην απόφασή του 1077/2012, απεφάνθη πως μεταξύ ποινικής και διοικητικής κύρωσης δεν ισχύει η απαγόρευση *ne bis in idem* και δεν μπορεί να γίνει λόγος για δεδικασμένο, όταν οι ποινές έχουν επιβληθεί από διαφορετικά όργανα: ένα ποινικό και ένα διοικητικό. Σύμφωνα με την ερμηνεία που εκτέθηκε στο σκεπτικό της απόφασης, η κατά το άρθρο 57 ΚΠΔ απαγόρευση νέας καταδίκης αναφέρεται στην επιβολή ποινής για το ίδιο ποινικό αδίκημα. Κατά συνέπεια, θεωρείται πως πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ ποινικής και διοικητικής κύρωσης, καθώς η επιβολή ποινής από ποινικό δικαστήριο συνιστά απονομή ποινικής δικαιοσύνης, σε αντίθεση με την επιβολή κύρωσης από διοικητική αρχή, που αποτελεί ουσιαστικά άσκηση διοίκησης. Για τον λόγο αυτό, έκρινε πως η επιβολή της ποινής συνοδεύεται και πρέπει να συνοδεύεται, αφενός από τις εγγυήσεις του άρθρου 96 παρ. 1 του Συντάγματος, και αφετέρου από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, με το οποίο καθιερώνεται το

δικαίωμα κάθε πολίτη να κριθεί η σε βάρος του ποινική κατηγορία δικαίως, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο.

Στην ίδια απόφαση, γίνεται δεκτό πως προκειμένου να διαπιστωθεί αν μία κύρωση αποτελεί ποινή κατά τον ποινικό νόμο, πρέπει η διάταξη που προβλέπει και τιμωρεί μια αξιόποινη πράξη να έχει γενικό χαρακτήρα. Μέσω της γενικότητας απευθύνεται σε όλους τους πολίτες μιας κοινωνίας, και κατ' αυτό τον τρόπο θεωρείται πως προστατεύει ένα σοβαρό έννομο αγαθό, πρέπει δε να προβλέπει κύρωση ανάλογη με τη βαρύτητα του σχετικού αδικήματος²⁴⁵. Σημειώνει επίσης πως η διοικητική κύρωση, σε αντίθεση με την επιβολή ποινής από τα ποινικά δικαστήρια, δεν δηλώνει ιδιαίτερη αποδοκιμασία έναντι του δράστη αλλά ουσιαστικά τον εξαναγκάζει να προβεί στην απαιτούμενη πράξη ή παράλειψη. Με αυτό το σκεπτικό, στην εγχώρια νομολογία δεν τίθεται θέμα παραβίασης της αρχής *ne bis in idem* μεταξύ μιας ποινικής και μιας διοικητικής κύρωσης, πολύ περισσότερο καθώς οι κυρώσεις αυτές επιβλήθηκαν από δύο διαφορετικά όργανα, ένα δικαστικό και ένα διοικητικό, δεν μπορεί να υποστηριχτεί η ύπαρξη δεδικασμένου μεταξύ των δύο αυτών κυρώσεων²⁴⁶.

Στην υπ' αρ. ΑΠ 2224/2018 απόφασή του επί αναιρέσεως συμβολαιογράφου στην οποία είχε επιβληθεί ποινή προσωρινής παύσεως, δίκασε ως πειθαρχικό δικαστήριο. Επρόκειτο για υπόθεση πλαστογραφίας μετά χρήσεως²⁴⁷, για την οποία είχε επιβληθεί στην κατηγορούμενη η πειθαρχική ποινή της προσωρινής παύσης των δύο μηνών ενώ είχε προηγηθεί και η ποινική καταδίκη της για την πράξη αυτή (οκτώ μήνες φυλάκιση με τριετή αναστολή). Ο εισαγγελέας Πρωτοδικών άσκησε αυτεπαγγέλτως πειθαρχική δίωξη, καθώς το συγκεκριμένο παράπτωμα επέσυρε την ποινή της οριστικής παύσης. Προκειμένου να ανασταλεί η παραγραφή του πειθαρχικού αδικήματος, που ήταν και ποινικό αδίκημα, έπρεπε να κοινοποιηθεί η πειθαρχική αγωγή ή να ασκηθεί ποινική δίωξη, ενώ θα λαμβάνονταν υπόψη ο ποινικός χαρακτηρισμός (πταίσμα, πλημμέλημα, κακούργημα), όπως και ο πιο μακρινός χρόνος παραγραφής κατά τον ποινικό νόμο.

Από τα ανωτέρω συνάγεται η άμεση σύνδεση πειθαρχικής και ποινικής διαδικασίας όταν πρόκειται για παραβάσεις που είναι ταυτόχρονα ποινικές και πειθαρχικές, ακόμα και επί του ζητήματος της παραγραφής του πειθαρχικού παραπτώματος, που σχετίζεται τόσο με τον

---

²⁴⁵ Βλ. ΑΠ 1077/2012.

²⁴⁶ Πρβλ. ΑΠ 1570/2005, ΣτΕ 3182/10, ΣτΕ 2067/2011.

²⁴⁷ ΑΠ 2224/2018

χρόνο άσκησης της ποινικής δίωξης όσο και με τον ειδικότερο χαρακτηρισμό του διαπραχθέντος ποινικού αδικήματος.

Το ζήτημα εφαρμογής της αρχής non bis in idem επί επιβολής πειθαρχικής και ποινικής κύρωσης για την ίδια παράβαση έχει απασχολήσει και το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Στην υπ' αριθ. 3611/2003 απόφασή του²⁴⁸, επί υποθέσεως επιβολής πολλαπλού τέλους, έκρινε ότι η επιβολή ποινικής καταδικαστικής απόφασης δεν αποκλείει και την επιβολή διοικητικών κυρώσεων σε βάρος του ίδιου προσώπου για το ίδιο αδίκημα, με το σκεπτικό ότι οι τελευταίες δεν συνιστούν ποινικές κυρώσεις αλλά διοικητικά μέτρα, οπότε δεν παραβιάζεται η αρχή της παρ. 1 του άρθρου 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ²⁴⁹.

Σε ανάλογη υπόθεση²⁵⁰, έκρινε πως το πολλαπλό τέλος ως διοικητική κύρωση έχει ποινικό χαρακτήρα, οπότε κατά την επιβολή του μπορεί να θεωρηθεί πως τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Όμως, στις αποφάσεις του 695 και 1734/2009²⁵¹ η άποψη ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής της αρχής ne bis in idem όταν υπάρχει αθωωτική ποινική απόφαση επί λαθρεμπορίας, αποτέλεσε θέση της μειοψηφίας. Η πλειοψηφία θεώρησε πως το διοικητικό δικαστήριο, χωρίς να παραβιάζεται με αυτή την (νομική) τοποθέτηση η παρ. 1 του άρθρου 4 του 7^{ου} Π.Π. της ΕΣΔΑ, δεν δεσμεύεται από την υπάρχουσα αθωωτική ποινική απόφαση αλλά οφείλει απλώς να την συνεκτιμήσει.

Σε μεταγενέστερη απόφασή του²⁵², επί του ζητήματος εφαρμογής της αρχής non bis in idem πάλι επί επιβολής πολλαπλού τέλους όταν έχει προηγηθεί αθώωση ή καταδίκη του ελεγχόμενου προσώπου στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, η πλειοψηφία δεν έλαβε σαφή θέση αλλά δόθηκε βαρύτητα στο αν το διοικητικό δικαστήριο πρέπει να ασχοληθεί με τον αμετάκλητο χαρακτήρα της ποινικής απόφασης.

Σε επόμενη, υπ' αριθμόν 3182/2010 απόφασή του, όπου εξετάστηκε η υπόθεση επιβολής πολλαπλών τελών λόγω λαθρεμπορίας υγρών καυσίμων, για την οποία ο προσφεύγων είχε αθωωθεί ποινικά, έκρινε πως το πολλαπλό τέλος, θεωρούμενο ως ποινική κύρωση, παραβιάζει το κατά την παρ. 1 του άρθρου 4 του έβδομου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ δικαίωμα του προσφεύγοντος. Με την απόφασή του αυτή, το ΣτΕ προσεγγίζει τα υπό κρίση

---

²⁴⁸ Βλ. ΣτΕ 3611/2003.

²⁴⁹ Πρβλ. και ΕΔΔΑ Göktan κατά Γαλλίας, 02/07/2002.

²⁵⁰ ΣτΕ 689/2009.

²⁵¹ ΣτΕ 695/2009 και ΣτΕ 1734/2009.

²⁵² ΣτΕ 1522/2010.

ζητήματα λαμβάνοντας ουσιαστικά υπόψη του τη νομολογία του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία παραβίαση της αρχής *ne bis in idem* υπάρχει μεταξύ διοικητικής και ποινικής κύρωσης, για την ίδια πράξη, σε βάρος του ίδιου υποκειμένου. Ουσιαστικά αποφαινόταν πως όταν η διοικητική κύρωση μπορεί να θεωρηθεί ως έχουσα ποινικό χαρακτήρα, τότε η έκδοση αμετάκλητης απόφασης από το ένα δικαστήριο – είτε καταδικαστική είτε αθωωτική – αποκλείει τη συνέχιση της αντίστοιχης διαδικασίας ενώπιον του δεύτερου²⁵³.

Ωστόσο, στην απόφασή του υπ' αρ. 2067/2011, η οποία εκδόθηκε κατόπιν παραπομπής της προαναφερθείσας υπόθεσης από τη σύνθεση του Δικαστηρίου που εξέδωσε την υπ' αρ. 3182/2010 απόφαση, προς εκδίκασή της από την επταμελή σύνθεση του ΣτΕ, αποδέχεται²⁵⁴ την αυτοτέλεια μεταξύ ποινικής και διοικητικής κύρωσης, χωρίς να τίθεται ζήτημα εφαρμογής της αρχής *non bis in idem*. Ειδικότερα, κρίνοντας επί επιβολής πολλαπλού τέλους απεφάνθη πως πρόκειται για μια διοικητική διαδικασία αυτοτελή σε σχέση με την αντίστοιχη ποινική για το ίδιο θέμα, από την τελική έκβαση της οποίας δεν δεσμεύεται αλλά μπορεί να την συνεκτιμήσει κατά τη διαδικασία αξιολόγησης των στοιχείων. Στην εν λόγω απόφαση του ΣτΕ, υπογραμμίζεται επίσης η διαφορά της δέσμευσης του διοικητικού δικαστηρίου από αμετάκλητη απόφαση ποινικού, ανάλογα με το αν η τελευταία είναι καταδικαστική ή αθωωτική. (Δεσμεύεται ως προς την ενοχή του κατηγορουμένου από αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου). Τονίζεται δε, πως το ποινικό δικαστήριο προκειμένου να καταδικάσει έναν φερόμενο ως δράστη πρέπει να πειστεί για την ενοχή του με αδιάσειστα στοιχεία, αλλά στην αθώωσή του μπορεί να προβεί απλώς και λόγω έλλειψης επαρκών τεκμηρίων ενοχής²⁵⁵. Για τον λόγο αυτό, οι κανόνες απόδειξης στην ποινική και τη διοικητική δίκη έχουν διαφορετικό επίπεδο βαρύτητας σε καθεμιά εξ αυτών ως προς τον σχηματισμό πλήρους δικανικής πεποίθησης.

Σημειώνεται, πως το ΣτΕ στη μετέπειτα νομολογία του²⁵⁶ σε συναφείς υποθέσεις υιοθέτησε τις παραδοχές και το σκεπτικό της πλειοψηφίας που εξέδωσε τη συγκεκριμένη απόφαση, ενώ και ο Άρειος Πάγος εφάρμοσε το σκεπτικό της υπ' αρ. 2067/2011 απόφασης του ΣτΕ στην υπ' αριθμ. 1077/2012 απόφασή του που αφορούσε υπόθεση επιβολής

²⁵³ Βλ. Κοφίνης Σ., «Οι διοικητικές κυρώσεις στο εδώλιο: η εφαρμογή της αρχής *non bis in idem* από τα διοικητικά δικαστήρια – Σημείωμα στη ΣτΕ 3182/2010», διαθέσιμο στο: www.constitutionalism.gr.

²⁵⁴ Πρβλ. ΣτΕ 501/2012, ΣτΕ 753/2012 και ΣτΕ 2119/2012.

²⁵⁵ Βλ., ενδεικτικά, Αναγνωστόπουλος Η., «Τα πολλαπλά τέλη για τη λαθρεμπορία υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ», ΝοΒ 2011, σελ. 2273 επ., Γράβαρης Ι., «Φορολογικές κυρώσεις. Όροι και όρια της τιμωρίας», ό.π., σελ. 1095 επ., Δημητρακόπουλος Ι., «Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.», ό.π., σελ. 77 επ..

²⁵⁶ Βλ. ενδεικτικά, ΣτΕ 2813/2012, ΣτΕ 4162/2012 και ΣτΕ 1326/2013.

διοικητικού προστίμου για την ανέγερση αυθαίρετου κτίσματος, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1337/1983, ενώ υπήρχε και ποινική καταδίκη για την ίδια παράβαση κατά τα οριζόμενα στην παρ. 8 εδ. α΄ του άρθρου 17 του Ν. 1337/1983.

Ως προς τη σχέση ποινικής και πειθαρχικής καταδίκης, χαρακτηριστική είναι – σε ευρωπαϊκό επίπεδο - η απόφαση του Conseil d’Etat της 27/01/2016, σύμφωνα με την οποία είναι δυνατή η επιβολή πειθαρχικής ποινής από πειθαρχικό δικαστή²⁵⁷ σε επαγγελματία στον οποίο έχει ήδη επιβληθεί ποινή από ποινικό δικαστήριο, εφόσον η ελεγχόμενη πράξη συνιστά και παράβαση του κώδικα δεοντολογίας της συγκεκριμένης επαγγελματικής τάξης. Από το κείμενο της απόφασης αυτής συνάγεται πως στη Γαλλία το ίδιο όργανο μπορεί να εκδώσει και διοικητική αλλά και δικαστική απόφαση, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της υπόθεσης που ερευνά κάθε φορά.

Ειδικότερα, έκρινε πως τα πειθαρχικά συμβούλια των επαγγελματικών ομάδων εκδίδουν δικαστικές αποφάσεις, όταν αποφασίζουν επί κυρώσεων στο πλαίσιο πειθαρχικής δίωξης, με δυνατότητα προσβολής τους με έφεση. Σε αντίθετη περίπτωση, τα ίδια αυτά όργανα δεν εκδίδουν δικαστικές αποφάσεις αλλά έχουν πειθαρχική αρμοδιότητα επί κάθε πράξης που δεν συνιστά ποινή / κύρωση και προσβάλλονται με αίτηση ακύρωσης και όχι έφεση όπως στις δικαστικές αποφάσεις.

Η εν λόγω υπόθεση αφορούσε γιατρό ο οποίος είχε καταδικαστεί για πλαστογραφία μετά χρήσεως και άσκησε έφεση κατά της καταδικαστικής απόφασης του πρωτοβάθμιου πειθαρχικού συμβουλίου που είχε οδηγήσει στη διαγραφή του από το μητρώο του ιατρικού συλλόγου. Το δευτεροβάθμιο πειθαρχικό συμβούλιο απέρριψε την έφεση του ανωτέρω γιατρού, με το σκεπτικό ότι οι παραβάσεις του προσέβαλαν τις αρχές της ηθικής, της εντιμότητας και της οφειλόμενης αφοσίωσης από τους γιατρούς. Επί της απόφασης αυτής του δευτεροβάθμιου πειθαρχικού συμβουλίου ο κατηγορούμενος γιατρός άσκησε αίτηση αναίρεσης. Επί της αιτήσεως αναίρεσης, το Συμβούλιο (Conseil d’Etat) απεφάνθη πως βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας ο πειθαρχικός δικαστής δεν μπορεί να επιβάλλει κύρωση σε βάρος γιατρού στον οποίο έχει επιβληθεί ποινή από ποινικό δικαστήριο, χωρίς να εξετάσει αν η πράξη του αυτή παραβιάζει τις δεοντολογικές υποχρεώσεις που συνδέονται με το επάγγελμά του ως γιατρός. Από την άλλη μεριά, ο πειθαρχικός δικαστής δεν εμποδίζεται να τιμωρήσει γιατρό στον οποίο έχει ήδη επιβληθεί ποινική καταδίκη, όταν η πράξη για την

---

²⁵⁷ Σημειώνεται ότι στη γαλλική έννομη τάξη, το πειθαρχικό όργανο ορίζει ειδικό διοικητικό δικαστήριο.

οποία υπέστη ποινική τιμωρία στοιχειοθετεί παράβαση του κώδικα δεοντολογίας²⁵⁸. Σημειώθηκε επίσης, πως σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας κατά την επιμέτρηση των ποινών, ο πειθαρχικός δικαστής όταν επιβάλλει ποινή για πράξη για την οποία υπάρχει ήδη ποινική καταδίκη είναι υποχρεωμένος να διασφαλίσει ότι οι συνολικές κυρώσεις που επιβληθούν δεν θα υπερβαίνουν το ανώτατο όριο μιας εκ των προβλεπόμενων ποινών.

Συμπερασματικά, στην περίπτωση παράλληλης επιβολής ποινικών και διοικητικών κυρώσεων, στις οποίες εντάσσονται και οι πειθαρχικές, συχνά υπάρχει διάσταση ανάμεσα στην αντιμετώπισή τους από τα ευρωπαϊκά δικαστήρια (κυρίως το ΕΔΔΑ) και τα δικαστήρια της χώρας (ΣτΕ, Άρειο Πάγο). Για την αντιμετώπισή της προτείνεται μεταξύ άλλων και η αναγωγή της αρχής *ne bis in idem* σε κανόνα του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου²⁵⁹.

4.4.3.2 Η περίπτωση επιβολής περισσότερων διοικητικών κυρώσεων

Εκτός από το ζήτημα εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem* στην περίπτωση επιβολής ποινικής και διοικητικής κύρωσης για την ίδια παράνομη συμπεριφορά, η εσωτερική έννομη τάξη χρειάζεται συχνά να απαντήσει στο ερώτημα της εφαρμογής της όταν υπάρχουν περισσότερες από μία διοικητικές κυρώσεις για την ίδια παράβαση. Στην ελληνική έννομη τάξη αποτελεί σύνηθες φαινόμενο²⁶⁰, κυρίως στις περιπτώσεις υποθέσεων αρμοδιότητας ανεξάρτητων ή ρυθμιστικών αρχών (π.χ., ΕΣΡ).

Σε αντίθεση με τις περιπτώσεις σώρευσης ποινικών και διοικητικών κυρώσεων, στη δεύτερη κατηγορία υποθέσεων (σώρευση διοικητικών ποινών) μπορεί να εφαρμοστεί η εν λόγω αρχή, υπό τον όρο ότι πρόκειται κατ' ουσίαν για κυρώσεις ποινικής φύσεως²⁶¹.

Συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ ερμηνεύοντας διασταλτικά την έννοια της ποινής και της ποινικής διαδικασίας, όταν κατά το εσωτερικό δίκαιο συντρέχει για την ίδια παράνομη συμπεριφορά – από αυτοτελείς μεταξύ τους διαδικασίες – σωρευτική επιβολή διοικητικών, ή / και κατ' αναλογία πειθαρχικών κυρώσεων, δέχεται τη δυνατότητα εφαρμογής της αρχής *non bis in idem* όταν μπορεί να τεκμηριωθεί πως οι κυρώσεις αυτές έχουν ουσιαστικά

²⁵⁸ Βλ. Πρεβεδούρου Ε., «Σώρευση πειθαρχικής ποινής και ποινικής καταδίκης τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας: CE 27 JANVIER 2016, M.B. (no.383514)», στο: www.prevedourou.gr.

²⁵⁹ Πρβλ. Δημητρακόπουλος Ι., «Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.», ό.π., σελ. 80.

²⁶⁰ Βλ. Δημητρακόπουλος Ι., «*Ne bis in idem* και επιβολή δεύτερου διοικητικού προστίμου (σχόλιο στις αποφάσεις ΣτΕ 108/2015 εν συμβ. και ΣτΕ 1091/2015)», στον ιστότοπο: www.humanrightscaselaw.gr.

²⁶¹ Ενδεικτικά: ΣτΕ Ολ.3319/2010, ΣτΕ 1091/2015 και ΣτΕ 2797/2015.

ποινικό χαρακτήρα²⁶², και εφόσον συντρέχουν ταυτόχρονα στις κρινόμενες υποθέσεις: ταυτότητα πραγματικών περιστατικών και εμπλεκόμενου υπαλλήλου, ύπαρξη δύο πειθαρχικών αποφάσεων / ποινών και να μην ορίζεται κάτι διαφορετικό από ισχύουσα σχετική διάταξη νόμου²⁶³.

Το ΣτΕ στην απόφασή του 3319/2010 (Ολομ.) στην οποία έκρινε την παράλληλη επιβολή διοικητικών κυρώσεων, συμπορεύτηκε με τη νομολογία του ΕΔΔΑ αποδεχόμενο πως η ύπαρξη διοικητικών κυρώσεων στην εσωτερική έννομη τάξη, οι οποίες έχουν αποτρεπτικό και κατασταλτικό χαρακτήρα, μπορεί να συνοδεύεται από την εφαρμογή των εγγυήσεων του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Επιπροσθέτως, δέχτηκε πως οι πολλαπλές διοικητικές κυρώσεις για την ίδια μεν παράβαση αλλά από διαφορετικές διοικητικές αρχές μπορεί να υποκρύπτουν ποινικό χαρακτήρα, γι' αυτό και θα πρέπει να εξετάζεται η δυνατότητα εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*.

Στην υπ' αριθ. 108/2015 απόφασή του, που εκδόθηκε ενόψει προδικαστικού ερωτήματος του Διοικητικού Πρωτοδικείου Ηρακλείου στο πλαίσιο εκδίκασης προσφυγής για επιβολή στο ίδιο πρόσωπο και για την ίδια συμπεριφορά προστίμου και χρηματικής κύρωσης, το ΣτΕ έκρινε πως δεν υπάρχει παραβίαση της εξεταζόμενης αρχής όταν επιβάλλονται κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα με ξεχωριστές διαδικασίες που όμως συνδέονται μεταξύ τους ουσιαστικά και χρονικά, ώστε να μπορεί να θεωρηθεί πως υπάρχει μια ενιαία κυρωτική διαδικασία. Το δικαστήριο του Στρασβούργου δέχτηκε πως η αρχή βρίσκει εφαρμογή όταν για το ίδιο πρόσωπο και την ίδια παράβαση βρίσκονται σε εξέλιξη παράλληλες ποινικές διαδικασίες για καμία από τις οποίες όμως δεν έχει εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση²⁶⁴. Οπότε, συνάγεται πως για την εφαρμογή της αρχής δεν απαιτείται η επιβολή ποινής αλλά αρκεί και η έναρξη μιας αυτοτελούς κυρωτικής διαδικασίας.

Σε άλλη απόφασή του²⁶⁵, στην οποία κρίθηκε η αίτηση ακύρωσης προστίμου που είχε επιβληθεί από την ΑΔΑΕ σε βάρος εταιρείας στην οποία είχαν ήδη επιβληθεί υψηλά πρόστιμα από το ΕΣΡ για παράβαση της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας, το ΣτΕ απεφάνθη πως η ανωτέρω αρχή δεν εφαρμόζεται μόνο επί επιβολής ποινικών κυρώσεων αλλά και επί σοβαρών, όπως τις χαρακτήρισε, διοικητικών κυρώσεων, όπως τα πρόστιμα μεγάλου ύψους,

²⁶² Πρβλ. Πρεβεδούρου Ε., «Η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων - Με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015», στο: <https://www.prevedourou.gr>.

²⁶³ Ο.π..

²⁶⁴ Βλ. Δημητρακόπουλος Ι., «*Ne bis in idem* και επιβολή δεύτερου διοικητικού προστίμου (σχόλιο στις αποφάσεις ΣτΕ 108/2015 εν συμβ. και ΣτΕ 1091/2015)», στο: www.humanrightscaselaw.gr, σελ. 2.

²⁶⁵ ΣτΕ 1091/2015.

που ουσιαστικά έχουν ποινικό χαρακτήρα²⁶⁶ και συνήθως σχετίζονται με ενέργειες ή παραλείψεις μεγάλης απαξίας. Το σκεπτικό της συγκεκριμένης απόφασης παραπέμπει στα κριτήρια Engel. Σύμφωνα όμως με την άποψη της μειοψηφίας που καταγράφηκε στην ανωτέρω απόφαση, η αρχή ne bis in idem δεν παραβιάζεται όταν η επιβολή περισσότερων διοικητικών κυρώσεων για τα ίδια πραγματικά περιστατικά οφείλεται σε διαφορετική αιτία, δηλαδή όταν δεν υπάρχει ταύτιση ανάμεσα στον λόγο ύπαρξης των σχετικών διατάξεων και στα έννομα αγαθά που προστατεύονται από αυτές²⁶⁷.

Από τα μέχρι τώρα αναφερθέντα, διαπιστώνεται πως είτε πρόκειται για παράλληλη επιβολή ποινικών και διοικητικών (άρα και πειθαρχικών) κυρώσεων είτε για σωρευτική επιβολή μόνο διοικητικών κυρώσεων, προκειμένου να διαπιστωθεί αν πληρούνται τα κριτήρια εφαρμογής της αρχής ne bis in idem, εξετάζεται αν έχουν χαρακτήρα ποινικής φύσεως.

4.4.3.3. Διάκριση ποινικών και πειθαρχικών κυρώσεων

Οι διοικητικές κυρώσεις διακρίνονται από τις ποινικές, καθώς κατά κανόνα επιβάλλονται είτε από τη Διοίκηση είτε από Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές, όταν ο διοικούμενος παραβιάζει θεσμοθετημένες υποχρεώσεις του. Οι διοικητικές κυρώσεις που προϋποθέτουν ύπαρξη σχέσης με τη διοίκηση, δεν αποδοκιμάζουν κάποιον ως πολίτη, όπως θα συνέβαινε με τις ποινικές, αλλά ως διοικούμενο που υπέπεσε σε παράβαση στο πλαίσιο άσκησης αρμοδιοτήτων που του είχαν ανατεθεί.

Ως διοικητικές κυρώσεις λογίζονται και οι πειθαρχικές ποινές (πρόστιμο, επίπληξη κλπ.) οι οποίες επιβάλλονται στους δημοσίους υπαλλήλους ή λειτουργούς. Μια πειθαρχική διαδικασία εκτυλίσσεται στο πλαίσιο μιας δημόσιας υπηρεσίας και δράστες των παραπτώματων είναι μόνο δημόσιοι υπάλληλοι. Όταν η Διοίκηση τιμωρεί πειθαρχικά κάποιον υπάλληλο αποκαθιστά την τάξη στο εσωτερικό της ενώ η ποινική δίκη είναι δυνατόν να έχει αντίκτυπο και σε εξωγενείς προς αυτήν παράγοντες. Η ποινικοποίηση κάποιων συμπεριφορών π.χ της δωροδοκίας της κατάχρησης εξουσίας, της απιστίας ή της υπεξαίρεσης κατά την υπηρεσία ή ακόμα και της παράβασης καθήκοντος ίσως να σχετίζεται

---

²⁶⁶ Βλ. Πρεβεδούρου Ε., ό.π..

²⁶⁷ Ό.π..

με την ευρύτερη βλάβη που υφίσταται το κοινωνικό σύνολο από τις πράξεις αυτές και όχι μόνο με την διαφύλαξη της ορθής και χρηστής λειτουργίας μιας δημόσιας υπηρεσίας²⁶⁸.

Έτσι, όταν τιμωρείται υπάλληλος για την τέλεση εγκλήματος περί την υπηρεσία, ο πειθαρχικός νομοθέτης εφαρμόζει κανόνες του διοικητικού δικαίου αποσκοπώντας κυρίως στην προστασία και εφαρμογή των κανόνων αυτών προς την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας. Κατ' επέκταση όμως, οι εν λόγω κανόνες αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση και προστασία του δημοσίου συμφέροντος, εφόσον εξ ορισμού αυτός είναι ο σκοπός μιας δημόσιας υπηρεσίας. Επιπλέον, ενώ στα εγκλήματα περί την υπηρεσία που προβλέπει και τιμωρεί ο Ποινικός Κώδικας φορέας του εννόμου αγαθού είναι ουσιαστικά το κοινωνικό σύνολο, δηλαδή η οργανωμένη Πολιτεία, στα (αντίστοιχα) πειθαρχικά αδικήματα φορέας του προσβαλλόμενου αγαθού είναι μια δημόσια υπηρεσία.

Μεταξύ ποινικών και διοικητικών / πειθαρχικών κυρώσεων μπορούν να εντοπιστούν, ενδεικτικά, οι ακόλουθες διαφορές²⁶⁹:

- Η επιβολή ποινής κατά το ποινικό δίκαιο στοχεύει στην απονομή δικαιοσύνης ενώ αντίστοιχη διοικητική / πειθαρχική αποτελεί άσκηση διοίκησης.
- Η ποινική κύρωση δεν ανακαλείται ενώ η διοικητική μπορεί να ανακληθεί ελεύθερα από την αρχή που την εξέδωσε.
- Είναι δυνατή η επιβολή ποινικής και διοικητικής / πειθαρχικής ποινής για την ίδια παράβαση χωρίς να λογίζεται διπλή τιμωρία. Αντίθετα, η σώρευση δύο ποινών στο πλαίσιο του ίδιου δικαίου (ποινικού ή διοικητικού / πειθαρχικού) συνιστά παραβίαση της αρχής *ne bis in idem*.
- Μια ποινική κύρωση επιδρά στην κοινωνική υπόσταση του ατόμου που τη δέχεται ενώ μια διοικητική / πειθαρχική στην υπόστασή του ως διοικούμενου.
- Η ποινή που επιβάλλεται κατά το ποινικό δίκαιο ανήκει στην αρμοδιότητα των ποινικών δικαστηρίων και συνήθως συνοδεύεται από ηθική αποδοκιμασία του δράστη, κάτι που δεν ισχύει απαραίτητα σε μία διοικητική κύρωση.
- Η θεμελιώδης αρχή του ποινικού δικαίου 'κανένα έγκλημα καμία ποινή χωρίς νόμο', μπορεί να έχει αναλογική εφαρμογή και στις διοικητικές / πειθαρχικές ποινές.

---

²⁶⁸ Πρβλ. Δαρζέντας Ε. «*Η αυτονομία του πειθαρχικού δικαίου των Δημοσίων Υπαλλήλων*», ΕΔΔΔ 1989, σελ. 6, 9, 14 και 15.

²⁶⁹ Πρβλ., ενδεικτικά, Μυλωνόπουλος Χ., *Εφαρμογές Ποινικού Δικαίου*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1997, σελ. 28-30.

- Ένα ποινικό αδίκημα μπορεί να αποτελεί και διοικητική παράβαση, όπως και το αντίστροφο.

Η σχέση μεταξύ αδικήματος και ποινής έχει πάντοτε ως βάση της την απονομή δικαιοσύνης – θεμελιώδης αρχή του κράτους δικαίου και την αποκατάσταση της έννομης τάξης.

Ειδικότερα ως προς την εφαρμογή της αρχής non bis idem, θα μπορούσε να ειπωθεί μεταξύ άλλων πως έχει και την έννοια της μη δυνατότητας του πειθαρχικού οργάνου να επανέλθει σε εκδικασθείσα υπόθεση επιβάλλοντας βαρύτερη ποινή για το ίδιο παράπτωμα, ή επιβάλλοντας ποινή παρά την (αρχική) απαλλαγή του υπαλλήλου από την πειθαρχική ευθύνη²⁷⁰. Με αυτό το σκεπτικό, οι πειθαρχικές ποινές δημιουργούν ενός είδους δικαιώματα, οι μεν απαλλακτικές επειδή απαλλάσσουν τον υπάλληλο από την πειθαρχική ευθύνη για συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψή του, όσες δε επιβάλλουν ποινή κατώτερη της εσχάτης (ήτοι, της οριστικής απόλυσης) συνεπάγονται τη μη δυνατότητα τιμωρίας του υπαλλήλου με βαρύτερη / αυστηρότερη ποινή για το ίδιο πειθαρχικό αδίκημα για το οποίο έχει ήδη κριθεί.

4.5 Διάκριση από το τεκμήριο αθωότητας

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ ως προς την αρχή ne bis in idem, η αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου επιδρά τόσο στη διοικητική διαδικασία και δίκη για το ίδιο θέμα όσο και στο τεκμήριο αθωότητας, το οποίο δεν συνεπάγεται δέσμευση του διοικητικού δικαστηρίου από προηγηθείσα αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου.

Στην υπ' αρ. 902/2022 απόφαση του ΣτΕ, που αφορούσε προσφυγή ουσίας κατά διοικητικής πράξης με την οποία είχε απορριφθεί αίτημα ασφαλισμένου να αναγνωριστεί ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ως χρόνος ασφάλισής του, κρίθηκε πως η αρχή ne bis in idem δεν εφαρμόζεται στις δίκες οι οποίες αφορούν στην αναγνώριση κοινωνικοασφαλιστικών δικαιωμάτων, αφού διαπιστωθεί ότι συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις, ιδίως όταν ή εφαρμοζόμενη διάταξη αναφέρεται σε διοικητική παράβαση που πληροί τα κριτήρια Engel.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της συγκεκριμένης απόφασης, το τεκμήριο αθωότητας επιβάλλει στο διοικητικό δικαστήριο, που επιλαμβάνεται μετά την αμετάκλητη αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου για να κρίνει μια διαφορά όπως η εδώ εξεταζόμενη, η οποία

---

²⁷⁰ Πρβλ. Γιαρένη Ι., «Παράβαση καθήκοντος: πειθαρχική και ποινική προσέγγιση», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2009, σελ. 206-208.

δεν έχει ποινικό χαρακτήρα κατά την έννοια της ΕΣΔΑ (επειδή η τυχόν μη ικανοποίηση αιτήματος – δικαιώματος ασφαλισμένου δεν συνιστά διοικητική κύρωση), να μην καταλήγει σε κρίσεις και παραδοχές που ουσιαστικά με άμεσο ή έμμεσο τρόπο θέτουν υπό αμφισβήτηση την ορθότητα της αθωωτικής ποινικής απόφασης²⁷¹. Η αμφισβήτηση αυτή εκφράζεται ιδίως με τον ισχυρισμό ότι η αθωότητα του κατηγορούμενου είναι προϊόν αμφιβολιών και όχι βεβαιότητας του ποινικού δικαστηρίου για την κατάστασή του αυτή ή ότι η αιτιολόγηση της ποινικής απόφασης παρουσιάζει ελλείψεις ή ότι στο πλαίσιο της ποινικής δίκης δεν έγινε σωστή εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων.

Στην ίδια απόφαση, σημειώνεται επίσης πως το διοικητικό δικαστήριο υποχρεούται να αποφεύγει τη διατύπωση χαρακτηρισμών και κρίσεων καθώς και τη χρήση λέξεων και εκφράσεων που ισοδυναμούν με καταλογισμό ποινικής ευθύνης για ποινικά αδικήματα για τα οποία αθώθηκε το υποκείμενο της διοικητικής δίκης και δεν άπτονται του αντικειμένου της δίκης αυτής. Κατά συνέπεια, θεωρήθηκε πως ο υπερνομοθετικής ισχύος κανόνας *non bis in idem* δεν παραβιάζεται όταν το διοικητικό δικαστήριο, είτε εκτιμώντας τα ίδια αποδεικτικά στοιχεία που είχαν ληφθεί υπόψη από το ποινικό δικαστήριο είτε κατόπιν συμπλήρωσης των αποδείξεων με επιπλέον στοιχεία και εκτίμησής τους συνολικά, καταλήγει σε πόρισμα αντίθετο εκείνου που περιέχεται στην αμετάκλητη αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, η οποία χρονικά προηγήθηκε, και αφορούσε στην ίδια συμπεριφορά του κρινόμενου προσώπου επί της οποίας καλείται να αποφανθεί και η διοικητική δίκη, εκτός και αν κατά τη διατύπωση της σχετικής κρίσης του το διοικητικό δικαστήριο αμφισβητεί την ορθότητα της ποινικής απόφασης ή διατυπώνει θέση για τη διάπραξη του ποινικού αδικήματος από το πρόσωπο αυτό²⁷².

Το σκεπτικό της απόφασης αυτής δεν αποκλείεται, ανάλογα με το εξεταζόμενο παράπτωμα, να έχει εφαρμογή και σε περιπτώσεις πειθαρχικών υποθέσεων, γιατί, όπως ειπώθηκε ήδη, να μεν στο πειθαρχικό δίκαιο τυγχάνουν αναλογικής εφαρμογής αρχές και κανόνες της ποινικής δίκης, ωστόσο δεν παύει η πειθαρχική διαδικασία και δίκη να είναι διοικητική και όχι ποινική.

---

²⁷¹ ΣτΕ 902/2022.

²⁷² Ο.π.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα όσα αναφέρθηκαν έως τώρα, μπορούν να οδηγήσουν στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

Η προβληματική της πειθαρχικής και ποινικής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων εξετάζεται στη βάση της διάκρισης μεταξύ υπηρεσιακού εγκλήματος και πειθαρχικού παραπτώματος, που με τη σειρά της παραπέμπει στη διάκριση μεταξύ ποινικού και πειθαρχικού δικαίου. Ειδικότερα, προκειμένου να θεμελιωθεί ο άδικος χαρακτήρας του πειθαρχικού παραπτώματος απαιτεί την ύπαρξη υπαλληλικού καθήκοντος στο πρόσωπο του φορέα της παράβασης ενώ για να στοιχειοθετηθεί το υπηρεσιακό έγκλημα απαιτείται να υπάρχει και ένα έννομο αγαθό που προσβάλλεται μέσω της παραβατικής συμπεριφοράς.

Περαιτέρω, το (ποινικό) έγκλημα προκαλεί διασάλευση της συνύπαρξης εντός μιας κοινωνίας ενώ η πειθαρχική παράβαση ουσιαστικά διαταράσσει την ομαλή λειτουργία εντός της Διοίκησης (οπότε, στη δεύτερη περίπτωση ο χώρος στον οποίο εκτείνεται δυνητικά ο αντίκτυπος / η ζημιά δια του παραπτώματος είναι πιο περιορισμένος). Συχνά, όταν πρόκειται για δημοσίους υπαλλήλους, μια παράβαση μπορεί να είναι ταυτόχρονα και ποινική και πειθαρχική (π.χ., παράβαση καθήκοντος κατά τον ποινικό κώδικα ή άλλους ειδικούς νόμους). Στην περίπτωση αυτή, όπως και σε ανάλογες, το είδος της τιμωρίας δηλώνει και την αντίστοιχη απαξία: η ποινική εκφράζει την αποδοκιμασία εκ μέρους της Πολιτείας ενώ η διοικητική (εν προκειμένω, πειθαρχική) αποτυπώνει τη δυσaréσκεια της Υπηρεσίας. Επί παραπτωμάτων που αναφέρονται ρητά / περιοριστικά στο πειθαρχικό δίκαιο, όπως ισχύει, η απαξία / αποδοκιμασία αυτή δύναται να οδηγήσει στην επιβολή της ποινής της οριστικής παύσης για τον δράστη – επίορκο υπάλληλο. Στη σχετική νομολογία, συχνά στο σκεπτικό αποφάσεων επί επιβολής της ποινής της οριστικής παύσης, ανάλογα με το είδος, τη βαρύτητα και τη συνακόλουθη απαξία κάποιων τελεσθέντων αδικημάτων, η ανωτέρω ποινή χαρακτηρίζεται ως η προσήκουσα.

Η πειθαρχική και η ποινική δίκη / διαδικασία είναι αυτοτελείς και ανεξάρτητες μεταξύ τους, ωστόσο, όπως αποδείχτηκε / διαπιστώθηκε, η πρώτη αναμφισβήτητα επηρεάζεται από τη δεύτερη, κυρίως όταν κατά το νόμο το (αρμόδιο) πειθαρχικό όργανο δεσμεύεται από την κρίση που περιέχεται σε αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου ή σε αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα, ως προς την ύπαρξη ή την ανυπαρξία των πραγματικών περιστατικών τα οποία στοιχειοθετούν την αντικειμενική υπόσταση της ερευνώμενης πειθαρχικής παράβασης. Δεν υπάρχει δέσμευση για το ύψος της (πειθαρχικής)

ποινήs λόγω της ανωτέρω συσχέτισης, αλλά διαμορφώνεται από την κρίση του πειθαρχικού δικαστή, σύμφωνα με τα στοιχεία της εκάστοτε υπόθεσης, στο πλαίσιο και υπό τις προϋποθέσεις / περιορισμούς που ορίζει ο νόμος.

Η αρχή *ne bis in idem* εφαρμόζεται για να διασφαλιστεί ότι ένα άτομο προστατεύεται από το να διωχθεί / δικαστεί και πολύ περισσότερο να τιμωρηθεί δύο φορές στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας, ποινικής ή πειθαρχικής, για την ίδια παράβαση. Δεν εμποδίζεται όμως, ούτε συνιστά παραβίαση της ανωτέρω αρχής, το να δικαστεί και να του επιβληθούν μία διοικητική / πειθαρχική και μία ποινική κύρωση για το ίδιο παράπτωμα, όπως προβλέπει ο νόμος. Αυτό προϋποθέτει πως η ελεγχόμενη συμπεριφορά στοιχειοθετεί ταυτόχρονα την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση κάποιου ποινικού αδικήματος (σχετιζόμενου ή όχι με την υπηρεσία ή / και τη δημοσιουπάλληλική ιδιότητα του διωκόμενου υπαλλήλου) αλλά και πειθαρχικού παραπτώματος (διοικητική παράβαση) που προβλέπεται και τιμωρείται κατά το ισχύον πειθαρχικό δίκαιο.

Για το ΕΔΔΑ αλλά και για την εσωτερική έννομη τάξη, ζήτημα εφαρμογής της εν λόγω αρχής έχει προκύψει στις περιπτώσεις που η ίδια παράνομη συμπεριφορά μπορεί να επισύρει σωρευτικά περισσότερες διοικητικές κυρώσεις, με αποφάσεις που εκδίδονται από το ίδιο ή από διαφορετικά όργανα, όπως στις παραβάσεις που σχετίζονται με φοροδιαφυγή αλλά και σε υποθέσεις αρμοδιότητας ανεξάρτητων διοικητικών αρχών.

Εν κατακλείδι, το ζητούμενο το οποίο καλείται να εκπληρώσει / συγκεράσει η εφαρμογή της αρχής *ne (non) bis in idem* είναι αφενός η προστασία του διωκόμενου υπαλλήλου από το να τιμωρηθεί δύο φορές ποινικά ή δύο φορές πειθαρχικά για το ίδιο αδίκημα, και αφετέρου – δοθείσης της ανωτέρω προστασίας - να διασφαλιστεί ταυτόχρονα η τήρηση της νομιμότητας (και η αποκατάστασή της όταν έχει διασαλευθεί) μέσω ενός κυρωτικού συστήματος που θα λειτουργεί κατασταλτικά αλλά και αποτρεπτικά για τους τυχόν επίδοξους παραβάτες του.

Τέλος, σημειώνεται πως από τη νομολογία που παρουσιάστηκε στο κείμενο της παρούσας εργασίας, διαπιστώνεται μέχρι τώρα ότι η εσωτερική έννομη τάξη (όπως αποτυπώνεται στις αποφάσεις των δικαστηρίων, του ΣτΕ και του ΑΠ) δεν εναρμονίζεται πάντα και απαρέγκλιτα με το σκεπτικό αντίστοιχων αποφάσεων του ΕΔΔΑ όταν κρίνουν υποθέσεις επί ζητήματος παραβίασης ή μη της αρχής *ne bis in idem*. Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ωστόσο ότι οι ελληνικές δικαστικές αρχές παρακολουθούν τις σχετικές με το θέμα εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεδομένου ότι η Ελλάδα εκτός από μέλος διεθνών

οργανισμών είναι και συμβαλλόμενη σε υπερεθνικές συμβάσεις, και δη ευρωπαϊκές. και αναμένεται να φανεί τα επόμενα χρόνια αν και κατά πόσο θα μεταβληθεί ο βαθμός εναρμόνισης / σύγκλισης των προσεγγίσεων επί του συγκεκριμένου θέματος μεταξύ των εθνικών και ευρωπαϊκών δικαστηρίων (κυρίως του ΕΔΔΑ).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Blekxtoon R, Ballegooij van W., «*The European Arrest Warrant and the principle ne bis in idem*», Handbook on the European Arrest Warrant, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2005.
- Cardona Fr. «*Liabilities and Discipline of Civil Servants*», OECD-SIGMA-EU, 2003.
- Harbo T. «*The Function Of Proportionality Analysis In European Law*», Leiden, 2015.
- Thomas G.C., «*Double Jeopardy, The history, the Law*», New York, University Press, New York/London 1998.
- Verveale J., «*The transnational ne bis in idem principle in the EU, Mutual recognition and equivalent protection of human rights*», Utrecht Review, Volume I, Issue 2, December 2005.
- Ακριβοπούλου Χ. & Ανθόπουλος Χ, «*Εισαγωγή στο Διοικητικό Δίκαιο*», www.kallipos.gr.
- Αναγνωστόπουλος Η., «*Τα πολλαπλά τέλη για τη λαθρεμπορία υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ*», ΝοΒ 2011.
- Αναγνωστόπουλος Η., «*Ne bis in idem. Ευρωπαϊκές και Διεθνείς όψεις*», εκδόσεις Σάκκουλα 2008.
- Αναγνωστόπουλος Ηλ., «*Ne bis in idem στην Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*», Ποιν. Χρ. 2010, 797.
- Ανδρέου Φ., «*Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*», εκδόσεις Σάκκουλα 2008.
- Βιτάλη Σ., «*Η αρχή ne bis in idem κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας , του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΕΔΔΑ*», διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.ethemis.gr.

- Βογιατζής Π., «*Το τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 6, παρ. 2, ΕΣΔΑ)*», στο: Σισιλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017.
- Γιαρένη Ι., «*Παράβαση καθήκοντος: πειθαρχική και ποινική προσέγγιση*», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2009.
- Γράβαρης Ι., «*Φορολογικές κυρώσεις. Όροι και όρια της τιμωρίας*», ΘΠΔΔ 2011.
- Δαγτόγλου Π. «*Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2011.
- Δαγτόγλου Π., «*Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*», Εκδόσεις Σάκκουλα 2012.
- Δαγτόγλου Πρ., «*Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*», τ. Α', Εκδόσεις Σάκκουλα 2005.
- Δαρζέντας Ε., «*Η αυτονομία του πειθαρχικού δικαίου των Δημοσίων Υπαλλήλων*», ΕΔΔΔ, τ. 33, 1989.
- Δημαρέλλης Κ., «*Θεμελιώδεις Αρχές Πειθαρχικού Δικαίου*», εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2016.
- Δημητρακόπουλος Ι., «*Ne bis in idem και επιβολή δεύτερου διοικητικού προστίμου (σχόλιο στις αποφάσεις ΣτΕ 108/2015 εν συμβ. και ΣτΕ 1091/2015)*», στον ιστότοπο: www.humanrightscaselaw.gr.
- Δημητρακόπουλος Ι., «*Ne bis in idem και τεκμήριο αθωότητας στις υποθέσεις φορολογικών ή τελωνειακών παραβάσεων, κατόπιν των αποφάσεων ΣτΕ Β' Τμ. 1992/2016, 1993/2016, 434/2017, 680/2017*», διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.humanrightscaselaw.gr.
- Δημητρακόπουλος Ι., «*Διοικητικές κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα – ΕΣΔΑ – Δίκαιο Ε.Ε.*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014.
- Καίσαρη Α. «*Το Πειθαρχικό Δίκαιο των Υπαλλήλων του Δημοσίου*», τόμος Α', ΝΟΜΟΡΑΜΑ, Αθήνα 2013.
- Καρράς Α., «*Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*», 3η Έκδοση, Σάκκουλας 2007.
- Κονταξής Α., «*Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνδυασμός Θεωρίας & Πράξης*», τόμος Α', εκδόσεις Σάκκουλα, 2006.
- Κοφίνης Σ., «*Οι διοικητικές κυρώσεις στο εδάφιο: η εφαρμογή της αρχής non bis in idem από τα διοικητικά δικαστήρια – Σημείωμα στη ΣτΕ 3182/2010*», διαθέσιμο στο: www.constitutionalism.gr.

- Κτιστάκη Στ., «*Δημοσιοϋπαλληλικό Δίκαιο και ΕΣΔΑ*», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2004.
- Μανωλεδάκης Ι., σε: Κασσιμάτη Γ./Μαυριά Κ. (επιμ.), *Ερμηνεία του Συντάγματος*, 2003, άρθρο 7, εκδόσεις Α.-Ν. Σάκκουλα, 2003.
- Μαργαρίτης Λ., «*Εμβάθυνση στην Ποινική Δικονομία Ι, Θεωρία – Νομολογία*», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006.
- Μαργαρίτης Λ., «*Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο*», Τόμος Α', εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011.
- Μυλωνόπουλος Χ., «*Εφαρμογές Ποινικού Δικαίου*», εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1997.
- Ναυπλιώτης Γ., «*Πειθαρχικό Δίκαιο*», εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003.
- Παναγόπουλος Θ., «*Δημόσιο Υπαλληλικό Δίκαιο*», εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2014.
- Παναγόπουλος Θ., «*Υπαλληλικό Δίκαιο*», εκδόσεις Σταμούλη, Πειραιάς 2003.
- Πανταζής Ν., «*Πειθαρχικό Δίκαιο Δημοσίων Υπαλλήλων*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015.
- Παυλίδου Ε., «*Ne bis in idem: Προς μία απόλυτα ευρωπαϊκή ερμηνεία ενός απόλυτου δικαιώματος (με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ της 30.4.2015, Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδα)*», διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.humanrightscaselaw.gr
- Πρεβεδούρου Ε. (2015) «*Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων με αφορμή την απόφαση του ΣτΕ 1091/2015*» στο: <https://www.prevedourou.gr>
- Πρεβεδούρου Ε., «*Σώρευση πειθαρχικής ποινής και ποινικής καταδίκης τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας: CE 27 JANVIER 2016, M.B. (no.383514)*», στο: www.prevedourou.gr.
- Σισιλιάνος Λ.-Α., «*Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017.
- Σπηλιωτόπουλος Ε. «*Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*», τ. Ι, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011.
- Σπηλιωτόπουλος, Ε., «*Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*», Τόμος Ι, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015.

- Σπηλιωτόπουλος Ε. «*Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*», Τόμος ΙΙ, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2015.
- Σπηλιωτόπουλος Ε. - Χρυσανθάκης Χ, «*Βασικοί θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου*», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013.
- Σπηλιωτόπουλος Ε., «*Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*», εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 2007.
- Σπηλιωτόπουλος Ε., Χρυσανθάκης Χ., «*Βασικοί Θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου*», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 10^η έκδοση, Αθήνα 2021.
- Σπυριδάκης, Μ. Ι., «*Εισηγήσεις Δημοσίου Δικαίου*», Εκδόσεις Θέμις, 2012.
- Τάχος Α. - Συμεωνίδης Ι. «*Ερμηνεία του Υπαλληλικού Κώδικα*», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2007.
- Φθενάκης Γ. Χ., «*Η πολιτεία και το δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων*», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 2000.
- Φουκώ Μ., «*Εξουσία, Γνώση και Ηθική*», Μτφ. Ζήσης Σαρίκας, εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1987.
- Χρυσόγονος Κ., «*Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Α.Π. 10/2003 (ολομ.).

Α.Π. 262/1961 (ολομ.).

ΑΠ 1/2011

ΑΠ 1048/2005.

ΑΠ 1077/2012.

ΑΠ 14/2001.

ΑΠ 1570/2005.

ΑΠ 2224/2018

ΑΠ 262/1961 (ολομ.).

ΑΠ 360/1992 (ολομ.).

ΑΠ 425/2014.

ΑΠ 887/2001.

Απόφαση Ελεγκτικού Συνεδρίου 599/2021 (Ολομ.).
Γνμδ379/2003 ΝΣΚ.
ΔΕΕ Toshiba Corporation, 14/02/2012.
ΔΕφαθ 1110/2012.
ΔΕφαθ 1301/1991.
ΔΕφαθ 674/2011.
ΔΕφαθ 804/2012.
ΔΕφΘεσ/κης 62/2013.
ΕΔΔΑ *Zolotoukhin κατά Ρωσίας*, 10/02/2009.
ΕΔΔΑ *AltugTaner Ackam κατά Τουρκίας*, 25/10/2011.
ΕΔΔΑ *Hasan και Chaush κατά Βουλγαρίας*, 26/10/2000.
ΕΔΔΑ *Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής* (2004).
ΕΔΔΑ *Campbell & Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 1985.
ΕΔΔΑ *Daktaras κατά Λιθουανίας*, 10/10/2000.
ΕΔΔΑ *Demicoli κατά Μάλτας*, 1991.
ΕΔΔΑ *Dombo Beheer B.V. κατά Ολλανδίας*, 1996.
ΕΔΔΑ *Göktan κατά Γαλλίας*, 02/07/2002.
ΕΔΔΑ *Gülmez κατά Τουρκίας*.
ΕΔΔΑ *Helmut Blum κατά Αυστρίας*, 05/04/2016.
ΕΔΔΑ *Helmut Blum κατά Αυστρίας*, 05/05/2016.
ΕΔΔΑ *Ismoilov και άλλοι κατά Ρωσίας*, 24/04/2008.
ΕΔΔΑ *Jussila κατά Φινλανδίας*, 23/11/2006.
ΕΔΔΑ *Le Compte και Albert κατά Βελγίου*, 1983.
ΕΔΔΑ *Maresti κατά Κροατίας*, 25.06.2009.
ΕΔΔΑ *Matyjel κατά Πολωνίας*, 2007.
ΕΔΔΑ *Minelli κατά Ελβετίας*, 25/03/1983.
ΕΔΔΑ *Mouillet κατά Γαλλίας*, 13/09/2007.
ΕΔΔΑ *Muller - Hartburg κατά Αυστρίας*, 19/02/2013.
ΕΔΔΑ *Nikolova και Vandona κατά Βουλγαρίας*, 2016.
ΕΔΔΑ *Olujic κατά Κροατίας*, 2009.
ΕΔΔΑ *Öztürk κατά Γερμανίας*, 21/02/1984.
ΕΔΔΑ *Pitkänen κατά Φινλανδίας*, 2004.

ΕΔΔΑ *Sidabras και Dziautas κατά Λιθουανίας*.

ΕΔΔΑ *Vanjak κατά Κροατίας*, 14.01.2010.

ΕΔΔΑ *Vilho Eskelinen και λοιποί κατά Φινλανδίας*, 2007.

ΕΔΔΑ ευρ. συνθ. 8.7.2019, *Mihalache κατά Ρουμανίας*.

ΕΔΔΑ (ευρ. συνθ.) 15.11.2016, Α και Β κατά Νορβηγίας, διαθέσιμα στον ιστότοπο: www.humanrightscaselaw.gr.

ΕΔΔΑ *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδος*, 30/04/2015.

ΕΔΔΑ *Κώνστας κατά Ελλάδα*, 24/05/2011.

ΕΔΔΑ *Σιδηρόπουλος και Παπακώστας κατά Ελλάδος*, (33349/2010).

ΕΔΔΑ *Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος*, 27/09/2007.

ΕΔΔΑ *Engel και λοιποί κατά Ολλανδίας*, 08/06/1976.

ΕΔΔΑ *Franz Fischer κατά Αυστρίας*, 29/05/2001.

ΕΔΔΑ *Haarvig κατά Νορβηγίας*, 11.12.2007.

ΕΔΔΑ *Kurdov & Ivanov κατά Βουλγαρίας*, 31.05.2011.

ΕΔΔΑ *Maresti κατά Κροατίας*, 25/09/2009.

ΕΔΔΑ *Oliveira κατά Ελβετίας*, 30/07/1998.

ΕΔΔΑ *Vanjak κατά Κροατίας*, 14.01.2010.

ΕΔΔΑ *Α και Β κατά Νορβηγίας*, 15/11/2016.

ΕΔΔΑ *Βαγενάς κατά Ελλάδος*, 23/11/2011.

ΕΔΔΑ *Γαρυφάλλου κατά Ελλάδα*, 24/09/1997.

ΕΔΔΑ *Κώνστας κατά Ελλάδα*, 28/11/2011.

ΕΔΔΑ *Μαμινδάκης κατά Ελλάδα*, 11/04/2007.

ΕΔΔΑ *Σταυρόπουλος κατά Ελλάδα*, 27/12/2007.

ΕΔΔΑ απόφαση *Žugić κατά Κροατίας*, 31/05/2011.

ΕΔΔΑ απόφαση *Jussila κατά Φινλανδίας* 23/11/2006.

Εφα04703/2011.

ΝΣΚ 251/2017.

ΟΛΑΠ 1/2011.

ΟΛΑΠ 7/2002.

ΣτΕ 1008/2002, ΣτΕ 1091/2015, ΣτΕ 116/2004, ΣτΕ 1186/2000, ΣτΕ 1214/2015, ΣτΕ 1225/1990, ΣτΕ 1285/1990, ΣτΕ 137/2005, ΣτΕ 1381/1998, ΣτΕ 1401/1994, ΣτΕ 4373/1995, ΣτΕ 822/1996, ΣτΕ 1597/1997, ΣτΕ 1430/2005, ΣτΕ 76/2015, ΣτΕ 918/2015, ΣτΕ 1480/1982,

ΣτΕ 1522/2010, ΣτΕ 1597/1996, ΣτΕ 1600/2015, ΣτΕ 1605/2015, ΣτΕ 1526/2013, ΣτΕ 927/2015, ΣτΕ 1613/2012, ΣτΕ 1792/2012, ΣτΕ 3674/2014, ΣτΕ 4333/2014, ΣτΕ 3279/2017, ΣτΕ 414/2018, ΣτΕ 1634/2000, ΣτΕ 1655/1997, ΣτΕ 1627/1999, ΣτΕ 1678/1985 (Ολομ.), ΣτΕ 1678/1999, ΣτΕ 1680/2007, ΣτΕ 1734/2009, ΣτΕ 1741/2015 (ολομ.), ΣτΕ 1840/1989, ΣτΕ 1900/2014 (ολομ.), ΣτΕ 1926/1996, ΣτΕ 2019/2003, ΣτΕ 2701/2005, ΣτΕ 3751/2005, ΣτΕ 1930/2006, ΣτΕ 2770/2006, ΣτΕ 1615/2012, ΣτΕ 1926/2002, ΣτΕ 2037/2002, ΣτΕ 2612/2015, ΣτΕ 2027/2001, ΣτΕ 74/1998, ΣτΕ 4151/1996, ΣτΕ 1948/1990, ΣτΕ 2030/2021, ΣτΕ 2062/2020, ΣτΕ 2067/2011, ΣτΕ 213/2005, ΣτΕ 1436/2008, ΣτΕ 2709/2010, ΣτΕ 2163/2004, ΣτΕ 2174/1999, ΣτΕ 2251/2003, ΣτΕ 2591/2013, ΣτΕ 3330/2013, ΣτΕ 1105/2014, ΣτΕ 2322/1983, ΣτΕ 2396/2004, ΣτΕ 4498/2005, ΣτΕ 2472/2011, ΣτΕ 2501/2001, ΣτΕ 2540/2001, ΣτΕ 2579/1966, ΣτΕ 2666/2017, ΣτΕ 2689/2008, ΣτΕ 1670/2009, ΣτΕ 116/2010, ΣτΕ 2043/2011, ΣτΕ 3182/2010, ΣτΕ 2572/1998, ΣτΕ 3489/1998, ΣτΕ 3125/1996, ΣτΕ 2293/1995, ΣτΕ 2248/1992, ΣτΕ 914/1991, ΣτΕ 708/1989, ΣτΕ 892/1988, ΣτΕ 2717/1990, ΣτΕ 2693/2012, ΣτΕ 4311/2012, ΣτΕ 2249/2013, ΣτΕ 2593/2013, ΣτΕ 1390/2014, ΣτΕ 3272/2014, ΣτΕ 2747/2020, ΣτΕ 2797/2015, ΣτΕ 2813/2012, ΣτΕ 4162/2012, ΣτΕ 1326/2013, ΣτΕ 2816/2000, ΣτΕ 2817/2017, ΣτΕ 294/2015, ΣτΕ 2941/2003, ΣτΕ 2960/1994, ΣτΕ 3090/1998, ΣτΕ 323/2000, ΣτΕ 3273/2014, ΣτΕ 3366/2007, ΣτΕ 2166/2011, ΣτΕ 3440/1989, ΣτΕ 3502/2013, ΣτΕ 352/2013, ΣτΕ 3825/1995, ΣτΕ 3611/2003, ΣτΕ 3717/2004, ΟλΣτΕ 990/2004, ΣτΕ 2447/2009, ΣτΕ 3687/2005, ΣτΕ 2010/2006, ΣτΕ 2070/2010, ΣτΕ 3902/1989, ΣτΕ 642/2002, ΣτΕ 2828/2006, ΣτΕ 4013/1996, ΣτΕ 4024/1990, ΣτΕ 1782/1989, ΣτΕ 4654/1995, ΣτΕ 990/1996, ΣτΕ 3781/1996, ΣτΕ 3386/2009, ΣτΕ 656/2011, ΣτΕ 1602/2012, ΣτΕ 2041/2013, ΣτΕ 1306/2017, ΣτΕ 1483/2018, ΣτΕ 4185/2001, ΣτΕ 4662/2012 (ολομ.), ΣτΕ 468/1996, ΣτΕ 2495/2001, ΣτΕ 501/2012, ΣτΕ 753/2012, ΣτΕ 2119/2012, ΣτΕ 6071/1996, ΣτΕ 615/2009, ΣτΕ 654/1996, ΣτΕ 689/2009, ΣτΕ 695/2009, ΣτΕ 770/2013, ΣτΕ 786/1990, ΣτΕ 2302/1990, 2764/1990, ΣτΕ 902/2022, ΣτΕ 927/2000, ΣτΕ 982/1996, ΣτΕ 4056/2000, ΣτΕ 1264/2014, ΣτΕ 1078/1995, ΣτΕ 338/1992, ΣτΕ 708/1999, ΣτΕ 1885/2018.

ΣτΕ Β' Τμ. 951/2018 επταμ. *Μείζονες σκέψεις για το ne bis in idem, το τεκμήριο αθωότητας και την ερμηνεία της νέας διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 εδαφ. β' του ΚΑΔ.*

ΣτΕ Ολ.3319/2010.

ΆΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- www.curia.europa.eu.
- Δημοσθένης, *Περί της ατέλειας προς Λεπτίνην* (20.147).
- Εγκύκλιος ΔΔΑΔ Δ 1093685 ΕΞ 2019/28-06-2019, ΑΑΔΕ.
- Η υπ' αριθμ. 204/16.07.1986 απόφαση της Διεθνούς Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.
- Ν. 4057/2012. Αιτιολογική Έκθεση στο: <https://www.hellenicparliament.gr>.
- Π.Δ. 18/1989.
- Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 324b.
- Σοφοκλής, *Αντιγόνη*, www.openbook.gr/antigoni-sofoklis-metafrasi.